V. KRĖVĖ

DZŪKŲ PORINGĖS

HUMUNITARINIŲ MOKSLŲ FAK. LEIDINYS
KAUNAS / „SPINDULIO“ B-VĖS SPAUSTUVĖ / 1 9 3 4

RAIGARDO MIESTAS

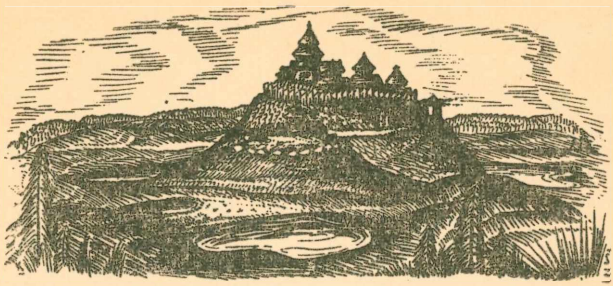

I.

Tarp Ratnyčios ir Pervalkos yra Švendubrės sodžius. Netoli to sodžiaus yra pievos, kurias vieni vadina Kubelnyčios pievomis — mat, per jas plaukia upelis Kubelnyčia, o kiti tas pievas vadina Raigardo pievomis — mat, tenai seniau buvęs didelis Raigardo miestas. Taigi tam mieste gyveno labai išbiurę žmonės, tokie išdykėliai, jog jau jie nieko nebijojo, nei paties Pono Dievo. Ir ne vieni tik žmonės ten buvo išbiurę, bet ir kunigai: visi jie girtuokliavo, kortomis lošė, nei pasninkų, nei švenčių jokių nežiūrėjo. Tam mieste gyveno kažkokio didelio karaliaus sūnus, o

kiti sako, kad net pats jis buvęs karalius. Tasai karalaitis buvęs toks pat išbiurėlis, kaip ir visi.

Vieną pavasarį žmonės ėmė dar labiau nusidėti Dievui, negu visada, o visam galva buvo tasai karaliūnas. Jis buvo pirmas pramuštgalvis. Jis norėjo pasirodyti esąs tokis galingas, kaip pats Dievas. Kai pavasarį anksti pasidarė atolydis, jis liepė žemę išbarstyti druska, sukinkė rogėsna vienuolius ir važinėjo jais po miestą. Dievas, matydamas, kaip jis išdykauja, liepė šventam Elijošiui nuvažiuoti tan miestan ir pranešti žmonėms, kad jis juos visus nubaus, jei jie ir toliau išdykaudami dar labiau nusidės. Šventas Elijošius liepė vėtroms atpūsti ties miestu tamsius debesius, nukloti jais kelią iš dangaus į pačią žemę, pasikinkė savo baltus arklius, įsėdo ugninin vežiman ir pasileido važiuoti. Tik jis kiek pavažiavo, o jo vežimas, žinoma, sudundėjo, debesiuose sugriaudė, ir ugnis į visas šalis pasipylė, pliupterėjo žaibai; tada tasai karaliūnas liepė pastatyti armotas ir šaudyti į dangų. Kaip ėmė šaudyti, kaip ėmė šaudyti, pilti kulkomis debesiuosna, kad net pats šventas Elijošius pasibijojo važiuoti ir grįžo dangun į Poną Dievulį. „Negaliu," — sako: — „tenai važiuoti — užmuš mane pikti žmonės, teks man numirti, ir Tavo paskutinio teismo dienos dar nesulaukus. Kaip tada išsipildys Tavo šventi žodžiai."

Dievulis, išklausęs Elijošių, pakrapštė galvą ir tarė: „Palauk,“ — sako: — „aš jiems parodysiu. Pasigailės jie, kad mano pasiuntinio nenorėjo priimti, kaip reikia.“

O tasai karaliūnas, išviję iš debesų šventą Elijošių, labai apsidžiaugė, kad jis tokis galingas, ir sumanė iškelti visiems žmonėms didžiausią pokylį. Nežiūrėjo, kad tai buvo gavėnia ir dar didžiulė savaitė. Pripiovė daug karvių, avių, jaučių, priskerdė daug kiaulių, privirė mėsos katilus, prikepė visokios pautienės, paukštienos, vyno bačkas pagamino, degtinės, alaus ir liepė kviesti visus žmones gerti ir valgyti. Suėjo pas jį visi: ir ponai, ir kunigai, ir prasti žmonės, kaip antai: siuvėjai, kurpiai, kalviai, dailidės. Suėjo turtingi, pirkliai ir net elgetos. Visi gėrė, mėsą valgė, šoko, linksminosi, neatsižvelgdami, kad tai buvo didysis penktadienis. Gėrė dieną, gėrė kitą, pasigėrė visi, kaip pėdai. Ponai ir kunigai susėdo lošti kortomis.

Atėjo Velykos, o žmonės, ir kunigai, ir ponai, užmiršo apie tai, kad tokia didelė šventė atėjo. Kiti gal ir atsiminė, bet kas jiems, pasileidėliams! Bažnyčiose niekur varpai neskambino, kunigai rezurekcijos kelti nekėlė, nėjo mišių laikyti. Apie Dievulį niekas nepagalvojo. Tik vienas tokis senas senas kunigėlis, visų jau apleistas ir niekinamas, nuėjo patylomis, mišeles atlaikė, pasimeldė

ir grįžo namopi. O žmonės vis dar linksminosi, ponai ir kunigai vis dar kortomis tebelošė. Atėjo vakaras — ir sapnuojasi tam senam kunigėliui, kad jį kažkas kelia iš miego, liepia greičiau bėgti iš miesto. Nubudo jis, atsikėlė, atsisėdo, persižegnojo ir vėl atsigulė ant kito šono. Tik užmigo — girdi, vėl jį kažkas kelia ir liepia juo greičiausiai bėgti iš miesto. Vėl atsisėdo, sako, sumanė paklausyti ir net batus apsiavė ir rūbais apsivilko. Bet jį taip miegas marino, kad vėl prigulė ir užmigo, dar galvos į pagalvį nepridėjęs. Bet girdi, kad vėl jį kažkas kelia ir liepia jam bėgti juo greičiausiai iš miesto, jeigu jis nenori pražūti drauge su visais kitais. Atsikėlė kunigėlis ir, kiek galėdamas, ėmė bėgti per miestą, lyg jį šimtas šunų būtų viję. Bėga gatvėmis, o aplinkui visi girti, kaip pėdai, voliojasi, apsivėmę, purvini. Atsidūrė kunigėlis toli toli už miesto, kad net bažnyčių bokštų jau nebuvo matyti. Tik kokius keturius verstus prabėgęs, sustojo atsidusti, atsikvėpti, kvapo atgauti. Atsisėdo pasilsėti. Čia prisiminė, kad užmiršo savo poterių knygas. Be to, susigėdo dabar, kad jis sapno paklausė ir del sapno, kaip kvailas arba iš galvos išėjęs, po laukus nakčia bėgioja. Sumanė grįžti atgalio. Pasilsėjo truputį, pasikėlė ir nuėjo miestan. Eina, eina, o miesto niekur nematyti. Apsidairė aplinkui — vietos žinomos,

pažįstamos, turėtų būti netoli miestas, o jo niekur nematyti — ir gana. Ir akis trina ir vėl dairosi — miesto kaip nėra, taip nėra.

Prieina pagaliau į patį miestą, į tą vietą, kur anksčiau buvo miestas, o miesto — nė ženklo, tik toje vietoje mėlynuoja didžiausias ežeras. Net krašto niekur nematyti. Suprato tada kunigėlis, kas jį naktį žadino: tai jo angelas sargas. Atsiklaupė ant krašto ir ėmė melstis ir dėkoti Dievui, o čia žiūri — plaukia į krantą stalelis, o ant stalelio guli jo knygos. Taip ir pranyko visas miestas.

II.

Ir aš girdėjau taip pat pasakojančius apie Raigardo miestą, kaip čia surašyta. Tik reikia pridėti, kad tai dar ne viskas, nes tenka neužmiršti, kad ten dabar jokio ežero nėra. Dabar ten visur tik pieva žaliuoja. Tos pievos labai klampios, kai eini per jas, supasi, kaip lopšy. Tai liūnas, ir jo apačioje vanduo. Kur ne kur tarp liūno yra akys. Akis — tai tokia liūne skylė, kaip žiemos metu eketė lede. Kas tokion akin patenka, tas pražūsta. Sako, vienon tokion akin įsmuko karvė ir dvylika veršių. Mat, karvė vaikėsi ir bėgo nuo veršių, užbėgo pievon ir pateko akin, o paskui ją ir visi veršiai. O kaip tas ežeras liūnu užaugo, žmonės štai ką pasakoja.

Kai sužinojo visi žmonės, kad tokis didelis ir turtingas miestas paskendo, visiems pagailo — vieniems turtų, kurie tame mieste buvo, kitiems — žmonių, kurie ten gyveno. Žinoma, daugelio žmonių tenai gyventa giminių, kaip visada dideliuose miestuose būna, pasakysim, dabar Vilniuj. Vieno brolis ten tarnavo, antro duktė arba sesuo, trečio sūnus kuniguosna ėjo. Argi visus išvardinsi. Sako, iš visų šalių ėjo žmonės pažiūrėti šitų stebuklų, kaip kokiuosna atlaiduosna. Suvažiavo daug ir kunigų, net pats vyskupas atvažiavo laikyti mišių už mirusius. Bet kai ėmė varpais skambinti mišioms Ratnyčioje, girdi žmonės, kad ir ežere irgi skambina visose bažnyčiose, kurios ten buvo. Taip gražiai girdėti! Reikia pasakyti, kad ir dabar girdėti aiškių aiškiausiai, kam tik tenka būti toje pievoje, kai dvyliktą valandą sekmadieniais ir kitomis didelėmis šventėmis tam Raigarde visi varpai per mišias skambina. Daug yra gyvų žmonių, kurie tai yra girdėję. Kas nueitų tenai pats, tai ir pats išgirstų, jei tik nepasibijotų, nes tai labai gūdi vieta.

Kai išgirdo varpus skambinant, žmonės tuoj ir suprato, kaip Dievas tą miestą nubaudė. Kiekvienas tada pagalvojo, ar negalima kuriuo nors būdu savo giminių ar pažįstamų išgelbėti. O čia dar atvažiavo to karaliūno tėvas, su daugeliu ponų ir visokių mokytų žmonių. Kai jie išgirdo, kad

mieste varpai skambina, tai ir pamanė, kad ten žmonės dar gyvi esą, tik miestas paskendo del savo nuodėmių. Tai pirma vis kunigai mišias laikė ir meldėsi, kad Dievas nuodėmes nusikaltėliams atleistų. Bet kai mišios nieko nepadėjo, tai sugalvojo ežerą nuleisti ir manė, kad miestas vėl liks viršuje, kai tik vandenį nuleis. Atsirado tokių net žmonių, kurie su luotais norėjo plaukti vidurin ežero ir raikštėmis traukti iš ten, kas dar buvo gyvas, ar nors pažiūrėti, kas ten dedasi po vandenimi, kaip ten žmonės gyvena. Bet kas tik nusiirdavo nuo krašto, tuoj žūdavo, lyg vanduo jį prarydavo. Vienas kitas pabandė, vienas kitas pamėgino, ir jau daugiau tokių drąsuolių nebeatsirado — visi bijojo ir arti prie ežero prieiti. Tada liepė karalius kasti giliausius griovius tam ežerui nuleisti; inžinieriai, matai, išmatavo ir surado, kad tas ežeras aukščiau Liškiavos bažnyčios bokštų stovi ir jį galima nuleisti Nemunan. Dar nepradėjo žmonės kasti, kai naktį prisisapnavo karaliui, kad jis apaksiąs, jei lieps žmonėms toliau kasti. Sapnavo vieną naktį karalius, bet dabon nedėjo. Sapnavo kitą — irgi dabon nedėjo, susapnavo ir trečią naktį, ir kai tik užsikėlė — ir apako. Kiek daktarų karalius bešaukė, niekas jo išgydyti neišgydė. Taip visam amžiui ir liko aklas. Supyko tada karalius ir liepė toliau kasti. „Apakau," — sako: — „blo-

giau man jau nebebus. Mirsiu — tai kas. Veliju mirti, negu aklas gyventi, nei saulės, nei dangaus nematyti."

Kai ėmė kasti žmonės, tai ėmė ir sirgti tie, kurie kasė. Vienam koją pritraukia, kitam ranką, trečias apanka. Nusigando žmonės ir išbėgiojo, kur kas galėjo, ir pasislėpė nuo karaliaus. Karalius tada liepė suvaryti kitus, o kai ir tie išbėgiojo, liepė vėl naujus nuvaryti ir kasti. Tie iškasti grioviai ir dabar matyti, tik jau jie žole suaugo, krūmais. Giliausi grioviai, lyg krantai kokie. Bet kol juos kasė, ežeras ėmė iš visų pusių liūnais augti, ir dar žmonės nebaigė kasti, kai visas ežeras jau užsitraukė liūnais. Mėgino liūnus pramušti, bet kas tik, sako, užeina ant liūno, ar tai vienas, ar keli, tuoj pražūsta, lyg juos žemė praryja. Taip nieko ir nepadarė. Ir iki nūdienos tas Raigardo miestas stovi ežere, o ežeras po žeme, iš viršaus liūnais apaugęs. Tik prieš pasaulio pabaigą jis vėl iškils ir bus, kaip buvo, su visais žmonėmis, su dideliais ir mažais, o iki pasaulio pabaigos jie visi turi ten už savo piktą ir nedorą gyvenimą kentėti.

III.

Kad ten miesto būta ir dar dabar esama, pirma niekas neabejojo, o dabar kas jaunesnis, tas

jau nenori tikėti. Kiti net juokiasi, jei imi pasakoti. Dar aš mažas buvau, ir vos tik atsimenu, kai mano tėvelis, amžiną jam atilsį, pasakojo, kad jis vieną to miesto žmonių yra matęs ir net su juo kalbėjęs. Štai kaip tas atsitiko. Buvo Velykų naktis. Pavasaris buvo tiek ankstyvas, jog dar prieš Velykas žmonės leido jau arklius ganytis pievosna. Ir mūsų arklys irgi pievoje buvo. Sako, tėvelis nuėjo jo parvesti anksti, anksti, mat, manė važiuoti į rezurekciją Liškiavon. Bet nuėjęs niekur negalėjo arklio surasti. Beieškodamas atsidūrė net Pervalkos pievose. Jam pasivaideno, kad arklys vaikščioja anoje pievų pusėj. Jis tiesiai per pievas ir eina į jį. Tik girdi, kad Ratnyčios bažnyčios varpai suskambino rezurekcijai. Girdi, kad ir čia apačioj ima skambinti vienoje vietoje, paskui kitoje, trečioje, vienu žodžiu — visose bažnyčiose, kurios Raigarde yra. O sako, kad jų daugel būta, iki keturių dešimtų. Žiūri, kad vienu metu paviršiun ėmė ir iškilo bažnyčios bokštas su kryžium. Tėvulis kaip šoko ir nusitvėrė už kryžiaus. Dar nesurojo nusitverti, kai bokštas ir kryžius vėl nugrimzdo, o toje vietoje atsivėrė akis. Vos spėjo tėvulis atsitraukti. Kad kiek, būtų pats nusimurgdęs. Atsistojęs kiek nuošaliau, girdi, kad ne tik skambina, bet dargi girdėti, kaip tenai gieda bažnyčiose Velykų giesmes.

Tėvelis atsigulė ant akies krašto, užmiršo, net, kad šlapia, klauso ir žiūri. Mato, kad ten šviesos, šviesos! Dievuli! Mato, kad išėjo iš bažnyčios procesija su visa „brostva“, su rezurekcija, ir kunigas eina su monstrancija, eina aplinkui bažnyčią. Tėvulis ir užmiršo, net kur esąs. Žiūri — ir verkia, ir gieda kartu su tais žmonėmis. Ir taip ten buvo gražu, taip gražiai giedojo, jog net širdis džiaugėsi. Išgulėjo ten tėvulis, kol procesija grįžo atgal bažnyčion. Paskui vėl viskas pranyko. Aky vanduo vėl tapo juodas, kaip šarmas, ir nieko nebuvo daugiau matyti. Atsikėlė tėvulis ir dairosi: saulė jau teka, bažnyčion važiuoti vėlu, arklio niekur nematyti. Kas bus, liks velykos nepašventintos, reikės nešventintus pyragus valgyti, nešventinta mėsa atsigavėti. O čia visas dar šlapias, purvinas. Šventadienius kailinius sugadino. Stovi, sako, ir krapšto galvą. Tik žiūri, kad prie jo eina kažkokis senas, senas žmogus, žilas, kaip obelis. Ir apsirengęs jis ne tokiais drabužiais, kaip kad dabar žmonės dėvi. Jis priėjo į tėvulį ir sako: „Tu matei viską. Tad pasakyk žmonėms, kad ne jie vieni tik gyvena. Ir mes čia gyvename. Ateis laikai, ir mes vėl pasirodysime viršuje, kaip buvome. Bus tada žmonėms kitas gyvenimas, geresnis, negu dabar.“ Tai pasakęs, jis priėjo akį ir pranyko joje. Tai mano tėvas, kol buvo gyvas, nekartą apie tai pasakodavo, ir aš pats tai esu girdėjęs.

IV.

Kur dabar yra Švendubrės pievos, geriau pasakius, pelkės, iš kurių teka Kubelnyčios upelis, seniau ten buvo didelis ežeras. Vidury to ežero buvo didelė sala, o jos vidury — aukštas ir status kalnas. Jis ten ne pats atsirado, bet velnių buvo supiltas. Ant to kalno stovėjo dideli rūmai, iš didžiausių akmenų sudėti. Iš kokių akmenų tie rūmai buvo pastatyti, galima ir dabar matyti, nes vienas tokių akmenų guli kitoje Švendubrės pusėj. Tai paskutinis akmuo, kurį velnias nešė baigti rūmams statyti. Tik gaidys užgiedojo, ir velnias, nenunešęs to akmens į vietą, paleido jį iš nagų. Taip ir liko tie rūmai nebaigti iki šiai dienai. Tas akmuo tokis didelis, jog ir šimtai žmonių jo iš vietos nepajudintų. Tuos didžiausius rūmus irgi velniai statė. Sako, seniai, seniai, toje saloje gyveno didelis burtininkas. Jis tiek mokėjo burtų, jog ne jis velnių, bet jo velniai bijojo ir dirbo jam, kaip prasti bernai — ir arė, ir akėjo ir darė viską, ką jis tik liepė. Jis velniams ir paliepė supilti didelį kalną, o ant to kalno pastatyti tokius didelius rūmus, kokių visam pasauly niekur kitur dar nebuvo. Tokie buvo dideli rūmai! Tuosna rūmuosna jis liepė sunešti visą auksą ir visą sidabrą, kokis tik buvo keno nors pamestas, ar žemėn pakastas.

Ir velniai tiek jo ten prinešė, jog užkrovė visus namus iki lubų.

Tokiu būdu tasai burtininkas tapo labai turtingas, ir todel jis pastatė didžiausią miestą.

Tan miestan leido gyventi visus, kas tik norėjo. Bet kas tik ten ėjo gyventi, tas turėjo tam burtininkui raganiui užrašyti savo vėlę ir turėjo klausyti jo visados. Už tai tas burtininkas duodavo tam žmogui gražiausius namus, brangiausius rūbus, valgyti ir gerti, ko tik jis norėdavo. Nors tai buvo didelis Dievui nusidėjimas — užrašyti jam savo vėlę, buvo vis tiek, kaip velniui ją parduoti, visgi atsirado labai daug žmonių, kurie sutiko tai padaryti, ir miestas vis augo ir augo, kol pasidarė visų miestų didžiausias. Jis buvo tokis didelis, jog aplinkui jį apeiti pėsčias žmogus galėjo tik per septynias dienas.

Kai tas miestas tapo tokis didelis, tai tas burtininkas jau nieko nebenorėjo klausyti, net nė paties ciesoriaus. Tada ciesorius liepė nusiųsti prieš jį daugel kareivių, kad jį suimtų, kalėjiman pasodintų ir patį miestą sugriautų. Bet burtininkas visą tą ciesoriaus kariuomenę pamušė. Delto tiek daug kaulų tenai esti aplinkiniuose laukuose. Ciesorius tada surinko dar didesnę kariuomenę ir pasikvietė talkon kitą karalių, bet ir vėl burtininkas jų visą kariuomenę sumušė. Ta-

da tie du karaliu dar gausingesnę kariuomenę surinko ir pasikvietė talkon dar trečią karalių. Visų trijų karalių burtininkas nugalėti jau nebegalėjo, labai jau buvo didelė galybė, ir trijų karalių kareiviai apgulė ežerą aplinkui, bet į miestą prieiti vis dar negalėjo. Nori padaryti tiltą per ežerą į miestą, prikerta, priveža medžių, nugrindžia jau į pusę ežero. Bet išeina burtininkas raganius, ima kerus leisti, sukelia didžiausias bangas, sudrumsčia ežerą — ir vėtra išardo tiltą, ir perkūnas medžius sudegina.

Taip per visus metus ir negalėjo karaliai į miestą prieiti. Jau norėjo išsiskirstyti ir eiti, kur kas sau, tik atsirado vienas tokis žmogutis, kuris apsiėmė tą burtininką nušauti. Tik prašė duoti jam sidabrinį guziką, šventintam vandeny nulietą, ir, užtaisęs juo muškietą, liepė karaliams vėl tiltą grįsti, o pats nuplaukė į salą ir pasislėpė nendrėse.

Kai tik išėjo burtininkas kerų leisti, šovė į jį žmogelis sidabriniu guziku ir užmušė. Krito burtininkas, bet ir tas žmogelis irgi krito negyvas. Mirdamas burtininkas spėjo dar užkerėti visą miestą: sala su miestu, su kalnu, su burtininko dvarais pranyko po vandenimi. Pamatė karaliai, kad nėra nei salos, nei miesto, gaila buvo jiems tiek gero, ir sumanė jie ežerą išleisti, kad miesto turtus galėtų sau pagrobti, ir liepė

jie savo kareiviams kasti Nemunan griovius. Kasė, kasė, iškasė giliausius griovius. Vanduo, kaip siena, stovi ir neteka grioviais. Ir šiaip ir taip bando — neplaukia vanduo ir gana! Sugalvojo tada karaliai ieškoti kito burtininko, kuris ežerą nuo burtų atkerėtų.

Trijose karalystėse ieškojo, bet gi surado tokį, kuris apsiėmė ežerą atkerėti. Visą savaitę, nuo pat pirmadienio kerėjo, sekmadienį per mišias ežeras pasikėlė, sustaugė ir nuėjo, tik ne grioviais, bet kalnais ir klonimis. Kai jis ėjo, visi žmonės išbėgo iš bažnyčios žiūrėti ir stebėtis, net patsai kunigas, mišių nepabaigęs, su „kieliku", su arnotu nuėjo net į Nemuną. Ežeras nuėjo ir apsistojo kažkur pas Prūsų sieną, ten daugelį žmonių paskandino, didelę šalį užliejo ir tenai apsistojo. Kai tik ežeras išėjo, miestas dar giliau žemėn nugrimzdo. Taip nieko ir nepešė karaliai, burtininko turtais ir jo geru nepasinaudojo.

O tas miestas ir nūnai po žeme dar yra, ir visi žmonės ten gyvi iki nūnai dienos. Sako, prieš pasaulio pabaigą jis vėl viršun iškils, ir tas burtininkas vėl bus galingas ir tų trijų karalių žemes užkariaus ir pats jis bus jiems visiems karalius. Sako, ir dabar Velykų naktį jis atgyjąs, išeinąs ant Nemuno kranto ir žiūrįs, ar jam jau ne metas grįžti viršun.

V.

Yra įvairių pasakų apie Raigardo miestą, bet kas gali šiandien žinoti, kur tiesa. Yra tokių padavimų — ir jais seni mūsų krašto žmonės giliai tikėjo, kad tasai Raigardo miestas nugrimzdo ne staiga, bet iš lėto, ne del kažkokių jo gyventojų kalčių, bet per neapsižiūrėjimą tų, kurie buvo pastatę sau miestą.

Visa tai buvo, sako, labai tolimais laikais, kada lietuviai buvo dar pagonys. Jie tada, kaip tikri pagonys, buvo labai žiaurūs ir plėšrūs. Juk ir dabar mūsų žmogus negeresnis būtų, jei Dievo nebijotų; kai pasileidžia jis, Dievą ir šventą bažnyčią pamiršta, tada nėra tos piktadarybės, kurios jis nedrįstų kitiems žmonėms daryti.

Sako, tuo metu gyveno tame mieste kažkokis puikus ir galingas karalius ar kunigaikštis. Jis niekuomet namie nesėdėdavo, bet visą laiką kariaudavo su savo kaimynais, kitų kraštų karaliais ir kunigaikščiais. Jam visados sekdavosi savo priešus sumušti, jų miestus išplėšti ir su dideliais turtais namo grįžti. Todel jis ir visi to miesto gyventojai buvo susikrovę labai didelius turtus, ir kiekvienas, net patsai neturtingiausias, kuriam niekas gerai nesisekė, galėjo gyventi, kaip ponas.

— Šiandien sekasi, vakar sekėsi ir ryt pasiseks, bet gali atsitikti, kad ne mes kitus, bet kiti mus sumuš, — manė sau to miesto žmonės.

Bijodami, kad jų kiti nepultų, kaip jie dabar patys kitus puola, ir ne išplėštų jiems turtų, kaip jie kitiems plėšia, nutarė pastatyti vidury miesto stiprią akmens pilį, kurion turėjo paslėpti visus savo turtus, o visą miestą apsupti tvirtomis akmens sienomis. Tos pilies sienos buvo tokios storos, kad ant lango galima buvo pastatyti dvylika stalų tokių didelių, jog už kiekvieno galėjo atsisėsti dvylika žmonių. Visa pilis buvo pastatyta iš didelių tašytų akmenų, kokius ir dabar galima matyti ant Liškiavos piliakalnio. Mat, norėjo, kad jų pilies niekas ir niekados negalėtų išgriauti. Pastatę gyrėsi, kad greičiau saulė užges, Nemuno upė išdžius, negu kas jų pilį galės išardyti.

Aplink visą miestą išvedė aukštas akmens sienas ir tokias storas, jog jomis galėjo važiuoti greta dvylika vežimų, kiekvienan vežiman po keturius arklius pakinkius. Jie manė, kad tokių sienų ir gausingiausi priešai negalės išgriauti, ir nėra pasauly tokios galybės, kuri juos, tam mieste užsidariusius, galėtų nugalėti.

Kadangi žmonės, tam mieste gyveną, buvo labai turtingi, tai kiekvienas jų norėjo pasistatyti akmens rūmus, tokius tvirtus, kaip toji pilis,

kurį stovėjo pačiam miesto vidury. Statė ir pristatė sau tokių rūmų, kiek tik jų tilpo miesto sienose.

Tas miestas buvo ežero saloje. Ežeras buvo labai didelis, kraštai jo buvo liūnais užėję, pakraščiai pelkėmis pavirtę, o tose pelkėse buvo daugel šaltinių, todel jos net šalčiausiąją žiemą neužšaldavo, ir todel į tą miestą niekas negalėjo patekti, kas tikro kelio nežinojo. O žinojo jį tik miesto gyventojai.

Bet ežero saloje žemė, nuolat vandens atskiedžiama, negalėjo ilgai išlaikyti tokių sunkių miesto pastatų, ir todel ėmė jie visi — ir pilis, ir sienos ir dideli miesto gyventojų rūmai — vis labiau ir labiau žemėn grimzti. Nusigando gyventojai ir nutarė iš to miesto išsikraustyti, kol dar jis visai nenugrimzdo, ir sumanė, kad jų vėl tokia nelaimė neištiktų, pasistatyti dabar sau miestą ant aukštų kalnų. Surado tokius kalnus ten, kur dabar Liškiavos piliakalniai. Persikraustę ten, ėmė skubiai statyti ant vieno kalno didelę pilį, o ant antro — miestą. Bet nesuspėjo dar tos pilies ir miesto baigti, kai jų gausūs priešai, sužinoję apie jų nelaimę, surinko tokią didelę kariuomenę, kokios iki tol niekas nebuvo matęs, ir puolė visomis jėgomis, kol dar naujas miestas ir pilis nebuvo baigti. Ilgai jie gynėsi, ilgai kovojo, bet tose kovose atsilaikyti negalėjo

tokiems gausiems priešams ir žuvo visi, kam nepasisekė pasprukti ir tamsiose girių gelmėse pasislėpti.

Žmogus viena mano, o Dievas — kita. Taip niekais Dievas ir paverčia visus žmogaus sumanymus.

VI.

Švendubrės laukuose yra akmuo, kuris tenai guli nuo tų laikų, kai ten paskendo didelis ir turtingas Raigardo miestas.

Tą akmenį norėjo suskaldyti, kai statė Ratnyčios bažnyčią, tik žmonės neleido tai padaryti, kadangi tą akmenį visi laiko šventu.

Sako, kai tas Raigardo miestas paskendo, kunigai ir vyskupai, suvažiavę iš visų šalių, meldėsi, kad Dievas atleistų tam miestui kaltes, ir kad tas miestas vėl viršun iškiltų.

Ant to akmens, sako žmonės, vyskupai laikydavę mišias, ir dėlto jį visi nuo tų dienų laiko šventu.

VII.

Švendubrės laukuose gulįs akmuo šitaip atsirado. Kai jau visas miestas buvo labai pabiuręs, velnias žinojo, kad to miesto gyventojus ištiks Dievo bausmė. Bet tan miestan atėjo vienas šventas kunigas. Jis visur sakė pamokslus

ir ragino žmones pasitaisyti ir atgailą daryti. Bet ten ir patys kunigai buvo labai išbiurę, ir nė vienas nenorėjo to kunigo leisti savo bažnyčion mišių laikyti. Tik atsirado vienas geras žmogus, kuris pastatė tam geram kunigui bažnyčią.

Velnias, bijodamas, kad žmonės vėl netaptų geri, surado didelį akmenį ir nešė jį Raigardo miestan, kad tą bažnyčią juo užgriautų.

Jau jisai buvo taip arti, jog matė bažnyčios bokštus ir džiaugėsi, kad tuoj užvož ją akmenimi, bet netikėtai užgiedojo gaidys. Velnias nusigando ir paleido akmenį, neatnešęs ten, kur manė, ir bažnyčios juo neužgriovęs. Tas akmuo ir dabar ten guli, kur iš velnio nagų buvo iškritęs.

VIII.

Po Švendubrės akmenimi yra urvas, kuris eina net į kadaise paskendusį miestą. Apie tai žmonės sužinojo šitaip.

Netoli nuo tos vietos yra Lipliūnų sodžius. Tam sodžiuje kitkart gyveno labai stiprus žmogus. Jis nieko nebijojo, bet jis buvo labai didelis pavargėlis. Tad surado jis dar kitą tokį žmogų ir sumanė abu eiti ieškotų aukso. O visi tam sodžiuje manė, kad po tuo akmenimi yra paslėpta daug pinigų. Tai tas stipruolis susikalbėjo su

savo bendru ir nuėjo Švento Jono naktį kasti tenai pinigų.

Sako — kasė, kasė ir prisikasė prie dideliausio urvo. Lenda, lenda tuo urvu, mato, kad toliau tas urvas išeina į platų lauką, o tame lauke stovi didelis miestas. Jie tuojau ir suprato, kad tai Raigardo miestas po žeme. Tuomet nuėjo jie tan miestan ir tris dienas tenai išbuvo. Juos ten girdė ir valgydino per tris dienas ir, gerai pavaišinę, dar apdovanojo ir leido grįžti namo, tik liepė nieko niekam nesakyti, ką jie tam mieste yra regėję. Bet sugrįžusiu namopi jiedu negalėjo iškęsti ir papasakojo savo žmonom. Kai tik baigė pasakoti, tuojau vienam ir kitam ėmė ir užkando kalbą. Taip ir pasiliko jiedu be kalbos visą savo gyvenimą. Abu tuodu vyru dar gerai pamena seni žmonės, ir visi tam sodžiuje apie tai gerai žino.

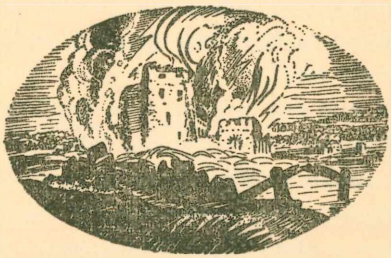

LIŠKIAVA IR MERKINĖ

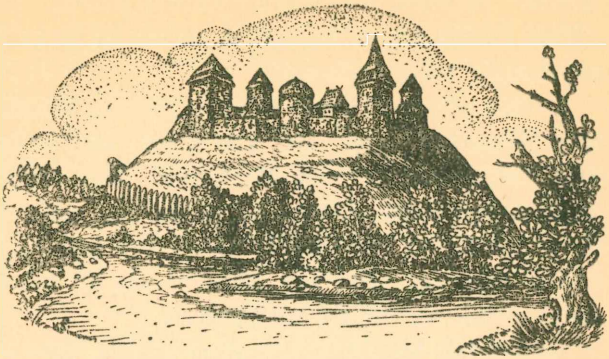

I.

Buvo trys broliai, dideli ir galingi karaliai. Vienas jų apsigyveno Liškiavoj, antras — Merkinėj, trečias — Punioj. Visi jie buvo stabmeldžiai; ir visi žmonės dar čia buvo tada stabmeldžiai.

Vyriausias jų visų buvo tasai, kuris Liškiavoje buvo apsigyvenęs. Jisai vedė raganę, vardu Vokė. Toji raganė, velniams padedant, per keturiasdešimt keturias naktis pastatė jam didelius akmeninius rūmus ir apvedė juos aukštomis sie-

nomis. Žmonės tuos rūmus vadino pilimi. Tie rūmai turėjo trejus vartus, ir tie vartai buvo iš gryniausio vario padaryti.

Iš tos pilies po žeme buvo prakastas kelias į kitą Neumuno pusę. Kai kas sako, kad kelias ėjęs Raigardan ir net Merkinėn. Dar seniau žmonės pasakodavo, kad jie patys yra matę tą urvą, kuriuo po žeme kelias ėjo, ir yra juo nuėję kelias varsnas. Bet ten labai tamsu ir baisu, todel toliau niekas eiti nedrįsdavo.

Liškiavos karalius, įsitaisęs tokius stiprius rūmus, ėmė spausti savo brolius, panoro visai juos išvaryti. Ir žmones irgi labai vargindavo ir plėšdavo. Ypač jo žmona, Vokė, kuri mito tik mažų vaikų mėsa. Tada žmonės sukilo ir apgulė pilį. Daugel ten žuvo žmonių ir gal būtų pilies nepaėmę, nenugalėję to pikto karaliaus. Nes kiek jo kareivių dieną užmuša, nakčia Vokė, išėjusi ant bokšto, sušunka dideliu balsu, ir visi užmuštieji vėl atgyja. Bet atsirado vienas narsuolis, kuris prisisėlino ir, kai tik Vokė pasirodė, šovė į ją sidabriniu guziku ir nukovė ją. Mat, raganės paprasta kulipka neima. Tuomet žmonės išgriovė pilį ir patį piktą karalių užmušė.

II.

Visaip žmonės pasakoja apie Liškiavos griuvėsius. Sako, seniai, seniai Merkinėj gyveno

didelis karalius. Ir jis ir visi žmonės tada buvo dar stabmeldžiai. Tas karalius mėgdavo labai medžioti. Bemedžiodamas jisai paklydo, ir teko jam apsinakvoti girioje ant kalno, ten, kur dabar Liškiavos piliakalnis. Kai jis užmigo, jam prisisapnavo labai graži karalaitė, kuri gyveno kažkur labai toli. Atsikėlęs, jis surinko daug kareivių ir nujojo užkariautų tos karalaitės. Ilgai jis kariavo ir pagaliau grįžo namo su karalaite, o su ja atjojo ir jos keturiasdešimt brolių. Visi jie buvo katalikai ir dargi šventi. Karalaitė ir jos broliai ėmė įkalbinėti karaliui apsikrikštyti. Jis pasakė, kad padarysiąs tai, jei jie per vieną naktį pastatysią jam pilį, didesnę, negu Merkinės, ant to kalno, kur jam karalaitė buvo prisisapnavusi. Broliai pasimeldė ir pažadėjo pastatyti. Jiems prašant, Dievas leido tokią ilgą naktį, jog ji tęsėsi tris mėnesius. Bet kai saulė užtekėjo, tokie buvo dideli ir tvirti rūmai pastatyti, jog karalius tik nusistebėjo. Jis persikėlė juosna gyventi, apsikrikštijo ir dargi bažnyčią pastatė.

Bet per tą ilgą naktį laukuose javai sunyko, ir pasidarė didelis badas. Žmonės labai supyko ant savo karaliaus ir, pasitaikius gerai progai, užmušė jį. Tuomet karalaitė su keturiasdešimtimis brolių išvyko Trakuosna ir ten apsigyveno. Ji ten buvo virtusi didele ragane ir ilgai

keršindavusi žmonėms už karaliaus mirtį, kol pagaliau ją vienas šaulys nušovęs sidabrine kulka.

O Liškiavos dvaras, niekeno neprižiūrimas, visai išgriuvo.

III.

Seniau Merkinė buvo didelis, didelis miestas. Jis siekė tų vietų, kurios dabar ant vieškelių mūro stulpais paženklintos. Tai buvo miesto ribos. Jis buvo tokis didelis miestas, kad dar neperseniai, gal prieš kokiu du šimtu metų, jame buvo trisdešimt šešios bažnyčios. Tris bažnyčias tai pamena dar žmonės. Taigi, sako, senaisiais laikais Merkinėje gyvenęs patsai karalius. Jis turėjęs daug brolių, kurių vienas gyvenęs Alytuje, antras — Punioje, o trečias — Varėnoje ir dar vienas net Trakuose. Taip, sako, mirdamas juos tėvas paskirstęs. Bet visiems sūnums, sako, liepęs klausyti vyriausiojo brolio, kuris buvo Merkinėje. Ilgą laiką jie gyveno taikoje, ir kiekvienas valdė savo kraštą.

Vieną sykį tasai vyriausias karalius sumanė vykti tolimon šalin kariautų. Ar ilgai kariavo, ar trumpai, dabar jau niekas nepamena, tik žino, kad sugrįžęs jis parsigabeno iš svetimų šalių karalaitę, kurios būta didelės raganos. Toji ragana visai paėmė rankon savo vyrą, ir jis jos vi-

sada klausė. Ką ji patardavo, tai jis ir darydavo.

Liepė ji jam pastatyti didelį mūrinį rūmą Liškiavoje. Tas mūras buvo tokis didelis, kaip tasai kalnas, kurį vadina piliakalniu. Aplinkui buvo aukštos sienos ir bokštai, o kad to mūro niekas negalėtų prieiti, tai ir kita puse pravedė Nemuną. Ir pasidarė sala.

Tame kalne buvo didelis urvas, kuris ėjo net Merkinėn, karaliaus dvaran. Jis buvo tokis platus, jog juo galima buvo važiuoti ketvertu arklių.

Toji ragana liepė vyrui taip gražiai įtaisyti tuos rūmus, kad niekur kitur pasauly jiems panašių nebūtų. Vartai buvo tikro žalvario, durys ir langinyčios sidabrinės, o stalai ir viskas, kas buvo viduje, tikro aukso.

Tas karalius visa tai galėjo padaryti todel, kad jam aitvarai, jo žmonos raganos liepiami, naktimis nešiojo auksą iš viso pasaulio. Aukso, sidabro ten buvo pilni rūsiai. Tas auksas ir sidabras dar ir dabar ten tebėra, tik niekas negali surasti kelio, kuriuo galėtų prie jų prieiti.

Kai toji pilis buvo taip įrengta, karalius, žmonos patariamas, sukvietė viso pasaulio karalius puoton. Suvažiavo pas jį karaliai iš tolimiausių šalių, galingi ir mažiau galingi, turtingi

ir mažiau turtingi, ir visi stebėjosi to dvaro puikumu.

Ir tuomet karalius ėmė rodyti visiems savo turtus. Visi stebėjos ir atsistebėti negalėjo.

Tada klausia jisai visus susirinkusius karaliius:

— Ar jūsų nors vienas turi tiek turtų, aukso ir sidabro, kiek aš turiu?

— Ne, — sako karaliai: — kito tokio turtingo, kaip tu, visam pasauly nėra.

Vedžiojo tada karalius savo svečius po visus savo rūmus ir rodė jiems, kokie jie dideli ir gražūs. Visi žiūrėjo ir stebėjosi.

— Ar yra jūsų tarpe tokis, kuris turi panašius rūmus, kaip mano? — klausia jis vėl karalius.

— Ne, — atsako tie: — niekas mūsų tokių rūmų, kaip tavo, neturi.

— Jie tokie erdvūs, jog net akimi negalima jų apmesti.

— Ar yra jūsų tarpe kuris, kas turi tiek kareivių, kiek aš jų turiu? — klausia jis vėl karalius.

— Ne, — sako tie: — niekas tiek kareivių neturi, kiek turi tu! Su jais galima visas pasaulis nukariauti.

— Taigi, jūs matote, kad aš turiu visų puikiausius rūmus, aš esu visų jūsų turtingiausias ir turiu tiek kareivių, jog galiu visą pasaulį nuka-

Liškiavos bažnyčia.

riauti. Todel jūs visi turite pripažinti mane vyriausiu ir klausyti. Aš būsiu jums visų karalių karalius.

Nuliūdo karaliai, išgirdę tokius reikalavimus; bet ką padarysi — visi jie buvo jo galioje.

Ir paprašė duoti jiems laiko pagalvoti.

Galvojo, galvojo ir nieko nesugalvojo. Nutarė pripažinti Merkinės ir Liškiavos karalių visų karalių karaliumi.

Po to iškėlė karalius savo svečiams didelę puotą, gausiai visus apdovanojo ir leido kiekvienam ramiai vykti savo žemėsna.

Bet, išvykę iš jo namų, visi karaliai susitarė jo neklausyti; jie nutarė, kad viskas būtų, kaip iki šiol yra buvę, kad kiekvienas savo žemėj būtų karalius, ir virš savęs nieko neturėtų.

Taip ir pranešė jie vėliau Liškiavos karaliui. Tas labai supyko, nusiuntė savo kareivius prieš vieną karalių, nugalėjo jį ir išvarė iš jo krašto, o jo karalystę pasiėmė sau.

Paskui pasiuntė prieš antrą, prieš trečią, prieš ketvirtą, ir visus tokiu būdu nugalėjo ir jų karalystes pasiėmė sau.

Liko karaliai tik tolimuose kraštuose, kurie labai nusigando, matydami, ką tas karalius yra padaręs su kitais karaliais, ir ėmė prašyti, kad jis jų nevarytų iš jų žemių, kad paliktų juos karaliauti, o jie už tat jo klausysią.

Išvaryti iš savo žemių karaliai nuvyko pas Šventą Tėvą skųstis ir ėmė prašyti, kad jis palieptų grąžinti jiems jų karalystes. Šventam Tėvui pagailo jų ir jis nurašė Liškiavon, kad būtų karaliams sugrąžintos jų žemės, ir kad viskas būtų, kaip kad seniau yra buvę.

Tada sako to karaliaus žmona ragana:

— Argi tu, tokis galingas, visus karalius nugalėjęs, klausysi Švento Tėvo?

— O ką gi aš turiu daryti? — klausia jis savo žmoną. — Juk jis irgi visų karalių karalius.

— Parodyk jam, kad tu jo nebijai. Liepk uždaryti visas bažnyčias, išvaikyk visus kunigus ir pasiųsk savo kareivius, tesuima jie Šventą Tėvą ir surištą atgabena Liškiavon.

Kaip žmona patarė, taip jis ir padarė: išsiuntė kareivius suimti Šventą Tėvą ir liepė surištą jį atgabenti Liškiavon.

Paskui liepė išvaikyti visus kunigus, o kurie nepaklausė, tuos liepė nužudyti, ir bažnyčias pavertė arklidėmis.

Ir dejavo supykę visi žmonės: gimsta vaikai — nėra, kas juos krikštytų, serga žmonės — nėra, kas klausytų jų išpažinties, miršta — nėra, kas laidotų; jauni nori vesti — nėra, kas juos sutuoktų.

Ir sukilo pagaliau visi prieš tą baisų karalių ir nuėjo Liškiavos griauti.

O karaliaus pasiųsta kariuomenė paklydo. Ji norėjo eiti į vakarus, bet nuėjo į rytus: taip Dievas apdūmė visiems akis.

Ėjo, ėjo, ir mato, kad paklydo. Nežino, nei kur toliau eiti, nei kaip turi atgalio grįžti.

O tuo metu supykę žmonės apgulė Liškiavos pilį. Nors pily kareivių buvo nedaug, bet pilies paimti negalėjo. Ima žmonės šaudyti, bet išeina karaliaus žmona ragana, ima kerauti, ir kulkos atgalio lekia ir žmones muša.

Daug ji tokiu būdu ištrėkė žmonių.

Bet atsirado vienas žmogelis, daug nusimanantis. Jis žinojo, kaip galima raganą nušauti, bet žinojo ir tai, kad kas ją nušaus, tas ir patsai tuojau kris ant žemės ir numirs.

Todel jis atliko išpažintį, apsivilko švariais marškiniais, užtaisė muškietą sidabrine kulka, Trijų Karalių dieną nulieta, ir kai ragana išėjo ant bokšto kerauti, prisisėlino, prisitaikė ir šovė. Krito ragana nušauta, bet ir tas žmogus staiga krito negyvas žemėn.

Karalius, pamatęs, kad jis neteko savo žmonos raganos, ir kad jo kariuomenė vis dar negrįžta, baisiai nusigando. Jis nutarė bėgti urvu Merkinėn drauge su visais, kurie ten buvo.

Kaip nutarė, taip ir padarė.

Kai tik karalius apleido pilį, tuoj trenkė jon perkūnas, ir visa pilis žemėn įgriuvo. Liko viršuje

tik aukščiausių bokštų viršūnės, kurių viena ir dabar dar tebekyšoja iš žemės.

Žmonės tuojau suprato, kas karaliui atsitiko, ir ėmė jį vytis. Pamatęs tai, karalius nutarė bėgti ir iš Merkinės pas savo žmonos seserį, kuri buvo irgi ragana, bet dar galingesnė, ir gyveno Trakų ežero saloje.

Bet pakeliuje žmonės jį pavijo ir užmušė, ir tokis buvo jo galas.

Tik ir žmonėms tas geran neišėjo. Karaliaus žmona ragana, mirdama, prakeikė visą kraštą, ir todel kilo dideli karai tarp karalių, o paskui — maras. Daug žmonių nusitrėkė. Liškiavoje ir Merkinėje išmirė tiek, jog vos keli žmonės beliko. Ir nuo tų laikų Merkinė pasiliko mažu miesčiuku, o Liškiavoje ir to nebebuvo.

IV.

Netiesą kalba tie, kurie sako, kad ragana Vokė ir jos vyras buvo užmušti. Jų niekas neužmušė, žmonių ranka negalėjo jų užmušti, nes abu buvo užkerėtu: nei kalavijas, nei kulipka jų imti negalėjo. Netiesa ir tai, kad nugalėti karaliai Šventam Tėvui skundėsi. O gal ir skundėsi, kas tai žino. Bet ką Šventas Tėvas galėjo padėti, jei tasai karalius buvo stabmeldis, o jo žmona — ragana, taigi dar didesnis Dievo priešas

Netiesa, kad jis ir bažnyčias Merkinėje ir kitur ardė, kunigus vaikė, nes tuomet ir žmonės visi dar buvo stabmeldžiai: nei jie tuomet krikštijosi, nei išpažinties ėjo, nei kunigų jiems reikėjo, nei jie bažnyčių turėjo.

Tasai karalius ir jo žmona iki šiol dar gyvi ir sėdi savo pily ir iš ten išeiti negali, kadangi ji giliai žemėn nugrimzdusi: perkūnas ją nutrenkė.

Kai tas karalius nugalėjo kitus karalius ir visą pasaulį nukariavo, jis norėjo ir patį Dievą nukariauti.

Sužinojęs, kad tolimuose kraštuose yra kalnai, kurie dangų remia, ir iš ten galima dangus pasiekti, jis ėmė rengtis kariauti su Dievu, ir todel perkūnas trenkė jo pilį ir nugramzdino ją giliai žemėn.

O kad, ten tebegyvendamas, jis tebėra dar gyvas ir bus gyvas iki pasaulio pabaigos, tai patvirtina atsitikimas, kurį seni žmonės dar gerai atminė. Ir jaunesniems nesyk apie tai iš jų teko girdėti.

Seniau Liškiava buvo mažas sodžiukas, kur gyveno keli ūkininkai. Jų tarpe vienas buvo kampininkas, kuris nieko neturėjo, tik tris ožkas, ir jas ganė jo maža dukrytė. Vieną sykį ji ganė netoli to bokšto, kuris riogso Nemuno pakrantėje.

Ožkos bėginėja, peša žolę Nemuno pakrantėje, o mergaitė sėdi sau pas bokštą ir kasinėja. Tik vienu metu sudrebėjo žemė, atsivėrė kalnas, ir mergaitė įkrito gilian urvan.

Kai tas atsitiko, niekas nematė, tik sužinojo žmonės vėliau, kai mergytė pati papasakojo.

Atėjo vakaras, saulė nusileido, ožkos namo parėjo, o mergytės nėra ir nėra. Ieškojo tėvai visą naktį ir rytojaus visą dieną ieškojo ir niekur nė ženklo nerado. Manė, kad įkrito jų dukrytė Nemunan ir prigėrė, o jos lavoną nunešė vanduo kur toli, toli...

Bet praslinko trys dienos, ir mergytė sugrįžo namo, parsinešdama aukso tiek, kiek pakelti galėjo: pilnus užančius ir prijuostę. Sugrįžus ji papasakojo, kaip žemė atsivėrė, kaip ji nukrito gilian urvan. Urve buvo labai tamsu. Bet staiga kažkas paėmė ją už rankos ir nusivedė toliau. Ji ėjusi kažkokiais laiptais ir pagaliau patekusi dideliuosna rūmuosna, kur buvo labai gražu. Ten ją patiko graži karalaitė ir senas, su žila barzda ir tokiais pat plaukais karalius. Jie gerai ir skaniai ją pavaišino ir ėmė klausinėti, kas pasauly dedasi. Ką mergaitė žinojo, ji tam karaliui papasakojo. Bet daug ji ten žinojo!

Karalius išklausė, atsiduso ir prabilo:

— Dar man ne metas grįžti...

Paskui jis nuvedė mergytę kitan kambarin, kuris buvo aukso pilnas, ir liepė jai imti tiek pinigų, kiek ji gali pakelti. Mergaitė prisikimšo pilnus užančius, prisipylė pilną prijuostę. Būtų dar daugiau ėmusi, bet bijojo, kad neplyštų prijuostė.

Kaip ji pateko viršun, nieko nebepamena.

Tėvas nusidžiaugė, tapęs tokiu turtuoliu. Kad padėkotų Dievui už įgytus taip netikėtai turtus ir dukters stebuklingą išsigelbėjimą, jis pažadėjo pastatyti Liškiavoje bažnyčią šalia to kalno, kur kadaise pilis stovėjo. Mat, greta piliakalnio yra kitas toks pat aukštas ir status kalnas.

Ir tikrai pastatė. Liškiava tada virto bažnytkaimiu, o vėliau ir miesteliu. Juk kur žmonės sueina, ten pirklių atsiranda, ypač žydų...

Kai mergaitės tėvas pastatė bažnyčią, kai ją pašventino, kai joje buvo pirmos mišios atlaikytos, prisisapnavo jam tasai karalius.

— Gerai padarei, — sako jis ūkininkui per sapną: — kad už mano pinigus pastatei bažnyčią. Aš daug Dievui esu nusidėjęs, ir nėra, kas už mane melstųsi. Dabar kiekvienos mišios, ten laikomos, mažina mano kaltes ir trumpina mano bausmės laiką.

Tai iš to galima spręsti, kad tasai karalius nėra dar žuvęs.

V.

Kur dabar yra Liškiavos pilies griuvėsiai, seniau ten buvo sala. Nemunas tekėjo abiem pusėm. Sena jo vaga nuseko, ir liko tik gilus klonis. Seniau Lietuvoje gyveno garsi karalienė Bona. Ji mėgo daugel medžioti ir norėjo visur turėti dvarų. Bemedžiodama ji pateko ant Nemuno kranto ir pamatė viduje jo gražią salą.

Tuomet Nemunas abiem pusėm buvo miškais apaugęs. Miškai buvo tokie dideli, jog jų niekur galo nebuvo matyti.

Sala karalienei Bonai labai patiko, ir ji liepė savo kareiviams supilti joje du aukštu kalnu, ir ant vieno jų pastatė bažnyčią, o ant antro — didelius ir puikius akmeninius rūmus. Jie buvo tokie dideli, jog ištolo atrodė, lyg miestas kokis. Tenai karalienė Bona apsigyveno ir gyveno ilgiausius metus.

Kai ji buvo sena, negalėjo jau tiek prižiūrėti savo žemės, pavedė kraštą valdyti savo sūnui. Tasai susiginčijo su švedų karalium, kursai, užpuolęs Lietuvą, pasiekė net Liškiavą ir, paėmęs karalienės rūmus, ją pačią nukovė, pilį išgriovė ir sudegino, o visus turtus, kurie ten buvo, nusigabeno savo šalin.

Vėliau tų rūmų niekas neatstatė, ir jie visai sunyko. Kas metai jų vis mažiau lieka. Kal

vedė plentą nuo Ratnyčios, daug kas mėgino rinkti akmenis, kelti valtimis kiton pusėn ir vežioti į plentą. O kiek iš tos pilies akmenų sunaudojo žmonės, tai vienas Dievas težino.

Žmonės kalba, kad seniau iš Liškiavos ėjęs urvas net Merkinėn, kad seniau jis galima buvo net matyti, bet vėliau jis užgriuvęs, ir dabar įeiti jan nebegalima. Ar tai tiesa, niekas nežino. Mūsų amžiaus žmonėms jau to urvo neteko matyti, o kad jį būtų matę tėvai ar seneliai, neteko girdėti, nors šiaipjau daug yra pasakų apie Liškiavą.

VI.

Kad Liškiavos piliakalny yra paslėpti dideli turtai, tai žino visi. Sako, kad apie tai esą parašyta net mokytose knygose. Vieną sykį neperseniai buvo atvažiavusiu du inžinieriu ir vienas kunigas. Jie vis žiūrinėjo kažkokion knygon ir vis matavo. Sako, sulig knygos norėję nustatyti, kurioje vietoje yra tas kambarys po žeme, kur raganos Vokės sukrauti turtai.

Tie inžinieriai manė kasti ir net buvo pradėję, bet greitai metė. Sako, jiems prisisapnavę, kad raganos turtų vistiek nepasieks, nes jie užkerėti, o jei ims giliau kasti, apaks ir nebematys.

Pasibijojo ir metė ieškoję.

VII.

Žmonės labai pinigų gobšūs, ir kiekvienas svajoja, kaip lengviau jų surasti. Kadangi daugel kalbėjo žmonės apie paslėptus Liškiavos piliakalny didelius turtus, vieni sako, raganos Vokės, kiti — karalienės Bonos, tai buvo Liškiavoje du bernu, kuriuodu susitarė kasti Švento Jono nakčia.

Sulaukusiu jos, pasiėmė kastuvus ir nuėjo kasti. Kai pradėjo kasti, sudrebėjo žemė, ir atsivėrė urvas, iš kurio išėjo žilas senelis ir tarė:

— Čia žemės liesti neturi tiesos tasai, kuris nenori, kad jį nelaimė ištiktų. Turtų čia nesurasita, nes jie paslėpti urve viduje kelio tarp Liškiavos ir Merkinės.

Bernai nenusigando ir ėmė prašyti senelį, kad jis jiem nurodytų tą vietą.

— Kad ir nurodysiu, vistiek tas jum nepadės. Pinigai užkeikti, ir niekas jų paimti negali, kol pasibaigs nustatytas laikas.

Bernai paklausė senelio ir nebekasė.

Kas buvo tasai senelis, niekas nežino; kur jis dingo, bernai nematė.

VIII.

Tai buvo seniai, labai seniai, dar tuo metu, kai visi žmonės buvo stabmeldžiai, ir retas kuris

apie tikrąjį Dievą buvo girdėjęs. Gyveno Merkinėje labai didelis karalius, kuris turėjo tris brolius. Vienas jų viešpatavo Punioje, antras — Varėnoje, o patsai jauniausis — Liškiavoje. Visi jie buvo taip pat stabmeldžiai.

Patsai jauniausias buvo labai geras žmonėms ir todel nusprendė Dievas jį apdovanoti. Jis dar buvo nevedęs, ir jam vieną naktį prisisapnavo, kad jei jis nuvyks svetimon šalin, tai ras ten sau žmoną, už viso pasaulio moteris gražiausią.

Atsikėlęs, jis tuoj liepė pabalnoti žirgą, paėmė gausių dovanų ir nujojo tolimon šalin. Žinoma, kaip visuomet, karalius ir ponus lydi dideli tarnų būriai, tai ir jį lydėjo, dargi ir kareivių gerą pulką pasiėmė, kad girioje pikti žmonės, kurių knibždėte knibždėjo miškai, kelio jam nepastotų, ar žvėrys nepultų.

Ar ilgai jojo, ar trumpai, tik pagaliau pasiekė tą kraštą, kur jauna, graži karalaitė gyveno. Patiko ji jam labai, nes buvo kaip saulė skaisti. Ir ji karalaičio nesišalino, priėmė dovanas, tik tekėti už jo nenorėjo, kol jis apsikrikštys, nes, mat, ji buvo katalikė.

Ir baisu karalaičiui vyresniųjų brolių ir gaila mergelės, kurią labai pamilo... Pagalvojo, pagalvojo ir apsikrikštijo. Drauge su juo apsikrikštijo ir visi jo palydai, tarnai ir kareiviai.

Iškėlė ten vestuves ir grįžo karalaitis namo su žmona. O ją lydėjo keturios dešimtys jaunų brolių.

Kai jie parjojo Liškiavon, sako karalaitė:

— Kaipgi mes čia gyvensim, kad niekur bažnyčios nėra, niekur šventų varpų negirdėti? Kur mes Ponui Dievui melsimės?

Ir ėmė ji įkalbinėti, kad bažnyčią pastatytų.

Norėtų karalius žmonai įtikti, bet ir žmonių, ir brolių bijo, kad tie nesužinotų, jo nenubaustų.

Ir prabilo tuomet keturios dešimtys jaunų karalaitės brolių:

— Mes tau pastatysim tokią bažnyčią, kurios niekas nematys, iki ji bus visai užbaigta.

Ir ėmė broliai naktimis statyti. Dieną miega, naktimis stato. O kiek jos nakčia pastato, tiek jos žemėn nugrimsta, ir viršuj vis nieko nematyti.

Taip jie statė keturiasdešimt naktų.

Kai užbaigė, paskutinį kryžių ant bokšto pastatė, bažnyčia tada visa iškilo aukštyn. Buvo tokia didelė ir aukšta, jog tokios kitos nebuvo ir nebus visam pasauly.

Varpai skamba, kunigai mišias gieda, o nuvargę broliai nuėjo bažnyčios požemin, atsigulė, užmigo ir miegos ten, iki pasaulis pasibaigs...

Džiaugiasi karalienė, kad yra bažnyčia, kurioje ji gali pasimelsti. Iš džiaugsmo ji apdova-

nojo gausiai visus žmones. Kas maža turėjo, tam daugiau davė, kas daug turėjo, tas mažiau gavo, o tie, kur nieko neturėjo, gausiausiai buvo apdovanoti.

Išgirdę tai, žmonės ėmė plaukti iš visų šalių. Kas tik ateidavo Liškiavon, tas tuščiomis rankomis namo negrįždavo.

— Ot, tai karalius! — kalbėjo žmonės. — Jis girdina ir valgydina, ne taip, kaip jo broliai, kurie vien tik lupa ir vargina žmones.

Ir sumanė jie visi turėti jį savo karaliumi: metė savo namus, išėjo visi Liškiavon gyventi, kad turėtų Liškiavos valdovą savo karaliumi.

Pamatė kiti karaliai, kad jie liks be žmonių; nebus, kas artų, akėtų, nebus, kas pinigus mokėtų — ir sukilo prieš jauniausiąjį brolį. Jie surinko didelę kariuomenę ir puolė Liškiavą pirmą Velykų dieną, kai tokios nelaimės niekas nebuvo nei laukęs, nei tikėjęsis.

Būtų gal išmušę visus žmones, užmušę karalių su karaliene, kad Dievas jų nebūtų gelbėjęs: mat, visa bažnyčia su žmonėmis, su kunigais, su karalium ir karaliene nugrimzdo žemėn. Viršuje beliko tik vieno bokšto viršūnė, kurią supykę broliai gerokai apgriovė.

O visi žmonės, karalius su karaliene ir kunigai, kur kuris stovėjo, ką kuris darė, taip ir pasili-

ko, saldžiu miegu užmigę, ir miegos ten, iki pasaulis pasibaigs.

Prieš pasauliui pasibaigiant iškils vėl toji bažnyčia aukštyn. O tai įvyks pirmą Velykų dieną.

Kaikuriems dievobaimingiems žmonėms senovėj pasisekdavo įeiti ton bažnyčion ir matyti, kas ten darosi...

Bet dabar jau dievobaimingų nėra, tai niekas ir nežino, kas ten dedasi...

Štai, kaip visa tai buvo atsitikę Liškiavoj.

Yra žmonių, kurie kitaip pasakoja. Bet tai paskalos, piktų brolių pramanytos. Jos irgi plačiai pasklydusios, bet jomis tikėti nereikia.

IX.

Kur dabar Liškiavos piliakalnis, ten senovėj buvo dideli rūmai, tuose rūmuose gyveno senas karalius. Jis buvo labai geras žmonėms ir ne tiek jis, kiek jo žmona. Visi neturtingieji ir nuvargusieji ėjo pas jį, ir jis visiems teikdavo pagalbą. Todel visi žmonės jį labai mylėjo, ir juo toliau, juo labiau. O kadangi kiti karaliai nebuvo į jį panašūs, tai žmonės vis labiau ėmė jų neapkęsti ir prikaišioti, kad jie ne tokie geri, kaip tasai, kuris Liškiavoje gyvena. Tai visi kiti kara-

liai nusigando, kad žmonės gali prieš juos maištą pakelti, ir nutarė seną karalių užmušti.

Velykų dieną, kada visi žmonės buvo bažnyčioje, jie puolė miestą, daugelį žmonių nužudė ir patį karalių su žmona užmušė.

Paskui susirinko visi nužudyto karaliaus rūmuose ir ėmė ulioti ir girtis, kad užmušė gerą karalių, pagrobė jo visus turtus, karalystę, ir nieko jiems už tai nebebus.

Kada jie ten gėrė, uliojo ir taip gyrėsi, trenkė iš dangaus perkūnas, suardė rūmus ir juos visus užmušė.

Niekas daugiau tų rūmų jau neatstatė ir niekas ten nebegyveno, kadangi ilgai tie užmušti karaliai vaidenosi, kaukė ir žmones baugino. Ir dabar dar Velykų rytą, kada būna rezurekcija, jie išeina ant kalno, keikiasi ir staugia. Daug žmonių, ypač seniau, buvo savo akimis juos matę ir savo ausimis girdėję. Seniau mėgino tą vietą šventinti, ir kunigai net mišias ten laikė, bet vistiek nieko negelbsti. Kaip vaidenosi, taip ir vaidensis iki pasaulio pabaigos.

X.

Seniai, labai seniai, ant pačios nuoskardumos, kur dabar tik akmenų krūsnys guli ir pečialindos vaikus peri, stovėjo didelė pilis, Liškiava

vadinama. Kas ją ten pastatė, keno rankos tuos akmenis sutempė sunešiojo, nūnai jokis tų apykiemių žmogus negali tikrai pasakyti, apie pilies atsiradimą tikro žodžio pratarti. Tik keli padavimai, iš gilios senovės užsilikę, iš lūpų lūposna, kaip aukso žiedai ribuoja, kad tie akmenys, kurie dabar, kaip malka, suversti pakrantėse ilsisi, kadaise buvo krūtnių rankų savo vietoje padėti, gražiai surituoti, o ant jų rėmėsi šimtalangė garsaus bajoro Krežo pilis.

Pasakoja žmonės, kad tasai bajoras turėjo gražią, vai, tai gražią dukrelę. Liemuo tiesus, kaip nendrelė, plaukai geltoni, kaip linų pluoštelis, akys mėlynos, kaip giedrią vasaros dienelę žydrusis dangus. Kur žingsnelį žengė — ten radastai žydėjo, kur akeles metė — ten saulelė tekėjo.

Visi ją mylėjo, jos kalbeles mėgo, akelėmi džiaugėsi: ir senas tėvulis, ir žilakasė motinėlė, ir ištikimi tarnai ir tarnaitės. Tirpo visi, kaip pavasario sniegas, jai vienu žvilgsniu tik pažvelgus. O kuris bernužėlis, bajoro tėvo sūnelis, žirgelį prajodinėdamas, nebuvo užsukęs jos tėvo dvaran, nebuvo kilnojęs varinių vartelių, nebuvo treplenęs ristaus žirgo kanopomis vejelės; kuris nepabuvojo bernelis ant jos tėvulio erdvaus kiemelio, nuo vejelės, nuo žaliosios žolelės nebuvo nukrėtęs gailiosios raselės!

Liškiava. Pilies bokšto liekanos.

Bet vieną dienelę nešviesiai aušo rytelis, nešviesiai tekėjo skaisčioji saulelė: senatvės pakirsta mirė motinėlė, nelaiku užmerkė senąsias akeles ir nedasiprato, kokiam ji didžiam vargeliui paliko dukrelę.

Verkė motinėlės jauna bajoraitė, verkė per dienelę, per kiaurą naktelę. Išverkė akeles, net melsvosios užputo, net skaistūs josios veideliai tai subluško, tai pageltonavo, ir pati sunyko iš gailiosios gailestėlės, kad neteko senos motinėlės.

Bet ne tiek gailėjosi senas tėvužėlis, ne tiek gniaužė skausmas jam širdelę, kad paėmė prisiegėlę pas save Dievulis, ir be laiko kad priglaudė savo prieglobstėlin šaltoji žemelė.

Tol verkė ir gailėjosi savo prisiegėlės, jaunų dienų draugužėlės senas bajoras, kol ji gulėjo ant lentelės, vaško žvakėmis apstatyta, kelionėlėn parėdyta, aukso karstan paguldyta.

Dar nespėjo jos kapelio gelsvas smėlis žolelė suželti, dar nesurojo saulužėlė dukart už jūrelių nukeliauti, kai pamiršo tėvužėlis, kai pamiršo senas bajorėlis ilgų metų savo draugę, ir su kita sušnekėjo šnektelę tai visam amželiui, ir sumainė aukso žiedus, ir parvežė pargabeno širmais žirgais savo dvaran, kaipo naują namų dabotojėlę.

Giriasi bajoras savo jauna žmona, didžiuojasi, kad pirmoji buvo graži, bet šioji dar gražesnė, pirmoji buvo meili, bet šioji dar meilesnė.

Gal gi buvo gera, gal gi buvo meili žilam bajorui, bet ne tokia ji buvo jaunai jo dukrelei: iš pirmųjų dienų žodžiu ją užmušė, akimi pervėrė, jauną jos širdelę pravirkdė.

O kaipgi pamotė šnekės į podukrą, kaip meiliai pratars, kai gražių žodžių jai nesuranda. Kaip gi į ją žiūrės, jei akyse tik iešmai išbujoję.

Pati ji buvo ragana, su velniais susidraugavusi, jų šnektą suprato, su jais susiklegėti mokėjo.

Kol dar seną bajorą kojos žeme nešiojo, jaunai bajoraitei vargelis buvo dar pakenčiamas, dar rečiau gailių ašarų raselė josios blakstienėlės vilgė. Bet išjojo vieną dieną bajoras su draugais, su širmais žirgais gudo šalin — už plataus Nemunėlio, už girių lamatynų, už lygumų plačiausių, už kalnų aukščiausių — išjojo su gudais susiremtų, jų turtais pasipelnytų, išjojo ir nebegrįžo daugiau, lyg mariosna pasinėrė.

Nors ir anksčiau bajoraitės tėvo dvarely buitelė buvo ne gėlėmis klostyta, takeliai ne miduliu laistyti, bet dabar tėvulio nebetekusią tai jau vargelis surėmė, tai jau tamsi naktelė sutemo. Dabar, tik dabar suprato mergelė, kaip baisiai jos neapkenčia jauna pamotė: pramanius būtų — ją

akimi surijus, kaip saldžią uogelę suvalgius. Ji peikė kiekvieną bajoraitės žodelį, niekino kiekvieną jos žingsnelį. Ar gula, ar kelias, ar darbelį dirba, pamotė plūsta ir bara, suskaito kiekvieną prarytą kąsnelį, kiekvieną išgertą gurkšnelį. Ir šviesią dienelę ir tamsią naktelę pamotė vis galvoja, kaip čia vargdienę našlaitę skaudžiau įgėlus, skaudžiau įžeidus, jos jauną širdelę sukruvinus.

Kaip pamotei buvo nepykti, nepavydėti, kad ne ji aukštą pilį, didelius bajoro turtus paveldės, bet jauna bajoraitė.

Ir sumanė sugodojo jauna pamotė, pikta ragana, savo podukrą gilian rūsin nuvilioti, ten ją užkeikti, užkerėti, ilgiems amžiams ten užburti, kad pasauliui pranyktų, kad šviesiai dienelei dingtų, ir jai tik vienai tokiu būdu šimtalangė bajoro pilis ir dideli jo turtai tektų.

Sukėlė piktais burtais užkeikimais ragana audrą didžiausią, vėtras smarkiausias. Perkūnai traiškino, žemė drebėjo, medžiai, kaip nendrės, iki žemės lenkėsi, kaip šiaudeliai lūžo. Nemunas, bangomis apsiputojęs, staugdamas dejuodamas laižė kalno krantus.

Nusigando visi žmonės, dideli ir maži, rimti vyrai ir jauni berneliai. Nusigando ir bajoro graži dukrelė.

Tada pikta pamotė ragana ėmė podukrą glamonėti, jos glodnią galvelę glostyti, kaseles taisyti, meiliais žodžiais raminti.

— Nesibaidyk, dukrele, nesibaidyk, mergele, — beglamonėdama, besigerindama, ji podukrai kalbėjo: — kad nors rūstus Nemunėlis prieš aukštą kalnelį rekstųsi, — aš jį savo krūtine sustabdytau! Kad nors visa pilis pakrantėn ribuotų, aš ją savo rankelėm sulaikytau! O kad nurimtai, po nemiegotos naktelės užsnūstai, akeles suglaustai, — eik gilian rūsin, ramian kampelin, kurį pati tau paruošiau, atsilsėtų. Ten Nemuno ūžimas, ten audros siutimas tavęs nepasieks.

Ir paklausė mergelė saldžių raganos žodelių, ir nužingsniavo savo skersnais žingsneliais gilian rūsin po aukštu pilies kalnu, piktos pamotės belydima.

Rūsys buvo gražiai įrėdytas, sienos auksu sidabrėliu padabintos, baltais perlais nusagstytos. Ant stalelio ąžuolinio veidrodėlis, prieš jį guli juoda knyga, grynu auksu apvedžiota, puošniais varžtais suvaržyta.

— Tai tu sėski, dukružėle, — kalba podukrai ragana: — šitan aukso krėslan, pavartyki šią knygelę, pasigėrėk veidrodėly, nuraminki savo širdužėlę. Kai nurims audra, kai praslinks bangas, tada tau pranešiu, aukštuosna rūmuosna pakviesiu.

Kai tik atsisėdo, knygą atskleidė, pirmus žodelius paskaitė, į veidrodį pažiūrėjo — ir tuojau visa, kaip sėdėjo, taip suakmenėjo: balselį užstojo, kūnelis sustingo, nei žodelio tarti galėjo, nei rankelės pajudinti.

Taip aukso krėsle jai besėdinčiai pikta pamotė ragana ėmė ir prabilo:

— Sėdėsi, podukrėle, šitam aukso krėsle, kol tau, jaunai, dienelės metais pavirs, o metai — amželiais, kol šitas kalnas su žeme susilygins, kol ant jo stovinti pilis griuvėsiais pavirs, ir tuos griuvėsius vėjai išpūstys, arba kol susiras bernelis, garsių tėvų sūnelis, kursai ristu žirgu čion atjos, savo gyvybės nebrangindamas, tave išvaduos, į dienos šviesą išves!...

Tai pasakius, nusikvatojo, kaip griausmas sugriaudė, piktai pažiūrėjo, kaip žaibais sužaibavo.

Ji užtrenkė vario duris, plieno šovinėmis užšovė, aukso raktais užrakino, tris piktus velnius trigalviais šunimis parėdino ir pastatė juos saugoti, kad niekas urvan neįeitų, jaunos bajoraitės rūsin nepatektų, jos neišvaduotų, saulės švieson neišvestų.

Kai vario duris užtrenkė, geležinėmis šovinėmis užšovė, aukso raktais užrakino, pasiliko urve vienui viena jauna bajoraitė. Nors širdelę jai sopėjo, kaip badykliu badė, bet pagalbos pa-

šaukti, jauna pajudėti negalėjo — melsvos akelės aptemo, baltos rankelės pamielo, žodeliai lūpose sustingo. Pasiliko tam rūsy sėdėti ilgiems metams, ištisiems amželiams.

Daugel metų jau praslinko, daugel vandens sraviu Nemunėliu jūron nutekėjo, jau ir ragana žuvo ir pilis sugriuvo, į smėlį pavirto, o mergelė lelijėlė vis rūsy dar tebesėdi.

Kai pasklido žinelė, kai paplito toliausiai, kad Liškiavos pilies rūsy vargsta raganos pamotės užkeikta bajoraitė, kad ji ten laukia bernužėlio, ristu juodbėrėliu atjojančio, kuris ją išvaduotų, saulės šviesai sugrąžintų, ne vienas bernelis balnojo ristą žirgelį, šveitė aukso kilpinėles, varė žirgelį, stulpu šokantį, varė Dainavos šalin, kur Nemunėlis tyliai plaukia, kur gegulė gūdžiu balseliu kukuoja, kur mergelių balseliai daineles dainuoja, už gegulių kukavimą liūdnesnes, už gegulių raudojimą gailesnes. Daugel bernelių jojo, daugel bernelių žirgelius varinėjo į Liškiavos pilį, bet nei vienas savo šalin negrįžo, nei vienas jaunos bajoraitės iš tamsaus rūsio neišvedė neišvadavo — visi, kaip gilian vandenin žuvelė nuneria, taip jie kažkur dingsta, kaip žemelėn prasminga.

Vieni jų žuvo, vario duris lauždami, su piktais trigalviais velniais bekovodami, kiti žuvo, mergelę bekalbindami. Bežadindami, meilius

žodžius jai bekalbėdami, patys į veidrodį pažiūrėjo ir, pažiūrėję, suakmenėjo, akmenėliais pavirto.

O dabar jau ir tokių bernelių nesusiranda, kurie bėrais žirgais jodinėtų, šveitrius kalavijus vartotų, del jaunos bajoraitės galvelę pavojun statytų, buitelę aukoti panorėtų.

XI.

Iš Liškiavos piliakalnio po žeme eina urvas net Merkinėn, tokis platus, jog juo galima ketvertu arklių važiuoti. Seniau tas urvas buvo matyti po tuo bokštu, kurio griuvėsiai ir dabar tebėra.

Vieną sykį vaikai, bežaisdami, įlindo ten ir nuėjo nuėjo ir nebeišėjo atgalio, nes paklydo. Bežaisdami užmiršo, į kurį galą eiti, ir, vieton atgalio grįžti, nuėjo į Merkinę. Tik trečią dieną išgirdo žmonės, kad kažkas verkia po Merkinės bažnyčia, kur dideli rūsiai yra. Atidaro — ogi vaikai vos gyvi. Jie visa papasakojo, kaip tatai atsitiko. Atėjo uriadninkas, sustatė protokolą, apžiūrėjo urvus ir visa nusiuntė gubernatoriui. Iš gubernatoriaus atėjo įsakymas užmūryti Merkinės bažnyčioj tą rūsį, kur eina į urvą, o Liškiavoj urvą užvertė žmonės akmenimis ir žemėmis, kad vėl vaikai nesulįstų ir nepaklystų.

Visa tai tiesa ir buvo neperseniai, nes tai dar atsimena senesni žmonės, kurie tą urvą buvo matę ir jau buvo geroki bernai, kai visa tai atsitiko.

XII.

Niekas nepamena ir atminti negali, kada buvo Merkinės bažnyčia statyta. Kitos tokios senos aplinkui nėra. Ji dar iš stabmeldžių laikų. Nors jau keli šimtai metų, kai bažnyčia pastatyta, bet vis dar nekonsekruota. O tai todel, kad jos konsekruoti negalima. Seniau ji buvo stabmeldžių bažnyčia, o kai žmonės tapo katalikais, sunešė visus savo pagoniškus dievus, sukrovė rūsin, tan, kur dabar yra po didžiuliu altoriumi, ir tą rūsį užmūrino. Už tai, kad ten yra tie pagonų dievai, ir negalima bažnyčios konsekruoti, kol jie visai sudūlės, ten bestovėdami.

Prieš šešiasdešimt metų buvo atvažiavęs vienas vyskupas ir norėjo konsekruoti bažnyčią. Atplėšė rūsį, pažiūrėjo ir mato, kad tie dievai dar visai nesupuvę. Todel juos vėl liepė užmūryti ir bažnyčios nekonsekravo.

XIII.

Seniau Merkinė buvo labai didelis miestas, kaip dabar Vilnius. Joje buvo net trisdešimt trys bažnyčios, gyveno karaliai ir turėjo ten puikų

Merkinės miestelis.

rūmų pasistatę. Tie rūmai stovėjo ant kalno, kurį dabar vadina piliakalniu. Jis šitaip atsirado. Ėjo seniau kažkokis karalius su didele kariuomene ir apsistojo klony tarp Merkio ir Nemuno. Nakčia prisisapnavo tam karaliui, kad čia bus didelis miestas, ir tam mieste reikia jam gyventi, jei nori būti galingas ir turėti ilgą amžių.

Nubudęs, karalius liepė savo kareiviams supilti kepurėmis didelį kalną ir ant to kalno viršūnės pastatyti jam gyventi namus. Taip atsirado karaliaus rūmai, ir paskui aplink jį išaugo didžiausias miestas.

Kai karalius paseno ir mirti turėjo, liepė išnešti save miesto aikštėn, ten, kur dabar cerkvė stovi, sakydamas: „Tepamato visi žmonės, kad ir karaliai miršta, kaip ir kiekvienas paprasčiausias žmogelis."

XIV.

Merkinės bažnyčia labai, labai sena. Kitos tokios senos nei Vilniuje, nei kur kitur nėra. Kada ji buvo statyta, ir kas ją statė, niekas nežino. Ji buvo dar tuomet, kai visi žmonės buvo stabmeldžiai. Tuomet ir ji buvo stabmeldžių bažnyčia, ir joje stovėjo jų dievai. Kai visi žmonės tapo katalikais, tuos dievus išnešė ant kiemo, su-

dėjo ant didelio laužo ir sudegino. Bet rytojaus dieną kunigai, atėję bažnyčion, vėl rado juos tose pačiose vietose, kur jie anksčiau bažnyčioje stovėjo. Ir vėl juos išnešė iš bažnyčios, sudėjo ant laužo ir sudegino, ir vėl tas pat atsitiko: rytojaus dieną jie visi vėl buvo bažnyčioje ir stovėjo savo vietose. Dar ir trečią kartą mėgino juos deginti ir jų pelenus šventu vandenimi šventinti, bet vistiek nieko negelbėjo.

Tuomet kunigai, o jų buvo daugel Merkinėje, nes tuomet ji buvo didelis miestas, pranešė vyskupui visa, kas atsitiko. Atvažiavo vyskupas su visais kunigais, išklausė, ištyrė visą dalyką ir paskui liepė tuos pagoniškus dievus nunešti rūsin, ten juos sudėti ir rūsio durys užmūryti, o ant tos vietos liepė pastatyti didžiulį altorių. Paskui pats atlaikė mišias ir pastatė altoriuje Švenčiausiąjį. Ir po to pagoniški dievai nebegrįžo ir nūnai jie ten po altoriumi rūsy tebesą.

Konsekruoti bažnyčios bet gi vyskupas nekonsekravo ir, sako, negalįs konsekruoti, kol tie dievai sudūlės, pavirs dulkėmis.

Sako, vienas vyskupas, prieš šimtą metų, tas pats, kur Niedzingėj bažnyčią yra pastatęs, norėjęs pakonsekruoti ir Merkinės bažnyčią. Jis, kalba žmonės, buvo atvažiavęs ir liepęs atmūryti rūsį, bet radęs tuos pagoniškus dievus visai

tokius, kokie jie ten iš pradžių buvo, užmūrijo vėl rūsį ir bažnyčios nekonsekravo.

Sako, jei kunigas kada nors pamirštų Švenčiausiąjį palikti altoriuje, tai tie dievai vėl išeitų viršun ir vėl atsistotų tose vietose, kur jie seniau stovėdavo.

Sako, tas buvo atsitikę, tik nusigandę kunigai vėl juos slaptai sukrovę rūsin ir užmūrię, taip, kad žmonės apie tai nieko nežinotų.

Bet zakristijonas neiškentė ir papasakojo.

XV.

Merkinės bažnyčioje po didžiuliu altoriumi guli sukrauti pagoniški dievai. Jie negali iš ten išeiti, kadangi altoriuje stovi visuomet Švenčiausiasis. Kad jie išeitų iš ten, daug visokių nelaimių, ligų ir net maras ištiktų žmones. Nes, mat, tie pagoniški dievai — tai velniai, ir jie skaudžiai keršytų žmonėms už tai, kad priversti taip ilgai tamsybėje sėdėti.

Sako, senovėje, prieš kelis šimtus metų, buvęs tokis atsitikimas. Nakčia bažnyčion įsilaužė vagys ir apvogė bažnyčią. Žinoma, kas bažnyčioje yra brangiausio — tai „kielikas", kuriame laikomas cimborijoj Švenčiausiasis. Jis juk vi-

suomet tikro aukso. Taigi vagys jį ir išsinešė drauge su Švenčiausiuoju.

Rytojaus dieną kunigai, atėję bažnyčion, pamatė, kad altorius išplėštas, ir Švenčiausiojo nebėra. Kaip jie nusigando, pamatę, kad visi šventųjų paveikslai guli nugriauti žemėn, o jų vietoje altoriuose stovi pagoniški dievai.

Kunigai, sukvietę žmones, skubiai tuos dievus nugriovė, sunešė vėl rūsin, užmūrijo ir ėmė laikyti mišias. Tris dienas paskui meldėsi bažnyčioje, kad Dievas atleistų už tokį Jo pažeminimą. Dievas geras, Jis, žinoma, negalėjo bausti visų nekaltų už piktų žmonių darbus, ir visa, kas įvyko, tai jau buvo pagoniškų dievų kerštas, kurie pasinaudojo savo laisve, kad skaudžiai žmones nubaustų.

Rytojaus dieną ėmė žmonės sirgti ir mirti; kilo baisus maras, kokio niekados ir niekur nėra buvusio. Žmonės ėmė mirti, kaip musės, ir gal būtų visi išmirę iki vieno, bet išgelbėjo juos šventas Rokas, kurio stebuklingas paveikslas dabar Merkinės bažnyčioje tebėra.

Iš kur tas paveikslas Merkinėje atsirado, nežinia. Tik prisisapnavo vienam kunigui, kad reikia prieš jį atlaikyti mišios ir paskui tą šventą paveikslą apnešti aplink miestą — ir žmonės nustos sirgę.

Taip ir padarė. Nešė tą paveikslą su didele procesija aplink visą miestą, o ant kelių sustodavo ir mišias laikydavo. Tose vietose vėliau išmūrijo didelius stulpus, kurie dar ir dabar tebestovi, vienas ant Kaunakelio, antras ant Vilniakelio, o trečias už Nemuno.

Kai tik apnešė paveikslą, žmonės ir nustojo sirgę, o kurie sirgo, pasveiko. Nuo tų metų švento Roko dieną Merkinės parapija visuomet iškilmingai švenčia. Seniau tą dieną vaikščiojo procesija aplink miestą ir ties tais stulpais sustodavo ir melsdavos, bet kai Merkinėje apsigyveno popas, toji procesija liko uždrausta, ir daugiau nebevaikščiojo.

Žmonės apie visa tai dabar net nieko nežino: seni išmirė, jauni gi nebeatmena.

XVI.

Kai pro Merkinę ėjo švedai — Dievas žino, iš kur jie atsirado — tai jie norėjo išgriauti Merkinės bažnyčią. Bet žmonės susirinko ir nedavė. Tuomet jie išėjo iš miesto, atsistojo anoje Nemuno pusėje ir ėmė šaudyti į bažnyčią iš armotų. Bet armotų kulkos bažnyčios nelietė. Tik viena kulka sienon įstrigo, antra — stulpan, kuris sieną remia. Jos ir dabar ten tebėra.

Visi švedai, kurie šaudė į bažnyčią, tuojau griuvo ir mirė. Žmonės baidėsi į tą vietą paskui eiti, tad taip tie švedai smėly ir voliojasi iki šios dienos. Vėjas jų kaulus čia užpučia smėliu, čia vėl smėlį nupučia. Taip jie ten ir guli.

XVII.

Seniau Merkinė buvo didelis miestas, jame buvo daugel gražių namų ir palocių. Buvo ir karaliaus palocius, toje vietoje, kur dabar valsčiaus, o seniau Kalinskio namai stovėjo.

Kitas palocius buvo ant piliakalnio. Tuos palocius yra pastačiusi dar kažkokia karalienė Bona. Taip bent žmonės kalba.

Buvo dar ir daugiau palocių, kurie sugriuvo, ir šiandien jų nė pėdsako nebeliko.

Tais metais mėgdavo Merkinėn važinėti karaliai. Jie čia ilgai gyvendavo, medžiodavo aplinkinėse giriose. Tuomet Merkinę siautė didžiausi miškai.

Vienas tų karalių net ir mirė Merkinėj. Jis, bemedžiodamas anoj Merkio pusėj, pamatė didelį zubrį, kurį ilgai vijosi, pagaliau nušovė. Nušovęs pasididžiavo, sakydamas, kad toj vietoj jį ištikusi didelė ir tikra ucieka*). Ir todel tą vie-

*) Uciecha — paguoda.

tą žmonės ėmė vadinti Ucieka. Tai buvo ten, kur dabar Uciekos sodžius.

Bemedžiodamas tasai karalius peršalo, nuvargo, susirgo ir mirė Merkinėj.

Mirdamas, jis liepė save išnešti miesto aikštėn, sakydamas: „Tepamato žmonės, kad karalius tokis pat žmogus, kaip ir kiti. Ir miršta jis taip pat, kaip ir visi kiti."

Miesto aikštėj jis ir mirė. Kur jis palaidotas, seni žmonės nebeatmena.

KARALIUS ŽVAIGŽDIKIS

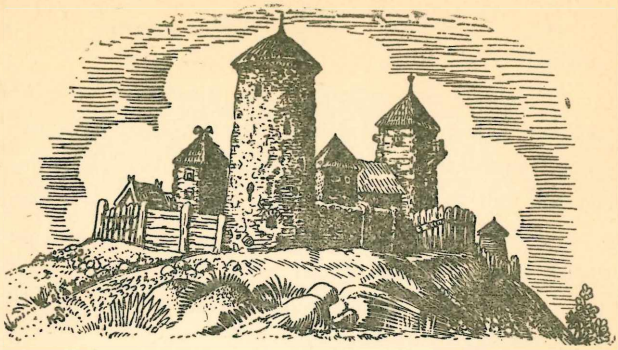

I.

Matai, tamsta, aplinkui čia kalnai ir kokie dar kalnai. Tokių kitur nepamatysi. Dabar pliki, kaip plikio viršugalvis, niekur nė krūmelio. Tai ponas Pacatickas, dovanok jam, Viešpatie, juos taip gražiai nušlavė. Palaidūnas buvo senas. Sako, Vilniuje begyvendamas, pinigus rieškučiomis iš savo buto lango barstęs gatvėn. Mat, gėrėdavosi, kaip žmonės, tuos pinigus berinkdami, pešdavosi. Ar tai tiesa, ar ne, pasakyti negaliu, tik žinau, kad jis iš tėvų buvo paveldėjęs kelis dvarus: Masališkės, Kucūnų, Nie-

dzingės dvarai vis jam priklausė. O jam mirus, jo žmonai pasiliko tik šis vienas dvaras, ir tas nualintas. O mirė jis visai dar jaunas.

Anksčiau čia aplinkui ošė didžiausi miškai, girios. Šitoji didelė pieva, kurią matai pakalnėj, sako, senovėje buvo didžiausia pelkė, klampumynai, bet prakasė griovius, nusausino, ir dabar gera pieva. Miškus ponas iškirto, ir tik senas pavadinimas — Kalnagiriai arba, kaip dvare vadina, Liasagurai, bylote byloja, kad seniau čia didelių miškų girių šlamėta.

Toje pievoje, gana atstu nuo krašto, matyti kalnas. Iš čia jis atrodo ne per aukštas, bet prieik arčiau, pažiūrėk, tai pamatysi, kad jis mažiausia turi penkiasdešimt sieksnių aukščio. Tai piliakalnis, senovės žmonių rankomis supiltas. Senovėje, gal prieš keletą šimtų metų, ant šito piliakalnio stovėjo dideli dvarai, ir juose gyveno, kaip žmonės kalba, kažkokis karalius, labai galingas. Jis vadinosi Sauliu, kiti sako, kad Saulka, ir tas dvaras irgi vadinosi Saulkų dvaru. Tasai Saulis turėjo sūnų, vienturį. Kaipo vienturis, jis, žinoma, buvo labai išbiuręs ir ką tik panorėdavo, tai ir darydavo. Visa jam buvo galima. Tą sūnų vadino Žvaigždikiu. Sako, gražus labai buvęs.

Kur dabar Giraičių kaimelis, ten, sako, tuomet stovėjęs kažkokis vienuolynas, kuriame gy-

venusios moterys. Karalaičiui patikusi viena vienuolė, ir jis, įsibrovęs tenai, per prievartą ją paėmęs.

O kai jam pastojęs kelią kunigas, kiti sako — net patsai vyskupas, jis liepęs jį plakti, paskui pririšęs prie arklio uodegos ir taip vedęs net namo, savo pilin.

Kiti kunigai, visa tai sužinoję, ėmė laikyti juodas mišias prieš karalaitį, ir tuomet perkūnas trenkė dvaran ir įgrūdo jį giliai žemėn, o visi, kurie buvo dvare, akmenimis pavirto. Jei kas nueitų Kūčių nakties dvyliktą valandą, tas ir dabar išgirstų, kaip ten, kalne, dejuoja akmenimis pavirtę. Ir taip jie kentės, iki pasauliui ateis pabaiga.

II.

Sako, Vinkšninių piliakalny esąs užkeiktas karalaitis. Užkeikusi jį yra viena raganė, kurios dukterį jis esąs labai nuskriaudęs. Tuomet pas mus dar yra buvę dideli burtininkai ir raganiai, kokių dabar nebėra. Kunigai juos išnaikė. Toji raganė buvusi labai galinga ir gyvenusi kažkur apie Daugus. Yra, kurie sako, kad ji buvusi Daugų ponia. Taigi, karalaitis per prievartą jos dukterį yra pagrobęs. Toji raganės duktė buvusi labai graži, ir motina, bijodama, kad jos kas neišvogtų, buvo ją paslėpusi vienuolyne, bet

karalaitis tasai, sužinojęs, kur ji yra, įsibrovė nakčia vienuolynan ir pasiėmė karalaitę. Tuomet raganė užbūrė karalaitį, pavertė jį akmenimi, o jo dvaras žemėn prasmego.

Kalnagirių arba Liasagurų ponas, kurio pievose tasai piliakalnis niukso, norėjo nukasti tą kalną ir atkasti ten įgriuvusį dvarą. Tad jis suvarė daugel žmonių — tuomet dar baudžiava buvusi — ir ėmė kasti. Bekasant kalną ponui prisisapnavo, kad jo namus ir laukus užliesiąs Daugų ežeras, jei jis nesiliausiąs kasęs. Bet ponas ne tik sapno dabon neėmė, bet dar saldžiai pasijuokė žmonėms iš to sapno. Jam tas pats sapnas sapnavosi vieną naktį, antrą ir trečią. Ketvirtą dieną pranešė žmonės, kad Daugų ežeras sujudo. Ponas nenorėjo tikėti, bet štai atjoja žmonės ir sako, kad jau eina. Ir tikrai, mato žmonės, kad ežeras kalnu rituoja. Tuomet išėjo iš bažnyčių kunigai su visa „brostva" ir su Švenčiausiuoju ir, kur ežerą susitiko, ten jis ir apsistojo kalne. Ir taip atsirado Niedzingių ežeras aukštai, ant kalno.

Daugų ežeras nuo tų laikų tapo ne tokis didelis ir gilus, kaip jis seniau yra buvęs. Ir dabar dar jis nerimauja, ir dažnai pakyla, lyg eiti rengtųsi.

Žinoma, ponas tuomet labai nusigando, liovėsi kasęs ir daugiau nebemėgino.

III.

Prieš keletą metų Mikniūnai išnuomavo dvaro pievų dalį, tą dalį, kuri aplink piliakalnį išsitiesus. Šienavo tą pievą žmonės visą dieną, pavargo ir, kadangi naktis buvo šilta ir giedri, sumanė ten nakvoti, nors sodžiun kokis verstas kelio. Manė, užsikels anksti, gerokai iki pusryčių pašienaus. Sunešė šieno piliakalnio pakraštėn, nes ten sausiau, ir sugulė. Dar, eidami gultų, pasijuokė, kad karalaitis Žvaigždikis, kuris, anot žmonių pasakų, tame kalne esąs užburtas, pakviesiąs juos nakvynėn. Žinoma, jie juokėsi, kadangi visai netikėjo senių padavimais. Pasakos, sako, ir daugiau nieko.

Vos jie sumigo, ir girdi, kad kažkas juos kelia:

— Kelkitės ir bėkite iš čia, jei nenorite, kad jus sumindžiotų.

Nubudo visi ir klauso. Girdi, kad net žemė stena, lyg šimtai raitų šuoliais lekia. Žmonės kad nusigando, kad paspruko, kur kas galėdamas, jog kiti vietoj namų net Vinkšninėje atsidūrė. Žmonės tiek buvo išgąsdinti, jog rytojaus dieną net pievon eiti nenorėjo. Bet kai atėjo, pamatė, kad visa tebėra taip, kaip buvo, ir jokio ženklo nesurado, kad ten kas nors būtų jojęs. Bet vis delto nuo tos dienos Mikniūnų bernai net naktigonėn ton šalin baidosi joti.

IV.

Vinkšninių piliakalnis — užkeikta vieta, joje vaikščioti negalima. Kas ten lankosi, geru nebaigia. Giraičių sodžiuje, prieš dvidešimt metų, taip žmonės pasakojo: buvo ten vienas bernas, samdininkas, atėjęs iš Ilgininkų sodžiaus. Kai jis išgirdo, kad tame kalne yra užkeiktas kunigaikštis, ir kad ten vaidenasi ne tik naktimis, bet ir vakarais, jis tuo nepatikėjo, tik pasijuokė. Vieną gražų vakarą, išjojęs naktigonėn, jis nusivedė arklius į tą kalną ir paleido juos krūmuosna, o pats įkopo pačion piliakalnio viršukalnėn, susikūrė laužą ir atsigulė miegoti.

Vidunaktį parbėga arkliai namo net užsiputoję, o berno nėra. Žmonės nesirūpino, pamanė, kad arkliai vilkų išsigandę namo parbėgo, o bernas, pamigęs, nieko negirdėjo ir pasiliko miške. Tik saulei gerokai patekėjus, ir bernui vis negrįštant namo, ėmė ūkininkas pykti, o paskui net nerimauti. Nuėjęs tvartan arklių laukan išleistų, pamatė, kad arkliai visu kūnu dreba ir nenori eiti iš tvarto — tiek jie buvo nugąsdinti. Tuomet žmogus jau susiprato, kad berną turėjo ištikti kažkas baisaus, ir nuėjo, pasikvietęs kelis kaimynus, jo ieškotų. Kadangi bernas iš vakaro juokėsi, kad josiąs į užkerėtą kunigaikštį svečiuosna, žmonės ir pamanė, kad berno reikia

ieškoti pas piliakalnį, ir, ten nuėję, surado jį be žado. Jis gulėjo, kaip negyvas, ir akys jam buvo iškirstos.

Kai jį parnešė namo, ir jis atsipotrino, tai papasakojo, kad vidunaktį pasigirdo kalne didžiausias riksmas, dejavimas, spiegimas, lyg ten kažką žudė; pakilo baisi vėtra ir išnešiojo laužą į visas šalis. Nesuspėjo jis atsikelti, kai jį puolė kažkokis didelis paukštis, juodas kranklys, ir ėmė mušti jį snapu ir sparnais galvon. Pagaliau jį parbloškė. Kas buvo toliau, jis nieko nebežinojo.

Žmonės nutarė tuojau parvežti kunigą, kad jis pašventintų tą kalną. Dargi sumanė kryžių ant jo pastatyti, kad ten dingtų visi pikti monai. Juk, kur stovi kryžius, ten nebegali laikytis velnias. Pakinkė žmonės arklius kunigo važiuotų, bet kilo tokia audra, tokis bangas, perkūnas taip ėmė trankyti, jog ir manyti negalima buvo iš kiemo išvažiuoti. Audra siuto ilgai, kunigo važiuoti buvo vėlu, ir nutarė kitai dienai atidėti. Kai tik arklius iškinkė, nustojo ir liję, ir griaudę, ir dangus nusiblaivė, pragiedrėjo.

Tas pats atsikartojo antrą ir trečią dieną. Tuomet žmonės suprato, kad piktasis jiems kliudo. Bet vis delto pagaliau kunigą parvežė, kryžių pagamino, ir jį kunigas pašventino. Kai kunigas norėjo eiti kalno šventintų, vėl audra

ėmė siausti, bet kunigėlis jos nepaisė, nuėjo lietuje su žmonėmis, kalną pašventino ir kryžių ten pastatė, ir jokia nelaimė jų neištiko. Bet kryžius ten neilgai stovėjo. Dar žmonės nesugrįžo namo, kai kryžiun trenkė perkūnas, ir kilo viesulas, kuris nunešė kryžiaus skeveldras net vidurin pievų. Bet nuo to laiko vis delto ten nebesivaidena, ir kad būtų ką nors kas pikto ištikę, nebegirdėti. Tik žmonės ten vaikščioti tai jau vengia, net dieną.

V.

Senais laikais, kai dar nebuvo nei Niedzingės bažnyčios, nei Niedzingės dvaro, nei Liasagurų, gyveno kažkokis ponas, kurio dvaras stovėjo ant Vinkšninių piliakalnio. Jis buvo labai piktas ir daugel blogo darė žmonėms, labai juos kankino. Tuomet ponai daugel galėdavo, net užmušti žmogų galėdavo ir nieko jiems už tai nebūdavo: žmonės jiems baudžiavą eidavo, jie žmones ant šunų mainydavo. Taigi ir tas ponas, sako, net kažkokis karalaitis, galėjo su žmonėmis daryti visa, ką tik panorėdavo.

Pasakoja, kad netoli jo dvaro buvęs vienuolynas. Vieni sako, kažkur netoli Giraičių kaimo, o kiti, kad ten, kur dabar Pilvingių sodžius.

Tame vienuolyne gyvenusi irgi kažkokia karalaitė ar kito kokio didelio pono duktė. Kai ji gimė, jai burtininkai buvo išpranašavę, kad per ją jos tėvams grės didelis pavojus, per jų žentą, vadinas, josios vyrą, ir todel tėvai nenorėjo jos leisti už vyro ir atidavė vienuolynan, kad ji vienuolė liktų, Dievui pasišvęstų. Sako, ji buvusi labai graži.

Tad karalaitis, apie ją sužinojęs, įsiveržė tan vienuolynan, sudegino jį ir vienuoles ištrėkė.

Šventas Tėvas, išgirdęs tai, prakeikė karalaitį, ir jo pilį trenkė perkūnas, nukaudamas visus, kas tik toje pily tuomet buvo. Tik vienas karalaitis yra išlikęs gyvas, nes už bausmę jis liko akmenimi paverstas.

Taip suakmenėjęs kankinsis jis iki pasaulio pabaigos.

VI.

Vinkšninių paliakalnis tikrai baisi vieta, ir apie jį geriau nekalbėti. Kas ten gyvena, matyti, nemėgsta žmonių; tik Vinkšninių sodžiaus žmonėms, matyti, jis palankus, nes nei jiems vaidenas, nei kada nors kas pikto jiems atsitiko. Bet kitų kaimų žmonėms geriau ten nevaikščioti ir vardo net minėte neminėti.

Gal seniau įpykdino jį, nes mėgino žmonės tą vietą šventinti ir kryžių ten statė, bet nieko gero iš to nebuvo; tik ėmė gyvuliai pulti ir žmonės sirgti. Atsirasdavo ligų, apie kurias seniau nė girdėti nebuvo. Geriau neliesti ir nekalbėti apie tai.

VII.

Kai aš buvau dar visai mažas, dešimties metų, man teko piemenauti. Tuomet, pamenu, pas mus skerdžiavo senas senas žmogus, Kalanta vadinamas. Ar tai jo buvo tikra pavardė, ar jį tik piemenys taip praminė, dabar negaliu pasakyti. Negaliu pasakyti, nei iš kur jis buvo kilęs, iš kokio sodžiaus atvykęs. Tik žinau, kad jis daugel, daugel pasakų mokėdavo, kurias pasakodavo piemenims. Apie kiekvieną vietelę jis tiek daugel žinodavo visokių baisių atsitikimų, jog mes, būdavo, bijodavomės ir laukan vienas eiti. Gal mus tik tyčia senis baidė, kad pasijuoktų iš vaikų, o gal ir tikrai seniau žmonėms daugiau vaidenosi, negu dabar. Kai iškirto girias, pranyko ir monai ir laumės. O gal todel visi jie pranyko, kad jais žmonės nebetiki dabar ir tik juokiasi, kai kokie seniai, kaip aš, imam pasakoti, kas seniau dėdavosi. Tad pamenu, kad Kalanta daugel, daugel pasakodavo apie Vinkšninių piliakalnį.

Daugel aš esu šiandien užmiršęs, tik pamenu, kad, jau suaugusiu vyru bebūdamas, vis dar bijojau eiti pro kalną, nors turiu tiesą pasakyti, kad visą amžių pragyvenau, ir niekados man toje vietoje nepasivaideno.

Taigi, kiek pamenu, Kalanta pasakojo, kad labai seniai, kai dar pas mus karaliai buvo, gyveno mūsų krašte tokis karaliūnas. Jis liepė supilti tarpu klampių balų aukštą kalną, ant kurio pasistatė stiprią pilį, dabartiniai prantant, tvirtovę. Ten jis begyvendamas, karaliaus nebeklausė, kunigų vengė ir Dievo žinote nežinojo. Jis turėjo išgalvojęs savo dievą, kuriam pastatė didelę bažnyčią irgi tarp Pilvingio balų, toje vietoje, kuri dabar Sala vadinama. Ten jis apgyvendino žmones, kurie tą jo bažnyčią prižiūrėdavo. Ir jis versdavo žmones ne katalikų bažnyčion vaikščioti, bet jo prakeikton ir tenai melstis piktajam, su kuriuo jis, matyti, buvo susidėjęs. O kurie nenorėdavo to daryti, tuos kankindavo ir net nužudydavo. Kankindavo ne tik prasčiokus žmones, bet net ponus ir kunigus. Sulaiko kurį, tuoj ir veda savo bažnyčion, nors tai būtų ir kunigas, ir liepia lenktis piktajam, o jei tasai nepanori, čia pat jį užmuša ir pakasa žemėn.

Daugel, sako, žmonių žuvę tokiu būdu. Pagaliau žmonės ėmė skųstis Šventajam Tėvui,

o tasai atrašė karaliui, kad negerai jis karaliauja, jei pas jį, jo karalystėje, tokie dalykai dedasi. Deliai to karaliui buvo didelė gėda, ir jis pareikalavo, kad karaliūnas į jį atvažiuotų ir pasiteisintų, pasižadėtų pasitaisyti ir toliau taip piktai nesielgtų, bet karaliūnas jo nepaklausė ir dargi jo pasiuntinius nužudė.

Tuomet karalius ėjo prieš jį su didele kariuomene. Bet karaliūno pikto burtininko būta, ir karalius, kad ir su didele kariuomene ėjo, nugalėti karaliūno negalėjo. Nori, sako, į kalną prieiti, o čia didžiausias ežeras, nori juo priplaukti, o čia ežeras ima liepsnoti. Ir kunigai mišias laikė, ir vyskupai meldėsi, bet niekas negelbėjo. Tuomet parašė karalius Šventam Tėvui, kas darosi, ir Šventas Tėvas patarė pasiųsti į karaliūną žmogų, kuris pavogtų jo kalaviją, nes visa to karaliūno galybė tai jo kalavijas. Kai tik jis neteks savo kalavijo — neteks ir galios burtus daryti.

Karalius, gavęs tokį laišką, paskelbė, kad duosiąs dideles dovanas tam, kuris apsiims įsivogti karaliūno pilin ir pavogti jo stebuklingąjį kalaviją. Bet nei kareivių tarpe, nei ponų, nei prasčiokų tokio narsuolio nesusirado: tiek visi bijojo karaliūno. Tuomet karalius sušaukė visų mokyčiausius žmones, kad jie pasitartų ir surastų būdą, kaip tą kalaviją išgauti. Mokytieji

susirinko, ilgai knygas vartė, ilgai tarėsi ir pagaliau štai ką karaliui pranešė: tas kalavijas esąs švento Jurgio kalavijas. Kas jį turi savo rankoje, tas gali visą pasaulį nukariauti, visus karalius pamušti. Todel šventas Jurgis mirdamas paslėpė jį, kad niekas jo nesurastų ir didelio kraujo praliejimo pasauly nepadarytų, bet karaliūnas per savo burtus sužinojęs, kur jis paslėptas, ir išgavęs jį. Tą kalaviją gali iš jo išgauti tik nekalta, skaisti mergelė. Kitam žmogui jis rankosna nesiduosiąs.

Išgirdęs tas kalbas, karalius baisiai nusigando; iš kitos pusės, ir jis labai panorėjo tą stebuklingąjį kalaviją turėti. Todel paskelbė visoje savo karalystėj, kad jis apvesdins su savo sūnumi ir padarys karaliene tą mergelę, kuri išgaus tą stebuklingąjį kalaviją...

Tokia mergina buvo atsiradusi, bet kaip ji išgavo, ir ar tikrai išgavo, pasakotojas jau nebeatsimena. Tik girdėjęs iš kitų žmonių, kad tas karaliūnas liko prakeiktas ir akmenimi pavirto, o jo pilis giliai žemėn prasmukusi.

Kas atsitiko su tuo kalaviju, ar jis pateko karaliaus rankosna, ar kur kitur dingo, pasakotojas dabar nebeatmena. Tik kaip per miglas pamena, kad kažką apie tai Kalanta buvo pasakojęs, bet ką, tikrai atminti negalįs, nes tai buvo labai seniai.

VIII.

Kur dabar Pilvingių ežeras, ten pagonų laikais buvusi jų bažnyčia. Kai katalikai norėjo ją išgriauti, tai tie pagonų kunigai, dideli burtininkai, neprileido. Jie pabūrė — ir tą vietą, kur bažnyčia stovėjo, užliejo vanduo, ir pasidarė Pilvingių ežeras. Tuomet jis buvo labai didelis, laikė užliejęs visas dabartines pievas, bet kas metai jis vis darosi mažesnis.

To ežero dugne ir dabar toji bažnyčia tebesanti, ir joje gyveną tie stabmeldžių kunigai. Jie labai supykę ant žmonių, per kuriuos jie dienos saulės nebemato, ir todel keršiją žmonėms. Jie kas metai vieną du žmogu paskandina. Sako, Pilvingių ežeras visai nuseksiąs, ir toji pagonų bažnyčia su visais jos kunigais atsirasianti vėl viršuje. Tai bus tada, kai užgimsiąs Antichristas.

IX.

Pilvingių ežero dugne yra stabmeldžių bažnyčia, kuri ten nugrimzdo su visais kunigais dar labai senais laikais. Jie ten gyvena iki šios dienos ir gyvens iki pabaigos pasaulio, kuomet toji bažnyčia vėl iškils viršun, ir Pilvingių ežeras nuseks ir išdžius. Jiems tuomet bus duota vėl di-

Ant Liškiavos pilies kalno.

delė galia elgtis su žmonėmis taip, kaip jie panorės.

Tie pagoniški kunigai labai pyksta ant žmonių, jei šie nieko jiems neaukoja, ir užpykę skandina kiekvieną, kuris ant ežero pasitaiko. Vieną du žmogu per metus.

Seniau žmonės nešdavo ir mesdavo ežeran ir valgymų, ir gėrimų tiems pagonių kunigams, ir buvo ramu. Sužinoję, kunigai ėmė drausti tai daryti, todel daug žmonių nustojo per tai gyvybės. Kaikas ir dabar dar daro tai, ypač kurie arti ežero gyvena, bet taip, kad niekas nei matytų, nei žinotų. Mat, bijosi kunigų.

X.

Pilvingių ir Ilgių ežerai su Kampiniu seniau buvo vienas ežeras. Iš jų pasidarė trys tada, kai jis ėmė nusekdinėti. Tie ežerai atsirado tada, kai karaliūnas Žvaigždikis vijosi raganą, kuri jam buvo pavogusi jo kalaviją. Tai ji, kad sulaikytų karaliūną, bėgdama metė savo juostą, kuri virtusi Ilgių ežeru. Karaliūnas turėjo susilaikyti, kol surado galimybę persiirti per ežerą, o ragana tuo metu paspruko ir pasislėpė.

XI.

Kas buvo tasai karalius Žvaigždikis, kur jis gyveno, nežinoma, tik seni žmonės pasakodavo,

kad jis turėjęs tokį kalaviją, kuriuo galėjęs visą pasaulį užkariauti, bet tą kalaviją jam pavogusi ragana, kuri turėjusi didelį dvarą ant kalno netoli Daugų ežero. Tasai kalnas ir dabar vadinasi Raganės kalnu. Kas ištiko tą karalių ir raganą, kur dingo tasai stebuklingasis kalavijas, seni žmonės žinojo, bet dabartiniai nebežino. Mat, mes visuomet laikėm tai pasaka, ir nekartą pajuokdavom senelius, kai jie imdavo apie tai pasakoti. Todel jie vengė apie tai kalbėti. Nebent tik girti arba ilgai vakarodami imdavo apie Žvaigždikį ir jo kalaviją pasakoti.

XII.

Labai senais laikais žmonės, kurie čia gyveno, buvo visai kitoki, negu dabar. Jie buvo milžinai ūgiu ir stipruoliai jėgomis. Ir miškai aplinkui buvo kiti — tikros girios siūbuonėlės, medžiai, amžius augę, viršūnėmis rėmė padanges, o girių gelmėse buvo tamsu, kaip nakčia — tokios buvo nubujojusios šakos. O kiek ten buvo visokių žvėrių, dabar ir įsivaizduoti žmogus nebegali, jų ir pavadinimus jau žmonės pamiršo.

Nors žvėrys buvo stiprūs ir plėšrūs, bet tų laikų milžinai žmonės rankomis juos gaudė, kaip dabar eriukus.

Tų milžinų metu gyvenęs viešpatavęs čia karalius Žvaigždikis, visų milžinų milžinas, visų stipruolių stipriausias. Todel jo visi bijojo ir klausė.

Žvaigždikiu jį vadino todel, kad jis ne žemėj buvo gimęs, bet iš dangaus, nuo žvaigždės buvo nukritęs. Bent taip žmonės manė, nes jis buvo galingas burtininkas, dangus ir žemė, giedra ir audra, viesulai ir vėtros jo klausė.

Kaipo galingas karalius, jis turėjo daugel daugel kareivių, tokių pat stipruolių milžinų, kaip ir patsai. Kiek ant žemės buvo dulkių, kiek girioje medžių, tiek pas karalių Žvaigždikį buvo raitų kareivių. Kai platu vieškeliu jojo, lyg tamsus debesys slinko — ir nelaimingas buvo kraštas, kurį tas debesys turėjo apniaukti. Kai kalavijus vartė, lyg žaibai žaibavo, kai ginklais barškino, lyg perkūnai griaudė — gąsdinos žemės ir žemių karaliai, tuos žaibus pamatę, tuos griausmus išgirdę.

Nebuvo tos šalies, kur karalius Žvaigždikis su savo kareiviais nebūtų buvęs, žirgų kanopomis žemės nebūtų treplenęs, nebuvo pasauly tų karalių, kurių jis nebūtų nugalėjęs, klausyti privertęs.

Bepigu jam buvo kariauti, bepigu visus nugalėti, kad jis buvo didelis burtininkas, galėjo

pasiversti, galėjo pasimesti, kuo panorėdavo — paukščiu lakūnėliu, ar žvėrimi greitakoju.

Nebuvo jam pasauly jokių paslapčių, nebuvo, ko nežinotų nesuprastų.

Ir visa gamta jam buvo paklusni, kaip motinai mažas vaikas. Reikia jam, kad priešas paklystų, sukelia tamsiausias miglas, reikia, kad priešas nusigąstų, sužadina audrą su perkūnais, ir žaibais, dangų raižančiais. Panori — ir vėl giedra. Arba vėl, čia, kur jis pats yra, giedra, saulė, o kur priešas — ten audra, vėtros, griausmas, perkūnai traiškina, liūtis, kaip iš kibiro. Kas su tokiu raganiu gali kovoti, kas jam turi nenusilenkti, kad ir didžiausias galiūnas, kad ir galingiausias žemės valdovas.

Be to, jis dar turėjo stebuklingąjį kalaviją, kuris kadaise priklausė šventam Jurgiui, jo šventose rankose pabuvojo. Tas kalavijas buvo nukaltas septynių brolių kalvių, gyvenančių toli už jūrų, dausų šaly, paslaptingoje saloje. Septynius metus jį kalė broliai ir tiek nuvargo, jog pabaigę prigulė, užmigo ir iki šiol dar miega. O nubus jie tik tada, kai bus pasaulio galas.

Daugų ežero saloj turėjo tasai Žvaigždikis pasistatęs rūmus ir ten jis gyveno, iš ten keliavo su savo kareiviais svetimosna žemėsna, ten sugrįžęs puotas kėlė, su draugais bepuotaudamas savo žygiais gyrėsi.

Išgirdo sužinojo tasai Žvaigždikis, kad toli toli vakaruose, ten kur saulė kasdien leidžiasi, yra varinė sala, toje saloje sidabrinis kalnas, ant to kalno stovi aukso pilis, toje pily kasnakt ilsisi saulė močiutė, toje pily gyvena ir josios duktė. Sužinojęs apie tai, nutarė Žvaigždikis tą salą surasti, ją užkariauti, tą pilį paimti ir vesti saulės dukterį, skaisčią Ugnytę.

Nors labai norėjo tuo žygiu pragarsėti, nors labai svajojo skaisčią Ugnytę sau už žmoną gauti, bet nežinojo, kuris kelias ton salon, ir niekas jam pasakyti negalėjo. Visa žinojo, bet kelio ton salon tai ir jis nežinojo. Bet pagaliau sužinojo iš paukščių, kurie kasmet dausų kraštan lekioja, o sužinojęs nuskrido tenai su visais savo kareiviais, pavertęs juos gervėmis, o patsai pavirtęs raibu sakalu.

Ar ilgai toji kelionė truko, ar trumpai, bet grįžo namo, parsiveždamas skaisčią mergelę Ugnytę, saulės dukterį.

Bet tada ištiko visą pasaulį didžiausia nelaimė: užsigavo saulė močiutė, pravirko gailiomis ašarėlėmis, pasislėpė savo auksinėje pily ir nepanorėjo daugiau padangėmis vaikštinėti, žemelę šildyti, kiekvieną gyvą garą džiuginti, pievas ir girias auginti, javus ir vaisius nokinti.

Netekėdavo tada aušra, nebūdavo dienos, tik

viena naktis. Nusigando žmonės, ėmė Dievo šauktis, kad gelbėtų.

Susimylėjo Dievulis ir klausinėjo saulutės, kodel apleido žemę, kodel virkdina baugina kiekvieną gyvą garą, nešildo upių, ežerų, neaugina pievų, girių, nenokina javų ir vaisių. Pasiskundė tada močiutė saulutė Dievuliui, papasakojo savo skriaudą nelaimę.

Išgirdęs apie tokią skriaudą, pasiuntė Dievulis į karalių Žvaigždikį šventą Petrą, kad jis pareikalautų Ugnytę grąžinti motinai, bet jo Žvaigždikis nepaklausė, išjuokė, iš savo dvaro išvarė. Tada jau ir Viešpats Dievulis užsigavo, pasiuntė šventą Mykolą Archangelą, kuris savo kalaviju ugniniu sviedė karaliaus Žvaigždikio rūmuosna, ir tie nugrimzdo su visais, kurie ten buvo, giliai žemėn, o gal net pragaran, ir ten iki šios dienos kenčia Žvaigždikis už savo kaltes ir puikumą.

O kas ištiko saulės motutės dukrytę, niekas nežino. Tik manė žmonės, kad ji išsigelbėjo ir grįžo pas motiną.

ŠARŪNAS

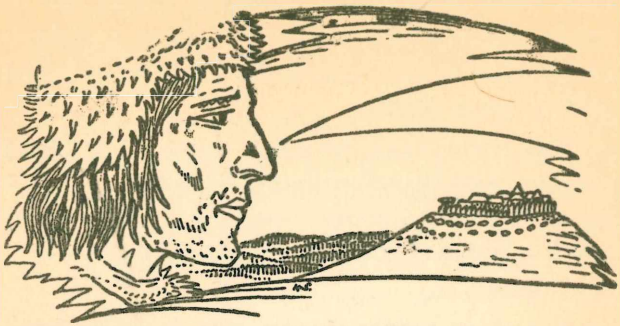

I.

Gilioj senovėj, kur dabar Nožagarė, Balyno pieva, Kriokiškė — tai vis buvo vienas ežeras. Didžiulis raistas irgi buvo ežeras. Vėliau, gal prieš keletą šimtų metų, tas ežeras liūnais užėjo, susiskirstė į kelis mažesnius, ir tie mažesni liūnais visai užako. Kai dar aš ganiau, pasakojo, kad Kriokiškėje buvusi „akis“, kurion įkrito karvė su dvylika veršių ir žuvo, bet vėliau toji akis visai užako. Tik pieva seniau ten dar supėsi, o dabar visai tvirta. Vanduo, vadinasi, giliai, o viršus tvirtai užsitraukė. Pasiliko ežeru tik Gelo-

vinė, bet ir ji sumažėjo, liūnais apsisupė, kad nė prieiti krašto. Praslinks šimtas metų — ir Gelovinė užsiniauks, kaip užsiniaukė jos kitos anksčiau atsiskyrusios dalys.

Tuo metu, sako žmonės, buvęs čia didelis miestas, Balynu vadinamas. Ir dabar dar laukuose, bulvėms duobes kasdami, Subartonyse šulinius kasdami, žmonės užtinka rūmų pamatus, grendimus...

Ant ežero kranto stovėję, sako žmonės, dideli karališki rūmai, o tuose rūmuose gyvenęs galingas ir turtingas karalius Šarūnas.

Jis buvęs ne tik galingas karalius, bet dar didelis ir gudrus raganius, ir todel jo niekas nugalėti negalėjęs, o jis visus kitus nugalėjo, nes nuolat ir nuolat buvo kariavęs.

Šaudo į jį kitų karalių kareiviai, o jis paburia — ir jų kulkos atgalio lekia, juos pačius muša. Taigi juo labiau priešai šaudo, juo daugiau jų vis krinta. Tokiu būdu patys save pamuša.

Taip bekariaudamas, tasai Šarūnas buvo visą pasaulį nukariavęs, daugel kraujo praliejęs, žmonių daugel pamušęs. Ir, sako, jis buvęs labai žiaurus, be pasigailėjimo žudęs žmones, ypač katalikus, o dar labiau žudęs ir kankinęs kunigus. Būdamas raganius labai nemėgęs katalikų, kur tik galėjęs, griovęs ir deginęs visas bažnyčias.

Kad būtų ilgiau Šarūnas pagyvenęs, sako, būtų išnaikinęs visus katalikus, išgriovęs ir išardęs visas bažnyčias.

Savo darbais jis surūstino Dievą — ir jo kariuomenę Dievas palietė maru. Krito kareiviai, sako, kaip amaruoti rudens metu lapai. Bet jis maro nė kiek nebijojo. Numiršta dieną kareiviai iki vieno, o vidunaktį jis pakopa ant kalno, šūktelėja — ir vėl visi atgyja ir vėl visi kariauja, kaip gyvi.

Supyko Šarūnas ant Dievo — ir liepė pastatyti ant aukštų kalnų dideles patrankas ir šaudyti į dangų. Bet Dievas pasiuntė šventą Elijošių, ir tasai trenkė perkūnu jo dvaran. Persiskyrė žemė — ir karalius Šarūnas, ir visi, kurie tada jo dvare buvo, nugrimzdo žemėn ir ten iki šios dienos gyvena. Tik kai turės pasaulis baigtis, iškils vėl Šarūno dvaras viršun, ir vėl Šarūnas ims kariauti, kol visą pasaulį pavergs, visas bažnyčias išgriaus, ir tada bus pasauliui galas.

II.

Senais, labai senais laikais, gyveno didelis raganius. Jis buvo ne paprastas žmogus, bet karaliūnas, turėjo didelius rūmus, daugel dvarų ir daugel turtų, bet vis jam buvo maža, jis vis dar

daugiau norėjo turėti. Todel ir raganium tapo, todel ir piktajam parsidavė, nes velnias pažadėjo jam atiduoti visą pasaulį, jei tik ištikimai jam tarnaus ir žmones vargins.

Išmoko jis visokių burtų, mokėjo paukščiu virsti, lekioti padangėse, žvėrimi pavirsti, giriomis, tankumynais skristi. Surinko jis didelį kareivių būrį ir ėmė kariauti su kitų šalių karaliais. Niekas jo nugalėti nenugalėjo, tik jis vis kitus. Kad ir labai daugel kareivių kiti turėjo, bet jis dar daugiau jų turėjo, todel, kad jis, kai žmonės suminga, liepia išnešti pelų maišus ir iškratyti ant vėjo. Kai pelus vėjas išblaško po laukus, jis šūktelėja riktelėja — ir kiekvienas pelas žmogumi pavirsta ir eina su juo prieš kitus karalius.

Kariauja dieną, daug žmonių žūna, jau, rodos, jo visus kareivius pamuša, bet vidunaktį stoja ant kalno, šūktelėja riktelėja — ir visi jo žuvę kareiviai vėl atgyja ir vėl nuo ryto eina muštis su svetimos šalies karaliais. Ir taip mušasi, kol nugali.

Nusigando visi karaliai, kur kuris galėdamas paspruko, išsislapstė, ir liko visam pasauly tik jis vienas, kaip kad velnias jam buvo žadėjęs.

Sugrįžo tada jis namo, apsigyveno savo rūmuosna, kurie buvo ant Balyno kalno. Bet kadangi jis buvo raganius, tai jis nemėgo katalikų,

neapkentė kunigų ir liepė griauti bažnyčias, kur tik jos yra.

Verkė žmonės, tai matydami, prašė, kad negriautų, o jisai tik juokėsi, o klausyti neklausė. Tuos, kurie norėjo ginti bažnyčias, jis liepė suimti ir baisiai kankinti.

Tada atėjo pas jį žmona ir ėmė prašyti, kad žmonių nekamuotų, bažnyčių neardytų, o geriau apie Dievą pagalvotų, nes Dievas jį visuomet gali nubausti ligomis, nelaimėmis...

Kai ėmė žmona kalbėti, Dievą minėti, įsiuto tasai karalius, o įsiutęs stvėrė kalaviją ir nukirto jai galvą.

Tada atėjo motina jo ir ėmė dar labiau jį barti, kam žmones kankina, kam bažnyčias griauna, kam Dievą rūstina, kam žmonos kraują praliejęs... Barė barė ir prakeikti Dievo vardu pažadėjo.

Kai išgirdo tai, vėl įsiuto tasai karalius, stvėrė vėl kalaviją ir nukirto motinai galvą. Bet toji mirdama suspėjo jį prakeikti — ir pavirto jisai akmenim, o perkūnas nutrenkė jo dvarą giliai žemėn, kur jis ir dabar tebėra. Tame dvare ir dabar tasai karalius, akmenim pavirtęs, kankinasi. Tik vieną kartą per metus jis tampa žmogumi, iškyla ant kalno ir dairosi, teiraujasi, ar greitai bus pasaulio pabaiga.

Tą karalių žmonės vadina Šarūnu. Ir Balyno kalnelį todel seniau vadindavo Šarūno kalnu.

III.

Kalne, kurį dabar žmonės vadina Balyno kalnu, o seniau vadindavo Šarūno kalnu, yra užgriuvusi pilis.

Seniau ant to kalnelio viršūnės buvusi duobė, iš kurios ėjo lindynė į kalno vidurį, tik niekas nedrįso ja nusileisti. Žmonės paprastai bijojo net prieiti kalną, nes ten labai dažnai vaidenosi. Ypač žmonės bijojo, kad nepasivaidentų patsai Šarūnas, kuris užkeiktas sėdi toje pily. Jis buvo galingas karalius ir didelis raganius. Su pagalba burtų jis buvo visą pasaulį užkariavęs, žiauriai su karaliais ir kunigais elgęsis, bažnyčias griovęs ir taip žmones kankinęs.

Jam panoro ne tik žemę valdyti, bet ir dangų, todel jis norėjęs surasti dangun kelią, o kai jo nesurado, liepęs ant aukštų kalnų pastatyti patrankas ir dangun šaudyti. Už tai jį Dievas nubaudęs, akmenimi jį pavertęs ir toje pily uždaręs, o pačią pilį žemėn nugramzdinęs. Tik vieną naktį per metus jis vėl atgyja ir išeina viršun ant kalno. Kas jį pamato, tasai miršta, ir todel žmonės labai bijo, kad jis jiems nepasivaidentų.

Bet buvo, sako, atsiradęs narsuolis, kuris lindyne buvo nusileidęs kalno vidurin. Tai buvo mažas piemenukas samdininkas, iš kito sodžiaus, ir apie Šarūną nieko negirdėjęs. Ganė jis arti kalno avis ir pamatė mažą lapukę, kurią užpiudė šunim. Šuo vijosi iki kalno viršūnės, ir lapukė pasislėpė ton lindynėn, kur į vidurį kalno ėjo. Kai šuo, tupėdamas pas lindynę, ėmė skalinti, piemenukas, priėjęs ir pamatęs, kad lindynė gana plati, nutarė įlįsti ir sugauti ten lapukę, manydamas, kad tai paprasta lapės olė.

Kai tik piemenukas įlindo, tuojau nukrito žemyn ant kažkokių laiptų, o tais laiptais nusileidęs, pateko į didelius rūmus. Tie rūmai buvo iš gryno gintaro pastatyti, jų sienos auksu ir sidabru nudabintos, išpuoštos...

Ėjo berniukas per didelį skaičių kambarių, kurie buvo vienas už antrą gražesni. Ėjo, ėjo, niekur nieko nesutikdamas, kol priėjo didelę menę, kurioje už skobnių sėdėjo daugel keistų vyrų, atsirėmusių alkūnėmis į stalą ir miegančių. Stalas buvo nustatytas aukso taurėmis ir kitais indais, vis iš gryniausio aukso.

Piemenukas baisiai nusigando, ton menėn patekęs, bet kaip išeiti, nežinojo.

Kai jis taip drebėdamas stovėjo ir dairėsi į visas šalis, vienas miegančių, tas, kuris buvo gra-

žiausiai pasipuošęs ir sėdėjo aukštoj kėdėj, nubudo ir pakėlė galvą.

Jis pamatė piemenuką, pasišaukė jį arčiau ir ėmė klausinėti, kas dedasi pasauly, ar atmena dar žmonės Šarūną, kas dabar valdo žmones, kokie karaliai viešpatauja?...

Piemenukas nieko nežinojo ir nieko papasakoti nemokėjo. Nors tasai piktai kaktą raukė, bet nesupyko, nenudėjo piemenuko, tik leido jam pasirinkti iš ten esančių daiktų tai, kas jam labiausiai patinka, ir nurodė kelią, kuriuo jis gali grįžti pasaulin. Tik uždraudė sakyti žmonėms, ką jis čia yra matęs...

Išėjęs iš pilies, piemenukas atsidūrė Gelovinės liūne, pačioje klampiausioje vietoje, iš kurios vos išlindo, vos nenugrimzdo kelis kartus.

Kadangi buvo vėlus jau vakaras, jis nuėjo tiesiog namo, į savo šeimininką. Ir kaip jis nustebo, kada nesurado jau tos pirkios, iš kurios, kaip jam atrodė, vos iš ryto dar buvo išėjęs. Ten stovėjo jau kita pirkia, joje gyveno jam visai nepažįstami žmonės, kurie apie jį nieko nė žinoti nežinojo, nė girdėti negirdėjo. Ir visam kaime nebuvo jau nė vieno jam pažįstamo žmogaus. Kai jis pavadino savo buvusį šeimininką, pasirodė, kad tai dabartinių tų namų gyventojų buvęs senelis, kuris prieš septyniasdešimt metų jau esąs miręs...

Nors piemenukui atrodė, kad jis tik valandėlę ten išbuvęs, o tikrumoje išbuvo ten šimtą metų, ir pasauly nebuvo jau žmogaus, kuris būtų jį atmines arba pažines...

Nusigandęs ir nusiminęs piemenukas ėmė pasakoti visa, kas jam atsitiko. Kai papasakojo, kalbą jam užkando — ir jis daugiau nieko nebegalėjo pasakyti...

Viso sodžiaus žmonės susirinkę, bijodami, kad jų vaikų neištiktų kažkas panašaus, nuėjo ir užgriovė duobę, akmenimis užmėtė lindynę. Toje vietoje dargi, parvežę kunigą, pastatė kryžių...

Kryžių perkūnas į šipulius po kelių dienų sudaužė, bet lindynė pasiliko užgriauta, ir duobės dabar nebepažinti...

IV.

Sako, tai buvę tada, kai dar Lietuva buvo ir joje pagonys gyvenę. Buvęs tuomet karalius Šarūnas, kuris panoręs visą pasaulį nugalėti, visas karalystes užkariauti ir visus karalius nužudyti, o tada patsai vienas visus žmones būtų valdęs.

Del tokio savo noro jis nuolat ir nuolat kariavo, ir niekados jo namie nebuvo.

Jo dvarai, kuriuose jis gimė ir augo, stovėjo ant Balyno kalno, o tuose dvaruose gyveno jo sena motina ir jauna žmona su mažais vaikeliais.

Kaip visuomet būna, susipyko anyta su savo marčia, o supykusi atsisėdo ir parašė savo sūnui laišką, kad jo jauna žmona esanti jam neištikima, kad su kitais bernais uliojanti, jo saldų vyną gerianti, jo širmais arkliais beuliodama važinėjanti.

Ir maža ką galinti parašyti įpykusi moteriškė. Rašė ir prirašė, ką tik sumanyti galėjo. O parašiusi laišką tuojau pasiuntė sūnui, kuris tuo metu kovojo su paskutiniu jau karaliumi.

Gavęs laišką ir nugalėjęs paskutinį karalių, Šarūnas pasuko su visa savo kariuomene namo ir lėkė, kaip viesulas. Kai prijojo savo dvaro vartus, uždūmė ragan, kad išeitų kas, vartus jam atidarytų.

Išgirdo jo ragą pasiilgusi žmona ir, nieko nežinodama, šoko jo pasitikti. Atkėlė vartus ir bėgo į vyrą, tiesdama į jį rankas.

Jis, nieko nesakydamas, nuo žirgo nenusėsdamas, viena ranka ėmė ją už baltos rankelės, kita ištraukė kalaviją ir, žodžio netaręs, nukirto jai jauną galvelę...

Nusigando visi žmonės, ėmė verkti, gailėtis jaunos karalienės; suvirko ir maži vaikeliai.

Šarūnas, į nieką dabos nekreipdamas, nujojo į savo arklides — ir mato: visi jo žirgai, kaip bu-

vo riebūs, nupenėti, nusistovėję, tokie ir tebėra, tik kojomis žemę kapoja.

Apėjo visą dvarą ir mato, kad viskas tvarkoje. Suprato tada, kad motina sumelavo, kad netiesą apie žmoną jam buvo parašiusi, ir ėmė gailiai verkti, savo likimą keikti...

Palaidojo savo nekaltai nudėtą žmoną ant Straujos upės kranto, ant jos kapo supylė didelį kalną, o motiną liepė Gelovinės ežere nuskandinti.

Bet motina skandinama prakeikė savo sūnų, karalių Šarūną, — ir jis pavirto akmenimi. O dvaras jo, kaip buvo motina prakeikusi, nugrimzdo žemėn ir iki šių dienų ten tebėra.

Neturi ramybės nei Šarūnas, motiną ir žmoną nužudęs, nei sena karalienė, jauną marčią pražudžiusi. Todel jie dažnai vaidenasi, dažnai dejuoja ir žmones gasdina.

Tik vienos jaunosios karalienės kapas ramus. Ten niekados nesivaidena, ir niekas nepamena, kad būtų pasivaidenę...

V.

Šarūnas, kurio pilis stovėjo ant Balyno kalno, kiek man teko girdėti iš pasakų apie jį, buvęs lietuvių kunigaikštis. Dabar jau maža apie

jį žmonės žino, jaunesni netgi vardą užmiršo, o seniau daugel daugel pasakų apie jį žmonės žinodavo ir daugel dainų dainuodavo. Ypač daugel jų teko girdėti iš seno Dudžionies, kuris prieš trisdešimt metų yra miręs. Kai aš buvau mažas, jis tuomet skerdžiavo. Tai, būdavo, kai ims pasakoti, rodos, klausytai, klausytai ir nenustotai klausęs. Visą, ką apie Šarūną pasakojo, aš jau gerokai esu užmiršęs. Tik žinau, kad tasai Šarūnas daugel karų vedęs, ypač su gudais, kad buvęs labai narsus ir žiaurus. Kad jam esant kare motina įskundė jo žmoną. Ji parašiusi jam laišką, kad žmona esanti neištikima, su kitais jaunais vyrais ulioja, geria jo vyną, jo žirgus nuvarė bevažinėdama. Šarūnas, neva patikėjęs motinai ir grįžęs namopi, neištyręs, neapklausinėjęs nieko, nukirto žmonai galvą, kai tik ji išėjo vyro pasitikti. Vėliau, sužinojęs ir pamatęs, kad motina jam netiesą parašiusi, ir kad veltui jis žmoną nudėjęs, nekaltai visai, Šarūnas supyko ant savo piktos motinos ir liepė ją ežere paskandinti.

Kada vedė motiną žudyti, ji prakeikusi savo sūnų, o kadangi buvusi raganė, tai jos prakeikimas tuojau išsipildė. Kilo viesulas, audra. Perkūnas trenkęs kunigaikščio pilin — ir ją sunaikinęs ir Šarūną užmušęs. Žmonės jį palaidoję ten, kur buvo anksčiau jo žmona palaidota —

vieni sako, kad ant Straujos upės kranto prie kelio iš Alytaus į Merkinę, kiti, kad ant kranto tarp Gelovinės ežero ir Kriokiškės, kuri tada irgi dar ežeras buvo.

Bet buvo ir tokių pasakų, kad motinos jis nenužudęs, nes ji, kaipo raganė, yra pasislėpusi Gelovinės ežero dugne, kur turėjusi geležinius rūmus. O kad tų rūmų niekas nepamatytų, užburus Gelovinės ežero vandenis, ir vanduo pasidarė juodas, kaip degutas, ir iki šių dienų jis juodas, ir iki šių dienų ji tuose geležiniuose rūmuose esanti su visais turtais, kuriuos, bėgdama iš pilies, buvo pasiėmusi.

VI.

Tasai Šarūnas buvo karaliaus sūnus. Jis gimė žiemą, Kūčių naktį, pačiam vidunakty. Kai jis turėjo gimti, ėmė siausti didžiausia vėtra, kuri rovė su šaknimis stipriausius medžius, plėšė pirkių stogus, griovė tvoras, kėlė į padanges sniego vėpūtinius. Gimė tasai Šarūnas su dvylika dantų ir vos tik gimė, tuojau patsai atsisėdo, prakalbėjo ir paprašė valgyti. Jis taip nugąsdino tuo visus ten esančius, kad jie išbėgiojo, palikę prie Šarūno tik vieną motiną. O sena bobutė, kuri priimdinėjo jį gemantį, nubėgo į jo tėvą ir

visa papasakojo. Tėvas irgi labai buvo nusigandęs. Jis tuojau pasiuntė pakviesti didžiausią to krašto raganių, kuris gyveno netoli, Gelovinės ežero saloje, todel jį visi vadino Gelovinės raganium. Kai jis atvyko karaliaus rūmuosna, kurie buvo ant Balyno kalno, papasakojo jam karalius viską, kas atsitiko jo sūnui gemant ir užgimus, ir klausė, kas reikia daryti. Raganius pamąstė, pagalvojo ir sako:

— Tavo sūnus bus didelis kariauninkas. Jis, kaip audra, viską naikins ir degins. Daugel del jo bus žmonių kraujo ir ašarų pralieta, daugel vargų ir nelaimių pasaulio patirta. Teks ir tau, karaliau, del jo skaudžiai nukentėti. Kad būtų jam davę valgyti ir gerti, kai jis paprašė, būtų viskas gerai. Bet kai nedavėte jam nei valgyti, nei gerti, jis užaugęs užmuš savo tėvą ir motiną, tai yra, tave, karaliau, ir tavo žmoną karalienę.

— Kas gi man daryti, kad tokia nelaimė mūsų neištiktų? Užmušti gal, kol mažas?

— Praliesi jo kraują, tuojau tu patsai mirsi, ir tavo žmona mirs. Surask kitą būdą jam nudėti...

Karalius apdovanojo skairiai raganių už tai, kad jam tiesą pasakė, ir leido jam vykti namo.

Kai išvyko raganius, susirūpino karalius, ką jis turi daryti su sūnumi, kaip pasielgti. Gaila sūnaus ir baisu del sūnaus...

Galvojo tris dienas ir tris naktis — ir sugalvojo. Pašaukė savo ištikimiausią tarną, liepė jam paimti gimusį vaiką, nunešti jį toli girion ir nudėti, bet taip, kad kraujo nepraliejus.

Tarnas jam sako:

— Šviesiausias karaliau, nereikia kraujo lieti. Aš jį nunešiu toli girion, kur žinau vieną didelį duplėtą medį, ir įdėsiu duplėn. Jis vistiek ten sušals.

Karalius sutiko, ir tarnas, paėmęs mažą vaiką, nunešė jį miškan ir padėjo didelio medžio duplėn. Padaręs tai, sugrįžo ir pranešė viską karaliui.

Tris dienas kankinos ir nerimo karalius, pagaliau ketvirtą dieną pasiuntė tą patį tarną pažiūrėtų, kas ištiko jo sūnų.

— Jei rasi jį negyvą, parneški namo jo kūną, kad nors palaidoti galėtau, kaip dera palaidoti karaliaus sūnus.

Nuėjo tarnas ir netrukus pranešė, kad duplėje kūdikio nesurado. Pamanė tada, kad jį žvėrys suėdę.

Pamanę taip, nusiramino ir užmiršo... Praslinko keleri metai. Išjojo karalius medžioti su savo tarnais. Bemedžiodamas atsiskyrė nuo visų ir toli nuklydo. Pakelėje užtiko mažą pirkaitę, o toje pirkaitėje gyveno žmogus su žmona ir jų trylika sūnų. Pažino jie karalių, pavaišino, kuo

galėjo, ir pažadėjo parodyti jam kelią, kuriuo jis galės sugrįžti savo pilin. Pamatė karalius, kaip skurdžiai tasai žmogus gyvena, ir pažadėjo jį gausiai apdovanoti žeme, mišku ir kitais turtais, bet už tai prašė leisti su juo savo jauniausiąjį tryliktą sūnų, kuris buvo visų gražiausias ir vikriausias ir labai karaliui patiko.

— Gali sau, šviesiausias karaliau, jį visai pasiimti. Jis ne mano sūnus.

— Kaip gi ne tavo, jei patsai sakei, kad turi trylika sūnų?

— Tai ne tikras, bet Dievo duotas sūnelis. Buvo tai seniai. Einu mišku dieną ir girdžiu — verkia vaikas. Žiūrau ten, žiūrau čia — niekur nieko nematyti. Maniau, monai mane vilioja, ir jau besirengiau bėgti. Tik beeidamas priėjau didelį medį. Žiūrau, duplėje guli vaikutis ir verkia. Ką gi, manau sau, turiu dvylika sūnų, Dievas nori, kad turėtau tryliktą. Pasiėmiau, parsinešiau namo ir užsiauginau. Geras vaikas. Turėsi iš jo džiaugsmo, karaliau.

Prisiminė karalius savo sūnų ir pažino, kad tas bernaitis — tai jo vaikas. O pažinęs didžiai susirūpino ir nežinojo, nė kas bedaryti.

Pasiėmęs sūnų, grįžo savo pilin, o sugrįžęs, pasišaukė savo tarną, kuris kadaise buvo nunešęs jį dar mažą vaiką duplėn, ir sako jam:

— Štai, aš gyvą suradau sūnų, kurį tu duplėn buvai įkimšęs...

Ir papasakojo tam senam tarnui, kaip jis savo sūnų surado, ir apie tai, kad jam raganius buvo išpranašavęs, jog jis iš savo sūnaus rankos turįs žūti.

— Nesirūpink, šviesiausias karaliau, — sako tarnas. — Nereikia kraujo lieti. Mes ir be kraujo tavo sūnų nudėsim. Štai, josim medžioti prie Nemuno upės. Pririšim jį prie didelio medžio ir paleisim Nemunu. Medis plaukdamas sukasi. Pateks tavo sūnus apačion ir prigers. Tad jis tokiu būdu žus, ir mums nereikės kraujo lieti.

Kaip sumanė, taip ir padarė. Išjojo karalius medžioti ir pasiėmė su savim ir jauną sūnų. Niekas nežinojo, kad šis svetimas bernaitis yra karaliaus sūnus. Žinojo apie tai tik patsai karalius ir jo senas tarnas.

Nujojo medžioti, net už Merkinės, už Merkio upės. Vienus tarnus karalius siunčia ten, kitus kitur, o patsai su senu tarnu ir ištikimiausiais žmonėmis ir tuo jaunu berniuku prijojo Nemuną. Čia liepė karalius surišti berniukui rankas ir kojas, nukirsti didelį medį, apskabyti šakas ir pririšti prie jo tą bernaitį. Kai visa buvo padaryta, kaip buvo įsakęs karalius, įmetė tą medį su pririštu prie jo bernaičiu Nemunan, ir nujojo visi namo. Praslinko daugel metų, ir užmiršo

vėl karalius apie savo sūnų. Vėl valgė, gėrė, linksmai gyveno, giriose medžiojo...

Vieną gražią dieną karalius, bemedžiodamas su savo tarnais, prijojo Laujos ežerą ir užtiko pas tą ežerą seną vyruką, avis beganantį.

Kadangi bemedžiodamas karalius ir tarnai buvo labai išalkę, jie paprašė, kad tas žmogus parduotų jiems didžiausią savo aviną. Sutiko žmogus, ir karaliaus tarnai ėmė tą nupirktą aviną gaudyti. Gaudo, gaudo — ir niekas pagauti negali.

— Palaukit, — sako senukas: — aš pašauksiu savo sūnų. Jis jums bematant jį sugaus.

Tuojau nuėjo ir atsivedė savo sūnų. Jis buvo jaunas, augalotas, stiprus vyras ir vikrus, kaip vijurkas. Bematant jis ėmė ir pagavo aviną...

Labai patiko karaliui tasai bernas, ir sako tada karalius tam žmogui:

— Leisk savo sūnų man tarnauti. Jis bus geras kareivis, o aš už tai tau atlyginsiu. Duosiu tau daugel žemės ir miškų ir kito turto, kad galėtai ramiai sau gyventi.

Tas žmogutis padėkojo karaliui ir sako:

— Imki jį sau, šviesiausias karaliau, nors ir visai. Jis ne mano sūnus.

— Kaip tai ne tavo sūnus, kad patsai sakei: pašauksiu sūnų?

— Taip, aš jį, kitų vaikų neturėdamas, taip vadinu, ir jis mane tėvu vadina, nes aš jį mažą nuo mirties išgelbėjau.

Ir papasakojo karaliui, kaip avis beganydamas nuginė ten, kur Sraujos upelė Nemunan įteka. Pamatė ten prie krašto didelį medį, o prie jo pririštą vaikiną. Jis buvo vos gyvas, sušalęs. Jis jį atrišęs ir tuo būdu išgelbėjęs. Pasiėmė su savim ir, kitų vaikų neturėdamas, laikė jį per sūnų, Dievo jam duotą.

Prisiminė karalius visą, kas prieš daugel metų buvo, ir pažino, kad tas bernaitis yra jo sūnus, kurį jis jau du kartu buvo mėginęs nužudyti. O pažinęs, susirūpino, o susirūpinęs, pašaukė savo seną tarną, papasakojo visa, ką jam pasakė žmogus, ir klausė patarimo, kas dabar daryti.

Galvojo, galvojo jiedu ir štai ką sugalvojo: parašė karalius savo žmonai laišką, kad tą, kuris šį laišką jai atneš, tuojau paimtų, gilian rūsin pasodintų, neduotų jam nei gerti, nei valgyti, tik badu numarintų.

Liepė tam bernui sėsti žirgan, skubiai joti į karaliaus dvarą ir ten atiduoti pačiai karalienei į rankas laišką.

Bernas sėdo žirgan ir nujojo į Balyną, o karalius nusistatė toliau medžioti, nutaręs grįžti namo tik per mėnesį nuo tos dienos, kad, sugrįžęs namo, rastų sūnų jau nebegyvą, badu numarintą.

Praslinko mėnesis ar gal daugiau. Pargrįžo karalius namo ir klausia, ar jau numirė tasai, kurį jis buvo atsiuntęs su laišku.

— Nežinau, — sako karalienė. — Kai tik aš gavau tavo laišką, liepiau jį pasodinti rūsin ir neduoti jam nei gerti, nei valgyti, kad jis badu numirtų.

Karalius nepasiklausė, ar seniai tai buvo, bet liepė rūsį atvožti ir patsai nusileido pažiūrėti, kas ištiko jo sūnų.

Ogi žiūri, kad čia kitas žmogus, jam nematytas, nepažįstamas.

— Kas tu esi ir kaip čia atsidūrei?

— Esu prastas žmogus, ūkininkas iš Kačingių kaimo. Vieną vakarą išgirdome didelį triukšmą ir riksmą. Supratau, kad žmogžudžiai užpuolė pakeleivius, ir pasiskubinau su sūnumis jiems pagalbon. Bet kai atėjome, nieko nesuradome, tik kelis užmuštus žirgus ir pamestą laišką. Maniau, nunešiu karaliaus dvaran, gal ten žinos, kam šitas laiškas, nes aš patsai ir mano sūnūs nei skaityti, nei rašyti nemokame. Bet, štai, mane pasodino rūsin ir badu marina.

— Kaip tu tiek dienų iškentėjai, negėręs, nevalgęs? — klausia karalius.

— Aš čia neseniai, nes aš ilgai nežinojau, kas daryti su rastu laišku. Tik žmonių patariamas prieš savaitę jį atnešiau.

— Galgi jis pagaliau žuvo, ne mano liepimu jo kraujas pralietas? — pamanė karalius ir nusidžiaugęs liepė tą žmogų tuojau paleisti, o kadangi jam teko nekaltai daugel nukentėti, skairiai jį apdovanojo žeme, mišku ir visokiais turtais, nes karalius buvo geras ir nenorėjo veltui žmonių skriausti.

Kai Šarūnas jojo į karaliaus dvarą su laišku į karalienę, ties Pilšelio ežeru, kurio krantai tada buvo suaugę didžiausiais tankumynais, ir juose slapstydavosi plėšikai, pastojo kelią jam pikti žmogžudžiai. Jų buvo daug, o Šarūnas tik vienas, bet jis smarkiai gynėsi ir, besigindamas, daugel jų nudėjo, o tame skaičiuje ir tų plėšikų vadą. Bet visgi jis tapo sužeistas ir nugalėtas. Besikaujant, besimušant iškrito jam karaliaus laiškas, bet plėšikai jo nepastebėjo.

Kai Šarūnas buvo sužeistas ir ant žemės parblokštas, pikti plėšikai, manydami, kad jų vadas per jį žuvo, norėjo Šarūną nudėti, bet pamatę, kokis jis stiprus ir gražus, pagailėjo ir pasiėmė jį su savim. Ilgai jį gydė, kol išgydė. O kai jis pagijo, tarė jam:

— Nejoki karaliaus dvaran, nes karalius nori tave užmušti. Kad mes tave būtume neužpuolę, ir nesužeidę, jau būtai žuvęs, badu numarintas.

Ir plėšikai papasakojo jam, kas atsitiko tam

žmogui, kuris, suradęs jo pamestą laišką, nunešė jį karaliaus dvaran.

Atsiminė tada Šarūnas, kaip jį karalius pirmą kartą norėjo nužudyti, liepdamas pririšti jį prie didelio medžio ir paleisti Nemunu. Atsiminė ir patikėjo, ką jam plėšikai pasakojo, o patikėjęs pasiliko pas plėšikus, pažadėjo karaliui pikčiausią kerštą.

Visi buvo tie plėšikai narsūs, o Šarūnas jų tarpe buvo narsiausias; visi jie buvo žiaurūs, o Šarūnas jų tarpe buvo žiauriausias; visi jie buvo stiprūs, o Šarūnas jų tarpe buvo stipriausias. Todel plėšikai išrinko jį savo vadu.

— Tai dabar atkeršysiu karaliui, kad jis du kartu norėjo mane nužudyti, nors aš jam nesu nieko pikta padaręs, — pamanė Šarūnas ir laukė progos.

Toji proga greitai pasitaikė.

Sužinojo Šarūnas, kad karalius su nedideliu būriu išjojo medžioti giriosna, o sužinojęs nutarė užpulti jį ir užmušti ir tokiu būdu atkeršyti už padarytas jam skriaudas.

Kaip nutarė, taip ir padarė.

Smarkiai gynėsi karalius ir tie, kur su juo buvo, bet pagaliau buvo nugalėti. Visi krito, išskyrus tą seną tarną, kuris žinojo karaliaus paslaptį. Pamatęs plėšikų vadą, jis pažino, kad tai karaliaus sūnus, iš kurio rankos lemta karaliui

žūti, juos puola, ir nusigandęs pakreipė arklį, nujojo skubiai, kiek tik žirgas galėjo pašokti, karaliaus dvaran ir visa, ką žinojo, papasakojo karalienei.

O tuo tarpu krito ir karalius, Šarūno sunkiai sužeistas.

— Du kartu tu mane norėjai pražudyti, — sako jam Šarūnas, atsistojęs koja ant jo krūtinės ir pridėjęs kalaviją prie karaliaus kaklo: — o štai, dabar guli po mano koja. Nors tu buvai galingas karalius, turėjai daugel dvarų ir kareivių, bet dabar niekas tavęs negelbės iš mano rankų.

Pažvelgė į jį sužeistasis karalius, pažino savo sūnų ir tarė jam:

— Sūnau mano vienturi! Kai tu gimei, Gelovinės ežero raganius man išpranašavo, kad aš turiu žūti iš tavo rankos. Todel ne du kartu, bet tris kartus aš kėsinausi tave nudėti. Tik kokis likimas žmogui lemta, tokis jį turi ištikti, ir veltui stengiasi žmogus jo išvengti.

Mirštančiu balsu jam viską papasakojo karalius ir, mirdamas, prie visų jam pavedė savo karalystę, kaipo vienatiniam savo sūnui ir įpėdiniui.

Puolė dabar sūnus jam ant krūtinės, ėmė gailiai verkti, plaukus ant galvos rauti ir graudžiai tėvui prikaišioti:

— Tėvuli mielas, tėvuli brangus, kodel taip pasielgei? Argi aš prieš tave būtau ranką kėlęs?

Vai, Dievuli Aukščiausias, ką aš, jaunas, padariau? Savo ranka tėvą sužeidžiau... Eisiu ir pasikarsiu ar nusiskandinsiu, kad mano akys saulės nebematytų.

— Nesisielok, sūnau. Nei tu kaltas, nei aš. Taip Dievulis norėjo...

Taip taręs, karalius užmerkė akis ir numirė.

Liepė Šarūnas palaidoti visus, kurie buvo ten kritę, pasiėmė tėvo lavoną ir nuvyko su visais savo kareiviais Balynan. Ten sutiko pas pilies vartus jau visa sužinojusią savo motiną, kuri, pamačiusi savo vyro lavoną, ėmė gailiai raudoti.

Daug dienų raudojo karaliaus sena karalienė, dar labiau jo raudojo Šarūnas, iš kurio rankos jis žuvo. Raudojo giminės ir viso krašto žmonės, nes miręs karalius buvo teisingas ir visiems geras.

Sukvietė Šarūnas viso krašto kunigus ir vyskupus — ir per dvylika dienų jie meldėsi ir laikė už žuvusio karaliaus vėlę mišias, o paskui palaidojo jį toje vietoje, tarp dviejų kelių, į Merkinę einančių, o ant jo kapo pastatė aukštą mūrytą stulpą. Tas stulpas ir nūnai dar tebestovi tarp dviejų vieškelių — iš Alytaus ir Subartonių. Ir maža yra žmonių, kurie žino, kodel tas stulpas ten stovi ir kaip jis ten atsiradęs, o jis stovi ant Šarūno tėvo kapo.

Kada apraudojo, apgiedojo ir palaidojo seną karalių, ėmė viešpatauti, kraštą valdyti jaunasis žuvusio karaliaus sūnus, karalius Šarūnas.

Ir sako jisai savo kareiviams:

— Nebūtų visa tai atsitikę, jei nebūtų pranašavęs piktas raganius, Gelovinės ežero saloje, geležiniuose rūmuose begyvenantis.

Liepė tada Šarūnas tą piktą raganių suimti ir atvesti, gamindamas jam piktą kerštą.

Bet sužinojo apie tai raganius ir su visais savo turtais pasislėpė ežero dugnan, nugramzdinęs ten ir visą salą su savo geležiniais rūmais.

O kad Šarūnas nesurastų, kurioje vietoje toji sala buvo, kur yra tie rūmai, kuriuose jis gyvena, raganius padarė taip, kad pajuodo ežero tyrūs vandenys ir tapo, kaip degutas.

Tas raganius ir dabar ten tebegyvena ir dažnai žmonėms pasirodo ir, sako, gyvens jis ten iki pasaulio pabaigos.

Todel nieko nesurado pasiųsti Šarūno kareiviai ir be raganiaus jie grįžo namopi.

Neilgai viešpatavo karalius Šarūnas, ramiai gyvendamas. Nors plati buvo jo šalis, daugel joje buvo miestų ir kaimų, bet panoro jisai visus kraštus užkariauti, visus karalius nugalėti, kokie tik yra pasauly. Surinko, kiek tik galėjo, Šarūnas kareivių ir išjojo karan. Kariavo vienus metus, antrus metus ir trečius, vis namo negrįžda-

mas. Daugel buvo kraujo pralieta, daugel buvo miestų ir kaimų sudeginta, daugel žmonių nuskriausta — vis dar nesiliauja Šarūnas kariavęs...

Jau buvo paskutinį karalių benugalįs, kai sumanė jo pasiilgusi motina namo jį parkviesti. O kadangi moters plaukas ilgas, o protas trumpas, ji nieko geresnio nesumanė, kaip tik pranešti Šarūnui laišku, kad jo žmona ėmė ir pasidarė ištvirkusi: su kitais bernais geria ulioja, jo žirgais važinėja, jo saldžiu midumi kitus bernus vaišina, savo šilko rūbus del kitų dėvi, savo aukso žiedus kitiems padovanojo. Kai tik karalius Šarūnas gavo tokį raštą, tuojau pasuko savo žirgą namų link — ir nujojo su visais kareiviais. Ilgai jojo ir pagaliau prijojo Balyno pilį, sustojo pas vartus ir užtrimitavo.

Išgirdo jo ragą žmona ir, nieko nežinodama, ką apie ją anyta buvo parašiusi, išėjo pasitiktų vyro į pilies vartus. Sutiko ją ten Šarūnas ir, nieko nesakydamas, ištraukė iš makščių kalaviją ir nukirto jai galvą. O nukirtęs nusėdo nuo žirgo ir nuėjo arklidėsna — mato, žirgai, kaip bitinai, nusistovėję žvengia, nekantriai kojomis žemę kapoja.

Nuėjo rūsiuosna, kur vynas stovėjo, ir mato: vyno ir midaus pilnos statinės, neliestos, kaip kad stovėjo, taip ir tebestovi.

Nuėjo aukštosna seklyčiosna — ir mato, kad visi šilko rūbai guli nedėvėti.

Ir suprato tada Šarūnas, kad nekaltai įskundė jo jauną žmoną motina, kad nekaltai jis nudėjo savo mylimąją — ir ėmė gailiai raudoti, ašaras lieti, bet buvo vėlu — žmonos nebeatgaivinsi.

Verkė raudojo dvylika dienų ir naktų, likimą savo keikė, motiną savo keikė, kad jį, jauną, apgavo, našliu jauną padarė.

Juo labiau keikė, juo labiau pyko, o įpykęs liepė motiną suimti, gilian rūsin pasodinti ir buvo besirengiąs ją, žmoną palaidojęs, nužudyti.

Dvylika dienų ir naktų žmoną apraudojęs, mišias už ją atlaikęs, palaidojo ją ant kranto tarp Gelovinės ir Krokiškės ir supylė ten aukštą kapą, kad iš tolo būtų jis visiems matyti, ir kad visi jį matytų, o matydami minėtų, o minėdami gailėtųsi...

Kada palaidojo Šarūnas žmoną, liepė atvesti iš gilaus rūsio motiną, bet jam pranešė, kad nėra rūsy jo motinos, kad paleido ją senas tarnas ir drauge su ja pabėgo.

Įnirto, išgirdęs tai, Šarūnas, sėdo ant savo eikliausio žirgo ir pasileido ją vytis. Pavijo ją netoli Merkinės, ten, kur sueina vieškeliai nuo Varėnos ir Niedzingės. Pavijęs kalaviju nukirto, ir toje vietoje, kur ją nukirto, liepė ten ir palaidoti, o ant jos kapo pastatė aukštą mūrytą

stulpą, ir tas stulpas iki šiai dienai tebestovi, nors jis ir gerokai jau apįręs. Ir nežino dabar žmonės, kodel jis ten stovi ir kaip jis ten atsiradęs, o stovi jisai ant Šarūno motinos kapo.

Motina mirdama prakeikė Šarūną, tardama:

—Kad tu kitų metų šviesos nesulauktai, kad tavo žirgas, kai josi, sukluptų, kad tu, žemę palytėjęs, akmenimi pavirstai.

Kaip jį motina prakeikė, taip ir atsitiko.

Jojo karalius Šarūnas naujan karan kitus metus ir, kai prijojo Straujos upę vieškeliu, kur iš Alytaus į Merkinę marguoja, pasibaidė jo žirgas, šoko į šoną ir suklupo. Nukrito nuo žirgo Šarūnas ir, kai tik palietė jis žemę, tuojau akmenimi pavirto.

Ten, kur jis žuvo, palaidojo jį žmonės ir ant jo kapo supylė didelį kalną, kurį ir šiandien Šarūno kapu vadina.

Ir guli jis tame kalne akmenimi pavirtęs iki šios dienos ir gulės jis ten iki pasaulio pabaigos.

O kai jis taip žuvo, trenkė perkūnas Balyno kalnan. Persiskyrė kalnas į dvi dali — ir nugrimzdo Šarūno dvaras giliai žemėn.

Kai tik nugrimzdo, vėl suėjo ir užsidarė kalnas.

Žuvo visi, kurie ten gyveno. Nusigandę žmonės apleido vietas, sudegino savo sodybas ir išbėgiojo į visas šalis...

Ir taip pranyko Balyno pilis ir miestas, kurių ir pėdsakų nebeliko.

VII.

Daugel teko girdėti pasakų apie Šarūną. Kurios teisingesnės, vienas Dievas težino.

Sako žmonės, tasai Šarūnas buvęs galingas karalius, daugel kraštų nukariavęs. Kai jis grįžęs iš karo namopi, gyvenusi Gelovinės ežero saloje, geležiniuose namuose, labai graži ir jauna raganė, kuri buvo užkerėjusi Šarūną. Jis tiek ją pamilęs buvo, jog be jos gyventi negalėjęs. Bet jauna burtininkė už jo tekėti nenorėjusi, tik reikalavusi, kad jis savo motiną nužudytų ir josios širdį atneštų jai. Šarūnas nenorėjęs nė klausyti apie tai, bet ji vis kerėjusi, kerėjusi, kol jis tikrai užmušė motiną, išplėšė jos širdį ir nunešė tai jaunai raganai. Toji, paėmusi Šarūno motinos širdį, su keiksmu ją metusi per langą šunims, bet Šarūnas, atsikvošėjęs, šoko, kaip pamišęs, iš aukšto lango, kad atimtų motinos širdį iš subėgusių šunų. O kai jis kritęs žemėn, išgirdęs motinos balsą: „Ar neužsimušei, mano mielas vaikeli!“. Tas taip paveikė jį, kad jis, sugrįžęs į raganę, nukirto jai kalaviju galvą. Be toji raganė, pirm negu mirė, užkerėjo Šarūną, kad jis akmenimi pavirstų ir pasiliktų toje geležinėje pily. O toji

pilis drauge su sala nugrimzdusi giliai ežeran ir iki šios dienos ten tebesanti.

Kai Šarūnas nudėjo raganę, tai tiek pasipylė juodo jos kraujo, jog pajuodo visi ežero vandenys, ir iki šiol Gelovinės ežero vanduo juodas.

Kalba dar žmonės, kad už tokią Šarūno nuodėmę Dievas nubaudęs visą kraštą: perkūnas sudeginęs jo dvarus, o šalį ištikęs baisus maras. Išmirė visi žmonės, kurie ten gyveno, laukai mišku užaugo, nes nieko neliko gyvo.

Tai ir visa, ką aš atmenu.

VIII.

Kai aš dar buvau jaunas, pasakojo žmonės tokį atsitikimą: gyveno mūsų sodžiuje Kačinskas, Antanas. Jį visi laikė labai mokytu žmogumi, ir, tikrai, jis daugel žinodavo, turėdavo daugel lenkiškų knygelių. Būdavo, vakarais pas jį susirinkdavo daugel žmonių, senų ir jaunesnių — ir jis pasakodavo įvairias gražias pasakas. Buvo žmonių, kurie manydavo, kad jis bedievis, nes kartais kalba ir nukalba, kad šventųjų nėra, kad juos ponai yra pramanę; tai vėl ima kunigus barti ir t. t.

Jį ištiko vieną dieną tokis atsitikimas. Pavasarį, kada žuvys ima neršti, visi stato tuomet bu-

čius ir, žinoma, daugiausia Gelovinėje, nes ir dabar šis ežeras patsai žuvingiausias, o tada jame žuvų buvo dar daugiau. Užsikėlė senis anksti ir, dar saulei nepatekėjus, nuėjo pažiūrėti bučių. Tada daug kas, kaip ir dabar, turėdavo luotelius ežere, bet irklus kiekvienas arba nešdavosi namo, arba slėpdavo krūmuose, kad kiti nesurastų ir nenuvarytų luotelio. Taigi ir Kačinskas buvo paslėpęs savo irklą krūmuose.

Atėjo krūmuosna, kur buvo paslėptas irklas, ir mato — stovi didžiausia skrynia, pinigų pilna ir vis auksinių. Dangstis atvožtas, o ant dangsčio guli juodas mažas šuniukas. Pati skrynia grandiniu į medį prikaustyta.

Kačinskas, pamatęs visa tai, tuojau suprato, kad tai užkeikti Gelovinės dugne Šarūno turtai, todel atsargiai norėjo galu irklo išmesti iš skrynios kiek pinigų. Kai įkišo irklą; dangstis — čiaukšt — užsidarė ir nukirto irklui galą, kaip kirviu. Ir tuojau vėl atsidarė. Kačinskas antrą kartą kiša irklą — ir vėl tas pat pasikartoja, ir trečią kartą kiša — ir vėl tas pat. Paliko irklo tik rankena.

— Ach, kad tu žemėn prasmegtai! — sukeikė įnirtęs Kačinskas.

Kai tik ištarė šiuos žodžius, šuniukas suskalino, skrynia su didžiausiu trenksmu užsivožė ir,

lyg ją aitvaras būtų pasitvėręs, net ji staugdama, vienam akimirksny ežeran nušvilpė ir pranyko...

Medis, į kurį buvo skrynia prikaustyta, buvo lygiai, kaip peiliu nupiautas.

Paskui, po laiko, susiprato žmogus, kad turtai buvo galva užkeikti. Jei būtų kišęs galvą, norėdamas rankom pagriebti turtų, būtų jam galvą dėžės dangstis nukirtęs, ir kuris kitas žmogus būtų suradęs pinigus ir laisvai jais pasinaudojęs. Kad jis pats būtų iš džiaugsmo, tiek pinigų pamatęs, neapkvaišęs, būtų paieškojęs nors supuvusio kremblio ir įmetęs jo galvelę — ir būtų jam tekę turtai.

Taip bent visi manė, ir jis pats taip vėliau manė, tik jau buvo vėlu.

IX.

Pernai, bešienaudami Balyne, dirbome iki vėlaus vakaro. Tik saulei nusileidus baigiau šienauti. Kiti buvo anksčiau baigę ir nuėję namopi. Su manim buvo pasilikęs tik Motiejus Slaminis.

Pasigavome pakrašty besiganančius arklius, užsėdome ir, dalges ant pečių užsidėję, jojome namo. Prajodami kalnelį, kurį žmonės seniau vadindavo „Šarūno piliakalniu", tą, kuris prie

kelio, neaukštas tokis ir ne panašus į kitus, kaip Merkinės ar Vinkšninių piliakalniai, — matome, stovi kažkas raitas ant kalno viršūnės.

Žvilgterėjęs į stovintį, pamaniau, kad tai Jonas Bolys. Ir nepagalvojau, ko ten Boliui raitam ant kalno stovėti. O kad būtau pagalvojęs, vistiek būtau manęs, kad surado ten ant kalno arklį ir užsėdo.

— Na, ko ten žiopsai, Jonai? — sakau, kreipdamasis į jį: — leiskis nuo kalno — drauge namo josime.

— Kokį tu Joną matai? — klausia Slaminis.

— Nagi, štai, Bolys Jonas ant kalno stovi, — sakau jam ir rodau į kalną.

Tik žiūrime, kad visai ne Bolys, bet kažkokis keistas raitelis, apsirengęs visai nepanašiai į tai, kaip dabar žmonės rengiasi. Ponas — ne ponas, kareivis — ne kareivis.

Akyse ėmė rausti rausti, lyg įkaitinta geležis, — ir jis pasidarė visas raudonas, kaip liepsna.

Tuojau supratome, kad kažkas negera, ir paleidome arklius, kiek jų kojos galėjo nešti. Nežinau, nei kur, nei kada pamečiau dalgę. Kai parjojau namo, sako, buvau pajuodęs, kaip anglis. Vaikai vos gyvą nuo arklio nusodino. O vargšas Slaminis kelias savaites sirgo, vos nenumirė, net kunigą jam vežiojo.

X.

Neperseniai tai buvo, gal prieš dešimt metų, kai dar gyvas buvo Masališkių ponas, Kalinskis, kurį nežinia kas nušovė nakčia per langą. Piktas buvo ponas, nuolat su žmonėmis bylinėjosi, todel ir nušovė, o kas nušovė, nesurado, nesužinojo.

Taigi išnuomavau pas jį pievelės gabalą Gelovinės ežero gale, tą, kur tarp Gelovinės ir Balyno. Užkišau pievą, bet vis tik buvau neramus, kad naktigoninkai neišganytų jos nakčia; todel, kai tik bernai išjoja naktigonėn, nulendu pievon pažiūrėtų, ar nesigano joje arkliai. Vieną gražų vakarą nueinu ir žiūrau: pačiam pievos vidury stovi baltas arklys.

— Palauk, — manau: — pastovėsi tu mano tvarte. Neduosiu, kol užmokės, keno arklys.

Sėlinu krūmais arčiau, kad nepamatytų, jei kas jį gano, ir nepabėgtų. Priėjau visai arti, o priėjęs iššokau iš krūmų ir į arklį.

Arklys stovi galvą pakėlęs ir linguoja, lyg varmų kertamas. Aš, nieko nežiūrėdamas, tuojau jį už karčių.

Kai tik suėmiau arklį už karčių, girdžiu, kažkas sako:

— Kai buvau gyvas, visi manęs bijojo, o dabar, štai, klumpininkas nori man arklį pagrobti.

Pakėliau galvą, dirstelėjau — ir kūnas pagaugomis nuėjo: ogi ant arklio sėdi kažkokis dryžas žmogus, o kūnas jo, kaip gyvatės blizga. Ar gal tai tokie rūbai jo buvo.

Vieną akimirksnį tik pažvelgiau, o visa atsimenu, lyg dabar matau, tiek man tas įstrigo galvon...

Tai jau, brol, kad kūriau, tai kūriau! Vaiku būdamas taip nebėgiodavau. Atsikvošėjau tik namie; nepastebėjau, nė kur klumpes pamečiau.

Niekados daugiau vakarais nėjau pievon. Kur ten eisi! Dieną vienas bijojau šienauti, ir dabar, tiek metų jau praslinko, kai pasitaiko eiti šalia tos pievos, drebu visas, ir man vis vaidenasi, kad, štai, vėl išvysiu tą šmėklą.

Ne kas kitas ten turėjo būti, tik Šarūnas.

XI.

Buvo tai dar tada, kai žmonės dar ėjo ponams kunigystę (baudžiavą). Gyveno Subartonių sodžiuje ponas. Kaip jis vadinosi, žmonės dabar užmiršo. Tada dvaras buvo ten, kur dabar burliokai (rusai) gyvena. Dabar vadinasi Žukauka, kadangi ten Žukai gyvena, tų burliokų tokia pavardė, o seniau dvaras taip ir vadinosi „Subartonių dvaras“. Burliokus ruskio valdžia neseniai čia atgabeno ir jiems išdalino to dvaro žemes.

Taigi tame dvare gyveno ponas, ir buvo jisai didelis bedievis. Dievo nepripažino, kunigų negerbė, bažnyčion nevaikščiojo ir žmonių neleido, versdamas visus dirbti šventomis dienomis. O tada buvo tokia tvarka: ką ponai norėjo, tą žmonės turėjo daryti, todel ėjo ir dirbo visokį darbą, net ir lauko, šventomis dienomis, nuo ryto iki vakaro, net ir per mišias.

Taigi tas ponas, ar iš žmonių nugirdo, ar gal iš knygų paskaitė apie Šarūno kalną ir nutarė pasistatyti ten sau akmens rūmus. Ponas buvo turtingas ir galėjo pasistatyti rūmus, kokius norėjo. Todel iškasė gilius rūsius, suleido pamatus — ir pasistatė didelius, trijų aukštų rūmus.

Kai rūmai buvo baigti statyti, neparsikvietė kunigo, jų nepašventino, bet tiesiog persikėlė gyventi. Dieną — nieko, ramu, bet kai ateina, sako, naktis, ima kažkas trankytis po namus: švilpia, staugia, akmenimis mėtosi, kaulais daužosi, duris tranko, nors ir raktais būna užrakintos... Dieną vėl ramu. Ponas liepia išvalyti dieną kambarius, išnešti kaulus, akmenis, smėlį iššluoti, bet kai ateina naktis, vėl tas pat pasikartoja.

Kentė ponas vieną kitą dieną — ir persikėlė gyventi iš pirmo aukšto antran. Bet dabar ėmė tas pat darytis ir antram aukšte. Tada iš antro persikėlė į trečią, bet dabar jau visuose aukštuose tas pat kartojosi.

Suvarė tada ponas tuosna namuosna žmones su lazdomis, su šautuvais, kad saugotų, bet atsitiko dar aršiau: kažkas nematomas dabar ėmė mušti žmones, laužyti baldus, gąsdinti, daužyti visa, kas tik tuose rūmuose buvo. Teko ponui, teko ir žmonėms, kurie nusigandę visi išbėgiojo iš namų ir nors labai pono bijojo, bet ir mušami kitą naktį nėjo ten. Pasiliko vienas ponas namuose, nes ir pono tarnai, kai tik ateina naktis, visi išbėgioja...

Neilgai tęsėsi tokie dalykai. Vieną naktį, kai ponas vienas užsidaręs — matyti, labai atkaklus buvo — sėdėjo, kilo didžiausia audra, su vėtromis ir perkūnais — ir sugriovė tuos rūmus. Ponas ir visa, kas ten buvo, žuvo. Tada ponia, jo žmona, kuri negyveno tuose rūmuose, liepė juos griauti, kad suradus pono nors lavoną. Sugriovė iki pamatų, bet pono niekur nerado.

Taip ir liko plytų krūvos, kur stovėjo tie rūmai. Pirma tų plytų niekas paliesti nenorėjo, bijojo, mat. Bet praslinkus daugel laiko, pamiršo jau žmonės apie tuos baisius įvykius, išnešiojo plytas ir akmenis savo reikalams: statomų namų pamatams, krosnims ir kitiems reikalams. Pasiliko nuo rūmų tik duobės, kur buvo rūsiai, bet ir tas duobes žemėmis vėjai užpustė, jos samanomis užžėlė, o vėliau ten medžiai suaugo, kad ir duobių pėdsakų nebeliko.

XII.

Man buvo metų aštuoniolika. Drauge su kitais nujojau naktigonėn į Balyną, paleidome arklius pievon, o patys susikūrėme ugnį ant kalnelio viršūnės. Apie tą kalną pasakodavo žmonės, kad ten stovėję kažkokio Šarūno namai. Todel ir dabar dar tas kalnelis vadinamas Šarūno kalnu. Susikūrę ugnį ėmėm šnekučiuoti, pasakoti įvairias pasakas apie velnius, šmėklas, vaiduoklius. Kažkas mūsų priminė, girdėjęs, kad ir ant šio kalno vaidenasi. Mes visi buvome ganėtinai nugąsdinti tomis pasakomis, nors rimtai jomis netikėjome. Kaikurie jaunesni ėmė net žegnotis. Vienas mūsų juokdamasis ėmė, sudėjęs delnus, švilpauti, pamėgdžiodamas pelėdą. O žmonės mano, kad nakčia švilpauti negerai, bet jauna galva iš tokių senų žmonių perspėjimų tik juokiasi.

Sušvilpė vieną, kitą kartą, ir kažkas netoli atsiliepė. Manėme, kad arti esama pelėdos, ir todel visi ėmė švilpauti, kad ją prisiviliotų. Į kiekvieną mūsų švilpavimą kažkas atsiliepdavo vis arčiau ir arčiau. Pagaliau išgirdome lyg kažkas, eidamas į kalną, geležėlėmis skambina. Manėme, kad dar kažkas atjojo naktigonėn ir, eidamas į mus, skambina rūdylais. Tik vienu matu vienas mūsų suriko ir, kaip drobė išbalęs, rodo

pirštu į mišką: ogi žiūrime ir matome — eina griaučiai, ir kaulai, vienas į kitą daužydamiesi, skamba...

Tai jau kad šokome, kad bėgome, palikę ir apsivilkalus, ir maišus, ir arklius, jog neapsidairėm net, kai atsidūrėme sodžiuje.

XIII.

Tai buvo visai neseniai, jau po didžiojo karo. Neparginė piemenys iš miško Lavanardos Kindaro vienos karvės. Jau buvo gana vėlus metas, saulei nusileidus, kai Kindaras atėjo pas mane ir sako:

— Žinai, dėde, neparginė piemenys mano karvės. Reikia eiti ieškotų. Po miškus dabar valkiojasi įvairių valkatų, ir baisu man vienam. Būk tiek geras, eiva drauge su manim!

— Klausei piemenų, kur jie šiandien ganė?

— Sako, visą dieną apie Gelovinę.

Sutikau, ir nuėjome. Pakeliui dar pasikviečiau Petrą Lukaševičių, kad linksmiau būtų. Priėjom Gelovinės ežerą, tą vietą, kurią kažkodel ir dabar žmonės vadina „Ąžuolo ragu".

Mes su Petru atsisėdome ant vejelės, prisikimšom pypkes ir užsirūkėm, o Levanarda ėmė tuo metu šaukti karvę: — Ptruke ptruke!...

Tik žiūrime, vidury ežero vanduo sušvito, lyg

po vandenimi kažkas ėmė liepsnoti. Taip ir veržiasi šviesa iš vidaus, taip ir veržiasi. Plaukai pasišiaušė ant galvos, kūnas pagaugomis nuėjo. Iš baimės tik žiūrime, akis išvertę, žodžio pratarti negalėdami, iš vietos nepasijudindami.

Tik staiga matom, kad kažkas kyla iš vandens — pasirodė žmogaus galva, paskui pusė, paskui arklio galva, o paskui visas arklys ir jame sėdintis žmogus, tokis keistas, keistai apsirėdęs.

Stovi ant vandens, kaip ant sausumos. Apsidairė, tur būti, mus pamatė ir klausia:

— Ko jums reikia?

Kas toliau buvo, nežinau, nes mes kad dūmėm, tai dūmėm. Nežinau, nei kaip aš pašokau iš vietos, nei kaip bėgom. Apsižiūrėjome ir kvapą atgavome tik arti namų, „valakus" pribėgę. Aš bėgdamas pypkę pamečiau, o Petras paliko savo klumpes ten, kur buvo sėdėjęs.

Kad būtų vienas žmogus buvęs, pamanytų, kad akyse pasivaideno, bet buvome trise, ir visi trys viena ir tą pat matėme.

Dar ir dabar bijau eiti vienas į Gelovinę.

ŠARŪNAS LIAUDIES DAINOSE

I.

1. Šarūno karliaus žirgelį derėjau,
   Alūno bajoro mergelę viliojau.
   Tai žvengė žirgelis, iš stoinios bėgdamas,
   tai verkė mergelė, iš klėties eidama!
2. Tai žvengė žirgelis, iš stoinios bėgdamas,
   tai verkė mergelė, iš klėties eidama!
   Vai, žvengė žirgelis gryno dobilėlio.
   Vai, verkė mergelė rūtų vainikėlio.
3. Kai, jaunas, aš jojau per žalią girelę,
   nusilaužiau žalią putino šakelę
   ir sukirtau, jaunas, širmąjį žirgelį
   per jo, širmo žirgo, razumną galvelę...
4. Ir nukrito viena putino uogelė,
   pamynė žirgelis ją savo kojele.

— Vai, palauk, sustoki, širmasai žirgeli,
aš pakelsiu žalią putino uogelę...

5. — Buvo jaunam širmo nekirsti žirgelio
per jo, širmo žirgo, razumną galvelę,
tai būtų nekritus putino uogelė,
tai būtau nepamynęs aš uogos kojele.

6. Vai, jojau per tiltą, per gilų dunojų,
papūtė vėjelis, papūtė šiaurusis,
nupūtė žaliąją, nupūtė rūtelę
nuo glodnios galvelės jaunosios mergelės.

7. — Vai, mergele mano, jaunoji tu mano,
Kodel neturėjai rūtų vainikėlio
tai baltom rankelėm ant glodnios galvelės?
Būtų nesuvytus žalioji rūtelė.

8. — Vai, berneli mano, jaunasai tu mano,
tai tu mano žalią suvytei rūtelę,
tai tu išdžiovinai ant glodnios galvelės
žaliųjų rūtelių mano vainikėlį...

9. Tai tu išdžiovinai ant glodnios galvelės
žaliųjų rūtelių mano vainikėlį,
išviliojai mane, jauną mergužėlę,
iš seno tėvelio aukštosios klėtelės...

II.

1. Vai, kalnai, kalnai,
kalneliai aukščiausi,
vai, ant tų kalnų
bajorai žydėjo.
2. Vai, ant tų kalnų
bajorai žydėjo,
ten mūsų brolelis
žirgelį balnojo.
3. Žirgelį balnojo,
ietelę rėdino,
šoblelę aštrino,
kirvelį mėgino.
4. Per girelę jojo —
paukšteliai čiulbėjo,
viešu keliu jojo —
mergelei kalbėjo:
5. — Gyvenova mudu,
Kaip du karvelėliu,
mus dabar perskyrė
žmonių liežuvėliai.
6. Mum pasigailėjo
laimingos buitelės,
kad jiems pagailėtų
Dievas sveikatėlės!
7. Ėjo mergužėlė,
ėjo lelijėlė,

per dvarą verkdama,
rankas laužydama.
8. Sutiko jaunoji
karalių Šarūną:
— Ko verki, mergele,
balta lelijėle?
9. Ar tu, jauna, verki
tėvo, motinėlės,
ar gal, skaisti, verki,
jauno bernužėlio?
10. — Vai, man tiek negaila
tėvo, motinėlės,
kiek man, jaunai, gaila
savo bernužėlio.
11. — Neverki, mergele,
balta lelijėle,
aš turiu, mergele,
šimtus bernužėlių.
12. Šimtus bernužėlių,
puikių raitužėlių —
išsirink, mergele,
iš visų sau vieną.
13. — Vai, kad jų čia būtų,
Kaip marios liūliuotų,
nėra kito tokio,
kaip mano bernelis.

III.

1. Medžiai braškėjo, miškai ūžėjo
jojo karalius didžion vainelėn,
didžion vainelėn, gudo šalelėn,
kur aukselis džiarška, vynelis teka.
2. Su tuo karalium, su tuo Šarūnu,
išjojo mano jaunas bernelis,
jaunas bernelis, puikus raitelis,
o jo žirgelis širmas, kaip bitinėlis.
3. Metelius buvo, antrais negrįžo,
laukiau trečiuosius — ir nesulaukiau...
Laukte nesulaukiau, langelį pražiūrėjau,
ant baltų rankelių jauna prarymavau.
4. Ant baltų rankelių jauna prarymavau,
po šviesiu langeliu jauna prasėdėjau,
per šviesų langelį jauna pražiūrėjau,
viešą kelelį akelėm matavau.
5. Viešą kelelį akelėm matavau,
šviesias akeles jauna išverkiau —
vai, grįžti negrįžta mano bernelis
iš didžios vainelės, tolimos šalelės.
6. Vai, grįžta grįžta Šarūnas karalius
iš didžios vainelės, iš gudo šalelės,
vai, joja, joja puikūs jo raitužėliai,
puikūs jo raitužėliai, jaunieji bernužėliai...
7. Vai, tik negrįžta, vai, tik vienas nejoja,
vienas raitelis — mano jaunas bernelis.

Vai, geriau būtau aš, jauna, negimus,
nei kad sa bernelį jauną patrotinus...
8. Motule mano, sengalvužėle,
nesiūk adamaško man šniūraukėlės,
motule mano žilplaukužėle,
vai, tik siūk man baltus marškinėlius.
9. Motule mano, geraširdėle,
nežadėk manęs kitam berneliui,
nežadėk manęs kitam raiteliui,
tik guldyk mane baltajan karstelin...
10. Baltajam karstely, aukštajam kalnely,
jauna ten gulėsiu, kur viešas kelelis
iš tolimos šalies — gudo žemelės,
kur guli miega jaunasis bernelis.

IV.

1. Kur jaunas bernelis
žirgelį sau girdė,
užako užaugo
maurais šaltinėlis.
3. Kur jaunas brolelis
takeliu vaikščiojo,
užaugo sužėlė
vėjele takelis.
3. Nujojo brolelis,
Šarūno raitelis,
tolimon šalelėn —
ton gudų žemelėn.

4. Meteliai sukako
ir kiti praslinko,
jaunieji berneliai
jau namo pargrįžo.
5. Jaunieji broleliai
jau namo parjojo,
tik nėra bernelio,
jo širmo žirgelio.
6. Vai, tylėk, neverki,
jaunoji mergele:
pargrįžta, parjoja
jaunasai bernelis.
7. Vai, neša mergelei
aukselio žiedelį,
vai, neša sesulei
šilkų kaspynėlį...

V.

1. Vai, kai mudu buvom
abu brolužėliu,
brolužėliu sakalėliu,
karaliaus raitužėliu,
2. Atėjo žinelė
Šarūno karaliaus,
tai karelėn joti,
į marias mėlynas.

3. Vai, kai mudu jojom,
abu brolužėliu,
svetimon šalelėn,
į marias mėlynas,
4. Vai, tai verkė tėvas,
verkė motinėlė,
verkė seserėlės,
visa giminėlė.
5. Ne tiek verkė tėvas,
ne tiek motinėlė,
ne tiek seserėlės,
visa giminėlė,
6. Vai, kiek jauna verkė
skaisti mergužėlė,
po dvarą vaikščiojo,
baltas rankas laužė...
7. — Vai, tylėk, neverki,
jauna mergužėle —
rašysiu laiškelį
septinton dienelėn.
8. Kai tu apturėsi
mano gromatėlę,
tai, jauna, prikalki
į dėžės dangstelį.
9. Kai dėžes dangstysi,
drobeles rėžysi,
raštelį matysi
ir mane minėsi.

VI.

1. Ant Balyno kalno
aukšti dvareliai,
tuose dvareliuose
baltieji suoleliai.
2. Tuose suoleliuose
motulė sėdėjo,
gromatėlę rašė
ir sūnelį barė.
3. — Vai, sūnau, sūneli,
sūneli raiteli!
Toli tu nuklydai
svetimon šalelėn!
4. Jau metai suėjo,
kiti pasginėjo —
iš didžios vainelės
grįžti nesugrįžti.
5. Čia tavo mergelė
su kitais ulioja,
tavo širmus žirgus
kiti jodinėja.
6. Tavo aukso žiedus
kitiems dovanojo,
šilko šniūraukėles
del kitų nešioja.
7. Vai, grįžo sūnelis,
karalius Šarūnas,

iš didžios vainelės,
iš gudų šalelės.
8. Sutiko bernelį,
sutiko raitelį
jaunoji mergelė
viduje dvarelio.
9. Ėmė bernužėlis
už baltų rankelių
ir kirto mergelei
glodniąją galvelę...
10. — Vai, motule mano,
nelaimė tu mano,
vai, kam apmelavai
jaunąją mergelę?
11. Tie mano žirgeliai
tai nusistovėjo,
aukselio žiedeliai
ant pirštų žibėjo...
12. Aukselio žiedeliai
ant pirštų žibėjo,
šilko parėdėliai
tai jau sudūlėjo...
13. Kad būtau žinojęs
savo nedalelę,
aš būtau negrįžęs
iš didžios kelionės.
14. Geriau būtau jaunas
galvą ten padėjęs

ir tavęs, motule,
daugiau neregėjęs.
15. Grąžinsiu žirgelį
svetimon šalelėn,
į didžią vainelę —
ton gudų žemelėn...

VII.

1. Ant to kalno krasna liepa —
kad aš ją nukirstau,
pas bajorą graži merga —
kad aš ją paimtau.
2. Kodel man jos nepaimti,
kad jos tėvas bagotas —
aukso žiedai ant pirštelių,
žali šilkai ant petelių...
3. Žali šilkai ant petelių,
gintarėliai ant kaklelio,
gintarėliai ant kaklelio,
čeverykai ant kojelių...
4. Ir išjojo jos bernelis,
tas Šarūnas raitužėlis,
gudo šalin vajavoti,
miklias rankas patampyti.
5. Paliko motę senutėlę
aukso krėsle sėdinčią,

aukso krėsle sėdinčią,
gromatėlę rašančią.

6. Gromatėlę rašančią
ir sūneliui siunčiančią:
— Sugrįžk, sugrįžk, sūneli,
savo dvaran pažiūrėti...

7. Tavo jauna mergelė
visą dvarą prauliojo
ir žirgelius tuos širmuosius
tai jau pravažinėjo.

8. Ir žirgelius tuos širmuosius
tai jau pravažinėjo,
ir jautelius tuos palšuosius
tai jau išpardavinėjo.

9. Ir parjojo sūnelis
savo dvaran pažiūrėti —
rado jauną mergelę
ant dvarelio sėdinčią.

10. Davė merga jam rankelę,
jis rankelės neėmė,
jis rankelės neėmė,
šviedrią šoblę parodė.

11. Šviedrią šoblę parodė,
jai galvelę nuėmė.
Ir nuėjo jos sūnelis
savo dvaran pažiūrėti.

12. Ir nuėjo jos sūnelis
savo dvaran pažiūrėti:

jo dvarelis, jo didžiausias,
dar gražesnis, nei buvo.
13. Jo žirgeliai, jo širmieji
po stoinelę šokinėjo,
jo jauteliai, jo palšieji
po abarus bėginėjo.
14. Ir nuėjo jos sūnelis
į motulę pažiūrėti:
— vai, motule, vai, širdele,
trys nelaimės ta galvelei.
15. Trys nelaimės ta galvelei,
tavo senai, motužėle:
Toj pirmoji, motinėle, —
mano mielos jau nėra.
16. Toj pirmoji, motinėle, —
mano mielos jau nėra.
Toj antroji, motinėle —
maži vaikai siratėlės.
17. Maži vaikai siratėlės,
nuo jaunų dienų vargdieniai!
Toj trečioji, motinėle, —
aš pats jaunas našlelis.
18. Tai, motule, tai, širdele,
tavo nuodėmėlės!
Vai, lik sveika, motinėle, —
daugiau nesmatysim!
19. Lietus lyja, griausmas griaudžia,
karaliūnas vainon joja,

vainon joja, gailiai verkia,
gailiai verkia, dalią keikia.
20. — Dalia mano — nedalelė!
Pats nudėjau mergužėlę!
Lyki, lietus, griauski, griausmas,
ramink mano širdužėlę!

VIII.

1. Ant to kalno krasna liepa —
kad aš ją nukirstau,
pas bajorą yr mergelė —
kad aš ją paimtau.
2. Kodel man jos nepaimti —
jos tėvas bagotas:
jis nupirko aukso žiedą
už du šimtu tolieraičių.
3. Ir išjojo bernužėlis
didžiojon vainelėn,
ir paliko mergužėlę
ir seną motulę...
4. O jo sena motužėlė
aukso krėsle sėdėjo,
margą gromatėlę rašė
ir sūneliui siuntė.
5. — Parjok namo, sūneli,
parjok, raiteli, —
tavo jauna mergužėlė
didžią valią ėmė:

6. Visus tavo širmus žirgus
tai pravažinėjo,
visus tavo palšus jaučius
tai išpardavinėjo.
7. Visą tavo žalią vyną
tai jau išvitojo,
savo brangias suknias
tai jau sunešiojo.
8. Parjojo jaunas raitelis
į didį dvarelį,
išėjo pasitikti mergelė
savo bernužėlio.
9. Davė bernui sa rankelę —
jis rankelės neėmė,
ir nukirto jai galvelę,
taip, kaip aguonėlę.
10. Pats nuėjo didžion stoinion
pažiūrėti žirgelius —
visi širmi jo žirgeliai
tai nusistovėjo.
11. Visas žalias jo vynelis
tai išsišumavojo,
ir tos brangios jos suknelės
tai jau sudūlėjo.
12. — Vai, ką jaunas aš padariau,
Dievužėli mano?
Likau jaunas aš našlelis,
sūnus — siratėlė.

IX.

1. Išjoj ponas karaliūnas
gudo šalin vajavoti
ir paliko motinėlę
ir jauną mergelę.
2. Vieni metai jau praslinko,
kiti metai pasibaigė,
dar sūnelis raitužėlis
namo nepargrįžo.
3. Tai jau tais trečiais meteliais
sėdo sena motužėlė,
sėdo aukso krėslelin
už baltų skobnelių.
4. Sėdo už baltų skobnelių,
rašė margą gromatėlę
savo jaunam sūneliui,
Šarūnui raitužėliui.
5. — Vai, sūneli mano mielas,
kodel, jaunas, nesugrįžti?
Tavo jauna mergužėlė
su kitais, jauna, ulioja.
6. Tavo širmus žirgelius
su kitais pravažinėjo,
šilko rūbus dovanotus
su kitais jauna nešioja.
7. Visus tavo palšus jaučius
tai išpardavinėjo,

ir tą žalią tavo vynelį
kitiems jauna išvitojo.
8. Grįžo jaunas raitužėlis,
tas Šarūnas Šarūnėlis,
paskui vežė margas skrynias
ir žaliąjį šilkelį.
9. Pirma savęs bernužėlis
širmus žirgus vedė,
širmus žirgus vedė,
juodi kurtai bėgo.
10. Ir įjojo bernužėlis
į didįjį dvarelį,
ir sustabdė širmą žirgą
pas vario vartelius.
11. Ir sustabdė širmą žirgą,
užtriūbino bernužėlis,
kad išeitų motinėlė
vartelių atkeltų.
12. Bet išėjo mergužėlė,
vai, išėjo balta lelijėlė
atkeltų vario vartelių,
pasitiktų bernužėlį...
13. Ėme bernas už rankelių,
rodė šveitrų kalaviją,
kirto galvą mergužėlei,
kaipo aguonėlę.
14. Ir nuėjo naujon stoinion —
jo žirgai užsistovėję,

ir nuėjo aukšton klėtėn —
šilko skaros sudūlėjo...

15. — Vai, motule, vai, širdele,
kodel jauną mergužėlę
man, berneliui raitužėliui,
sena, piktai apmelavai?

16. Man berneliui raitužėliui,
sena, piktai apmelavai,
jaunąją nužudei mergužėlę,
mažus vaikelius pravirkdei?

17. Mažus vaikelius pravirkdei,
mane, jauną raitužėlį,
jaunoms dienoms, visam amžiui
našleliu bėdoms palikai?

18. Vai, tai kad tu, motinėle,
būtai, sena, nemelavusi,
bet kad, sena motinėle,
būtai galą sau gavusi!...

19. — Vai, sūneli, vai, vaikeli,
tu, Šarūne, raitužėli,
kad tu būtai nekalbėjęs,
akmenim pavirtęs.

20. Vai, kad tu, sūneli mano,
būtai namo nepargrįžęs,
savo širmą žirgelį
kraujuose nuskandinęs!...

X.

1. Į Balyno kalną,
į aukštus dvarelius,
joja pulkai bernelių
raitų raitužėlių.
2. Joja pulkai bernelių,
raitų raitužėlių —
visi raiti giedodami
ir kardeliais žvangydami.
3. Visi raiti giedodami
ir kardeliais žvangydami,
strielbėlėmis šaudydami,
žirgus muštravodami.
4. Tik vienas bernelis —
Šarūnas raitelis —
nei jis gieda, nei jis šaudo,
tik sunkiai dūsauja.
5. Ant Balyno kalnelio,
ant didžiojo dvarelio
sutiko mergelę,
baltą lelijėlę.
6. Ėme už rankelių,
ėmė už balčiausių,
rodė kalaviją,
tai rodė šviedriausią.

7. Ir kirto galvelę,
kaipo aguonėlę —
krito mergužėlė
pakirsta liepele.
8. — Tai tau, mergužėle,
tai mane vilioti,
tai tau, mergužėle,
su kitais ulioti.
9. Tai tau, mergužėle,
su kitais ulioti!
ir mano žiedelį
kitam dovanoti!

XI.

1. Nujojo berneliai
didžiojon kelionėlėn —
ir prarado žirgelius
ir šveitrias šobleles.
2. Tai prarado žirgelius
ir šveitrias šobleles,
ir šveitrias šobleles,
Ir jaunas dieneles.
3. Vai, jūs, Šarūno raiteliai,
buvo jums ne joti
svetimon šalelėn,
žirgelių nevarinėti!

4. Vai, jūs Šarūno berneliai,
puikūs raitužėliai,
buvo jums nevilioti
jaunųjų mergelių!
5. Vai, jūs Šarūno berneliai,
puikūs raitužėliai,
buvo jums nevirkdyti
senų motužėlių!
6. Buvo jums nevirkdyti
senų motužėlių,
buvo nekrikdyti
mažųjų vaikelių!
7. Buvo nekrikdyti
mažųjų vaikelių,
buvo jums nejoti
svetimon šalelėn!

XII.

1. Pas Šarūno kapą
bernelis stovėjo,
pas Straujos upelę
žirgelį sa girdė.
2. Žirgelį sa girdė
ir taip gailiai verkė:
— Vai, žeme, žemele,
žemele motule!

3. Tu priėmei tėvą
ir seną motulę,
priimk ir bernelį,
didį vargdienėlį!
4. Priėmei sesulę
ir skaisčią mergelę,
priimk mane, jauną,
didį vargdienėlį!
5. Grąžinsiu, grąžinsiu
širmąjį žirgelį,
varysiu, varysiu
toli kelionėlėn.
6. Guldysiu, guldysiu
ten jauną galvelę
po šveitria šoblele,
po aštriu kirveliu.

XIII.

1. Ant Šarūno kapo
saulelė tekėjo,
ten berneliai raitužėliai
į vainelę rengės.
2. Į vainelę rengės,
tai gudų šalelėn —
širmi žirgai pabalnoti,
kamanom žaboti.

3. — Lik sveika, mergele,
skaisti lelijėle!
Toli josiu kelionėlėn —
tai gudų šalelėn.
4. — Vai, berneli jaunas,
margas dobilėli,
ką parneši mergužėlei
iš gudų šalelės?
5. — Vai, mergele mano,
skaisti lelijėle,
aš parnešiu aukso žiedą
jaunai dovanėlių.
6. — Vai, berneli mano,
jaunas raitužėli,
tai parjoki iš vainelės
dar šį rudenėlį...
7. Tu parjoki iš vainelės
dar šį rudenėlį,
nevirkdyki mergužėlės,
manęs vargdienėlės.

XIV.

1. Pas Šarūno kalną
žirgeliai stovėjo,
tenai jauni bernužėliai,
į vainelę rengės.

2. — Lik sveika, sesule
ir jauna mergele,
aš parnešiu dovanėlių
jum abiem jaunosiom.
3. Sesei kaspinėlį,
šilkų šniūraukėlę,
o mergelei lelijėlei
aukselio žiedelį.
4. — Geriau neturėtau
šilkų kaspinėlio,
kad nejotų tik brolelis
toli kelionėlėn!
5. — Geriau neturėtau
aukselio žiedelio,
kad nejotų tik bernelis
į gudų šalelę!
6. Joti tai nujojo,
namo nepargrįžo,
nors praslinko treji metai,
kaip viena dienelė.
7. — Eikime, sesulės,
į viešą kelelį,
pažiūrėkim, padabokim,
gal brolelis grįžta.
8. Parbėga žirgelis
viešuoju keleliu
be brolelio sakalėlio,
jauno bernužėlio.

9. — Vai, žirge žirgeli,
kur dėjai brolelį?
Ar palikai raitužėlį
svetimoj šalelėj?
10. — Vai, mergele jauna,
skaisti lelijėle,
tavo jaunas bernužėlis
laukely pamigo.

POTERONIŲ KALNAS

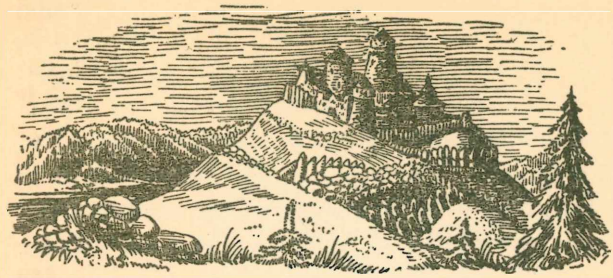

I.

Tai buvo senovės laikais, kada mūsų krašte buvo daugel karalių, ponų ir kunigaikščių. Vieni jų buvo geri, rūpinosi žmonėmis, jų gerove ir ne tik, kad nieko neskriaudė, betgi dar gynė juos nuo kitų skriaudėjų.

Tais laikais ant Poteronių piliakalnio, tarpu balų ir pelkių, stovėjo aukšta pilis, o toje pily gyveno vienas tokių ponų, ar net kunigaikščių.

Sako, kad jis buvo jaunas, buvo žiaurus, bet teisingas. Kas buvo geras žmogus, to jis nė pirštu nelietė, bet kas neteisingai gyveno, ypač jei kitus skriaudė, tam jau nepraleis, vis tiek, ar tai

buvo paprastas žmogelis ar didelis ponas. O kadangi piktų žmonių yra visados daugiau, negu gerų, todel tasai kunigaikštis turėjo daugel daugel priešų, su kuriais nuolat kovojo, jų dvarus puldinėjo, degino, plėšė, už svetimas skriaudas keršydamas. Ką pagrobdavo, ką paimdavo iš ponų, visados dalindavo žmonėms nuskriaustiesiems, pavargėliams ir nuskurdėliams. Todel žmonės jį labai mėgo, labai gerbė, ir gana buvo jam tik šūktelti, kai apie jį susirinkdavo didžiausios minios jaunų ir senų, kalavijais, šautuvais ir kitais ginklais apsiginklavusių.

Daugel teko kitiems ponams kentėti del jo tokio teisingumo, nedrįsdavo jie skriausti žmonių, o tai ponams buvo labai sunku.

Kad nusikratytų tokiu jiems negeistinu kaimynu, susitarę jie visi pasikvietė pagalbon sau svetimos žemės galingą karalių, kuriam pažadėjo padovanoti visas to kunigaikščio žemes, turtus ir žmones, kurie ten gyveno.

Karaliai visada yra svetimų žemių gobšūs, del jų nuolat kariauja ir kraują lieja, ir todel jis ponų paklausė ir jų kviečiamas skubiai atvyko.

Jo kariuomenė buvo tokia didelė, jog tasai Poteronių ponas su savo žmonėmis jam atsispirti negalėjo. Todel sumanė jį nugalėti apgaule, jei ne ginklu, o paskui savo priešams piktai atkeršyti.

Poteronių piliakalnis.

Jis apsimetė, kad tam karaliui pasiduodąs, su juo kovoti nenorįs ir pasiryžęs vykdyti visus jo įsakymus. Su tokiu nusistatymu jis nuvykęs to karaliaus stovyklon. Karalius jį maloniai priėmė, nusidžiaugęs, kad be karo, be kraujo praliejimo tokį platų ir gražų kraštą prie savo karalystės prijungsiąs. Liepė jam prisiekti, kad bus visados jam paklusnus, taikoje su savo kaimynais gyvens ir netrukdys žmonių skriausti ir gyventi, kaip jie patys nori.

Tasai kunigaikštis prisiekė ir dargi karalių ir visus savo kaimynus pakvietė savo dvaran viešnagėti.

Ilgai ten viešnagėjo, daugel gėrė ir valgė. Valgė, gėrė ne tik garbingi svečiai, bet ir visa karaliaus kariuomenė. O kai visi pasigėrė ir girti sumigo, tąsai kunigaikštis liepė savo žmonėms pulti ir visus savo priešus girtus ir miegančius išpiauti.

Ir žuvo visi, nė vieno neliko.

Dvylika dienų žmonės kasė aplinkinėse pelkėse duobes ir užkasinėjo ten žuvusius. O jų buvo tiek daug, jog ir vietų jiems neužteko.

Pakasė juos, kaip gyvulius, net ant jų kapų kryžiaus nepastatė, kunigo nepakvietė, mišių neužpirko jų vėlėms nuraminti. Ir tai poną pražudė, nes numirėliai ėmė naktimis iš kapų lįsti, kaip vilkai staugti, žmones baidyti.

Turėjo žmonės bėgti iš tos vietos, kitų sau būklių ieškoti,

Išsikraustė žmonės, apleido savo namus, palikę savo turtus, kad tik su neramiais numirėliais nesusitiktų, jų keiksmų ir staugimų negirdėtų.

Tik vienas ponas kraustytis iš savo pilies nenorėjo ir pasiliko joje gyventi.

— Gyvus nugalėjau, prieš gyvus nepabėgau, nejaugi turiu padvėsusių bijoti, nuo nukautų bėgti?

Už tokį pasipuikinimą Dievas jį nubaudė, nes vieną vakarą, išjojęs, neparjojo namo, savo pilin negrįžo. O rytojaus dieną, kada žmonės, susirūpinę, ėmė jo ieškoti, surado negyvą. Jis kabojo ant dravės viršūnės, už kojų pakartas.

Žuvo jisai, tokiu būdu, su Dievu nesusitaikęs, išpažinties neatlikęs.

II.

To neramaus kunigaikščio dvaras stovėjo ne ant piliakalnio, bet ten, kur dabar Raudonosios Alovės dvaras stovi. Ten jis vaišino ne prūsų karalių ir bevaišindamas nugirdė, tik jo vadus ir savo kaimynus, kurie prieš jį pasikvietė pagalbon tąjį karalių. O paties karaliaus ten nebuvo, tik jo kariuomenės vadai.

Kai karalius sužinojo, kad jo vadai ir draugai iššudyti, išpiauti, pelkėsna numurdyti, kaip galvijai balosna pakasti, jis surinko dar didesnę kariuomenę ir su ja visa atvyko to kunigaikščio bausti.

Didelis buvo mūšis tarp to karaliaus ir neramaus kunigaikščio, daugel ir iš vienos, ir iš antros pusės žmonių tada krito, daugel buvo kraujo pralieta, bet karalius laimėjo ir kunigaikštį gyvą savo rankosna pagavo.

Visus mūšyje žuvusius palaidoję vienoje vietoje ir ten supylę didelį kapą, kaip kalną. Tasai kapas tai ir yra Poteronių piliakalnis. Ant to kapo viršaus paliepė karalius pakarti už apgaulę tą poną aukštyn kojom ir pastatė sargus, kad niekas nei prieiti, nei jo gelbėti galėtų. Sako, tris dienas jis kamavęsis, kol Dievui savo dvasią atidavęs. Žmonės jo labai gailėjosi, ilgai užmiršti negalėjo, kas vieni metai ten rinkosi už jo vėlę melstis, ir taip buvo nuo senų seniausių laikų iki paskutiniųjų dienų, kai kunigai ėmė barti, kad žmonės ten nesirinktų ir jokių maldų nekalbėtų.

Dar kai aš jaunas buvau, žmonės ten pavasarį rinkdavosi, nešdavo ten mėsos, kiaušinių ir kitų valgymų ir palikdavo. Juos paskui pasiimdavo elgetos.

III.

Visaip žmonės pasakoja, kaip tokioje pelkėtoje vietoje atsirado Poteronių piliakalnis, bet niekas tiesos nežino ir aš nežinau.

Vieni sako, kad labai seniai, kai dar žmonės buvo stabmeldžiai, tada buvęs tasai piliakalnis supiltas, ir ant jo žmonės meldęsi, ir stabmeldžių kunigai ten mišias laikę.

Kiti sako, kad kažkokis senovės galingas karalius liepęs savo kareiviams tą kalną supilti. Jų būta tiek daug, jog kiekvienas tik vieną kartą atnešė žemės savo kepurėje, išpylė — ir iš to išaugo tokis didelis kalnas. Ant kalno tasai karalius buvo pasistatęs didelius rūmus, kuriame gyveno jisai ir jo vaikai ir anūkai.

Paskui tie rūmai, vieni sako, per karus likę sudeginti, kiti sako, kad juos perkūnas sudeginęs, kadangi ten gyvenę to karaliaus ainiai, kurie buvo bedieviai, farmazonai, paties Dievo negerbė ir kitus mokė Jo negerbti.

Yra tokių gandų, kad senovėje čia įvykę smarkūs mūšiai tarp švedų ir lietuvių, kuriuose žuvę daugel žmonių. Jie čia tapo palaidoti, ir toje vietoje supiltas didelis, aukštas kalnas, ir todel kas metai žmonės rinkosi už jų vėles melstis, kol, pagaliau, kunigai uždraudė.

Yra dar ir tokių gandų, kad tą kalną supylusi kažkokia karalienė Bona ir ant to kalno pasistačiusi sau rūmus. Kai ji numirė, tie mūrai sugriuvo, ir jų griuvėsius žmonės išnešiojo pečiams, pirkių pamatams statyti. O žmonės melstis ten vaikščioję todel, kad tame palociuje buvusi koplyčia. Todel, nors jau koplyčios ten nebebuvo, bet žmonės iš papratimo vis dar ten vaikščiodavo melstis.

Kuriuose padavimuose yra tiesa, šiandien tik vienas Dievas žino.

IV.

Ant kalno, kurį dabar vadina Poteronių piliakalniu, seniau stovėjo bažnyčia, didelė, mūrinė, kažkokio karaliaus pastatyta. Tada Alovėje nebuvo jokios bažnyčios, tik buvo dvaras, kuriame gyveno nuo senų seniausių laikų kunigaikščiai, gal tie patys, kurių paskutinis prieš keturiasdešimt metų mirė, nepalikęs vaikų, nei brolių, nei jokių giminių. Juos dabar vadino Gediminais Biržanskiais. Ar jie ir seniau taip vadindavos, nežinia, o gal tai buvo visai kiti, irgi nežinia, nes tai buvo labai seniai, dar gal tada, kai mūsų tėvų tėvai nebuvo gimę.

Vienas tų kunigaikščių buvo didelis bedievis, farmazonas, kuris labai niekino Dievą ir kunigus.

Kad iš Dievo ir bažnyčios pasijuoktų, jis priversdavo kunigus krikštyti šunes, tuokti gyvulius, o žmonėms ir krikštytis ir tuoktis drausdavo, ir tuos, kurie jo draudimų neklausydavo, visokiais būdais skriausdavo ir persekiodavo.

Ilgai kentė Dievas tokį bedievio elgesį, bet ir Jam pritrūko kantrybės.

Vieną gražią dieną prisikvietė tasai farmazonas kunigaikštis daugel, daugel savo dvaran svečių. Jie ten gėrė uliojo, Dievui piktažodžiavo ir gyrėsi savo piktais darbais, nes jo svečiai buvo tokie pat bedieviai, kaip ir jis pats.

Pasigėrę, sumanė tokią piktadarybę, kokios dar pasaulis nebuvo matęs. Liepė tasai ponas farmazonas atplėšti bažnyčios duris, sunešti ten, sustatyti stalus ir paskum nuėjo su savo bedieviais draugais bažnyčion puotautų, išdykautų.

Gėrė ten, valgė, begėdiškas giesmes šventoje vietoje giedojo. Pagaliau atplėšė cimboriją, išniekino Švenčiausiąjį, hostijas išbarstė, kojomis mindė, o šventuosna kielikuosna pripylė vyno ir jau norėjo iš jų gerti, kai trenkė iš giedro dangaus perkūnas ir visus juos užmušė iki vieno, pelenais pavertė, o išniekinta bažnyčia, kaipo amžinas Dievo rūstybės ženklas, žemėn nugrimzdo.

Ir kenčia pragaro kančias visi tie, kuriuos joje pasiekė Dievo rūstybės ranka. Ir dabar dar,

šiais laikais, nevienam tenka girdėti, kai jie ten naktimis vaitoja, dantimis griežia, šunų balsais skalina.

Kad jų kančias sušvelnytų, to kunigaikščio žmona buvo pastačiusi savo dvare, Alovėje, naują bažnyčią, o toji vieta tapo apleista — ir niekas ant to kalno nevaikščioja, nesėja, gyvulių negano. Tik išdykėliai vaikai nubėga paklausyti, ar neišgirs ten besikamuojančių nusidėjėlių vaitojimų.

Bet tai išgirsti galima tik nakčia.

PASTABOS

Poringė

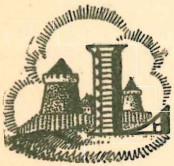

egendoms pažymėti lietuviai turi žodį „poringė“. Tas žodis ne pramanytas, bet paimtas iš gyvosios žmonių kalbos. Padavimas — tai pasakojimas apie senovės įvykius, kuriais pasakotojas tiki, kaipo faktais, ir jei dar tie faktai yra surišti su tam tikrais papročiais. Pasakojimai gi su didele doze fantastiško, pasakiško elemento, arba apie įvairius pasivaidenimus — tai jau ne padavimas, bet poringė.

Šioje knygoje surinktos legendos daugumoje priklauso tai rūšiai, kuri labiau apibūdinama žodžiu poringė.

Be abejo, dauguma čia įdėtų poringių yra seni, amžių miglomis apgaubti padavimai apie tikrai buvusius įvykius, galima sakyti, istorinius faktus, kaip jie buvo įstrigę liaudies sąmonėje.

Ilgų amžių bėgy jie apaugo pasakiška žieve, taip kad šiandien galima juos iššifruoti tik su pagalba ilgesnių istorinių tyrinėjimų, su žinomais istorijoje faktais palyginimų, bet tas jau ne dabartinis mano uždavinys. Čia man teks pasitenkinti vien tik maža tereiškiančiomis pastabomis.

Raigardo miestas

Apie nugrimzdusius miestus padavimai yra pasauly plačiai pasklidę. Yra daugel tautų, kurios turi panašių padavimų, irgi ankštai susijusių su tam tikra vieta ir su tam tikrais istoriniais faktais. Bet kiekvienos tautos tokis padavimas, be bendrų, turi savo ypatingus bruožus, tik tos tautos dvasiai, jos būdui atitinkamus. Rusų legendos apie nugrimzdusį ir ežerų užlietą Kitežo miestą surištos su ežeru Svietlyj Jar. Padavimai sako, kad tai įvyko totorių užplūdimo laikais. Tuo atveju turi daug bendro su mūsų poringėmis apie Raigardo miestą ir kitus nugrimzdusius miestus ir pilis. Bet tuo metu, kai rusų legendoje visas tas įvykis atvaizduotas, kaipo Dievo malonė, kaipo dievobaimingų žmonių išgelbėjimo nuo žiaurių priešų būdas, mūsų poringėse tokie atsitikimai vaizduojami, kaipo Dievo bausmės apsireiškimas už nedorą gyvenimą arba piktus darbus.

Savaime suprantama, kad miestas, dievobaimingų žmonių apgyventas ir tokiu stebuklingu būdu išgelbėtas, tampa šventumo nimbu apgaubtas, ir toji vieta, kur miestas stovėjęs ir dabar esąs, tik vandens skydu pridengtas, yra dievotiems žmonėms lankymo objektu, tolygiai su kitomis šventomis, Dievo stebuklais pagarsėjusiomis. Legenda kalba net apie tai, kad šventu gyvenimu pasižymėjusieji žmonės ne tik gali tą miestą pamatyti, išgirsti jo varpų skambėjimą, bet net patekti ten ir apsigyventi drauge su šventaisiais miesto gyventojais ir nepatirti mirties iki pasaulio pabaigos.

Mūsų gi nugrimzdusios pilys ir miestai ir vietos, kur jos buvusios — baugios. Jose gero nelauk, o dažniausiai pasivaidens šmėkla.

Jei yra ir kitokios poringių rūšys, galima pasakyti, sušvelnintos, net prieštaraujančios bendrai poringių nuotaikai, tai ar tik nebus čia slavų įtakos. Juk netoli yra A. Mickevičiaus baladėse apdainuotas Svitezio ežeras, apie kurį susipynė legenda, savo esme ir turiniu labai panaši legendai apie Kitežo miestą.

Apie senovės Lietuvą mes labai maža turime žinių, tiek tik, kiek lietuviams teko susidurti su rusais, lenkais ir vokiečiais — žinios atsitiktinės, trumpos, menkutės, kad iš jų sunku sudaryti sau pilnas tautos gyvenimo vaizdas. Daugiau žinių

atsiranda tik tada, kai lietuviai susiduria žūtbūtinėse kovose su Vakarais, kurių avangardu buvo kryžiuočių ir kalavijuočių ordinai. Bet nei vokiečių, nei slavų kronikose ir metraščiuose nieko negalima surasti apie Raigardo miesto esimą vietoje, kurioje jį buvusį nusako mūsų poringė. Istoriniais laikais Raigardo miestas yra žinomas ten, kur yra ir dabar, Rajo ežero pakraštėje.

Bet galimas daiktas, kad ten, kur poringė nusako, irgi yra buvęs panašaus pavadinimo miestas, gal dar Mindaugo laikais, ir nukentėjęs totorių antplūdžio metu, nes vėlyvesniais laikais kryžiuočių kronikos, aprašydamos savo riterių „reizus" per tas vietas, tokio vardo nei miesto, nei pilies nebemini.

Čia tilpusios poringės buvo surašytos 1906—1907 metais iš vietinių gyventojų lūpų. Pasakoriai: Alena Milucienė, atitekėjusi iš Švendubrės kaimo Jočiūnuosna, 54 metų amžiaus (I poringė); Jonas Mikučionis ar Mikutis, 54 metų amžiaus, gyvenęs Ratnyčios bažnytkaimy (II poringė); Pranas Smaliukas, 64 metų amžiaus, iš Švendubrės kaimo (III poringė); Jonas Kaziuklis, skerdžiavęs ilgus metus Švendubrėje, 68 metų amžiaus, kilęs iš Jočiūnų kaimo (IV por.); Antanas Grigelis iš Švendubrės, 68 metų amžiaus (V poringė); Kazys Girdašius, iš Lipliūnų kaimo, 58 m. amžiaus (VI por.); Jonas Šabonis, iš Dubravos

kaimo, 62 metų amžiaus (VI poringė); Antanas Smaliukas, iš Švendubrės kaimo, 61 metų amžiaus (VII poringė); Klimas Girdašius iš Lipliūnų kaimo, 68 m. amžiaus (VIII poringė).

Liškiava ir Merkinė

I.

Liškiava — tai nedidelis šiandien bažnytkaimis, stovįs kairiame Nemuno krante. Tuo vardu šioji vieta tapo pavadinta tik XV amžiuje, kai Jogaila padovanojo gerokai apgriautą pilį su aplinkiniais žemės plotais ir jau tuo metu ten esančiais kaimais kažkokiam Liškui Žibintui.

Seniau Liškiavos vieta vadinosi Naujapiliu, o gal Naugardėliu. Vokiečių krokininkas Vigandas mini pilį kairiame Nemuno krante, kurią vadina N e u e n p i l l e n ir pažymi, kad ji buvusi Mindaugio pastatyta iš didelių akmenų ir plytų; joje Mindaugis ir vainikavosi. Del josios statymo ir patsai vainikavimas dvejais metais susivėlino, o ne tik todel, kad Mindaugiui trukdė karai su Haličo kunigaikščiais, bet ir todel, kad norėjo vainikuotis naujoje, jo tuometinei padėčiai atitinkamoje pily. Tai buvusi, gal būt, pirmoji Lietuvoje mūryta pilis. Tiems laikams ji turėjo atrodyti labai stipria tvirtove. Šalia pilies ant kito,

kiek žemesnio kalnelio, atskirto nuo pilies kalno siauru, bet giliu skardžiumi su labai stačiais krantais, buvo pastatyta medinė bažnyčia. Aplink bažnyčią, tur būt, jau tuo metu atsiradę buvo įvairūs gyvenamieji trobesiai, o visa tai buvo apsupta medine siena — tuinu. Tai ir buvo senovinė Liškiava. Toji pilis, vienų tyrinėtojų nuomone, buvusi apgriauta totorių, užplūdusių tuo metu visą rytinę Europos dalį. Kitų tyrinėtojų gi nuomone, jei tuo metu pilis ir buvo kiek nukentėjusi, be abejo, buvo Mindaugio aptaisyta. Galutinai ji buvo išgriauta Mindaugio užmušimo metu, kaipo neapkenčiamų vokiečių įtakos paminklas. Tada buvo sudeginta ir bažnyčia ir patsai miestelis.

Šiaip ar kitaip manyti, vistiek Jogailos laikais ji buvo apgriauta ir vėliau, tur būt, nebebuvo atstatyta. Gal tais laikais buvo ant kito piliakalnio atstatyta tik bažnyčia, kurios pamatai ir dabar dar žymūs.

1694 metais Liškiava su visais aplinkiniais kaimais jau priklauso Jurgiui Kosilai, kuris įkuria ten domininkonų vienuolyną ir pastato didelę bažnyčią, panašią į šv. Petro bažnyčią. Vienuolynui ir bažnyčiai statyti buvo panaudota pilies griuvėsių medžiaga. To vienuolyno rūmai ir bažnyčia yra išlikusi iki šių dienų.

Liškiava. Vienuolynas.

Vienuolynas ir bažnyčia buvo pastatyti atokiai nuo senosios pilies ir senojo miestelio. Dabar apsigyventi ima žmonės šalia vienuolyno ir naujos bažnyčios, vienuolių raginami, o gal net verčiami. Jie, norėdami padidinti miestelį, buvo parsikvietę net žydų, bet vis delto Liškiava didesniu miesteliu netapo.

Pilies griuvėsiai, niekeno nesaugojami ir nebranginami, buvo apylinkių gyventojų vartojami kaipo statybos medžiaga. Reikia manyti, kad daugumos namų pamatai ir krosnys Liškiavoje yra iš tų griuvėsių medžiagos pastatyti.

Galutinai griuvėsiai buvo pribaigti jau tik XIX amžiuje, kai juos panaudojo Ratnyčios bažnyčios statybai. Šiandien išliko tik nedidelis vieno kampinio bokšto gabalas ir daugel didelių keturkampių tašytų akmenų, išmėtytų pačiame viršukalny arba nuriedėjusių pakalnėn.

Anksčiau niekas nesirūpino tų griuvėsių apsaugojimu ir šiandien niekas nesirūpina.

II.

Merkinė — dabar nedidelis, nuskurdęs miesčiukas, dešiniame Nemuno krante, toje vietoje, kur Merkys susilieja su Nemunu. Bet seniau Merkinė turėjo garsų vardą. Jos praeitis garbingesnė už daugel kitų senovės miestų Lietuvoje.

Joje buvo stipri pilis, nuo kurios iki šių dienų išliko tik pusiau apgriautas piliakalnis.

Merkinės pilis turėjo saugoti iš pietų kelius į Vilnių ir Trakus, todel ji dažnai buvo puolama. Pirmą kartą Merkinę (Merkenpille, Merken) vokiečių kronikos mini 1377 metais. Tada Merkinės pilį buvo apgulęs kryžiuočių ordino didysis komturas Gottfriedas von Linden. Algirdui bekariaujant Prūsuose, jis išgriovė Merkinės pilį, apiplėšė, sunaikino visas apylinkes ir su dideliu lobiu pargrįžo namo, Prūsuosna, lietuvių nesutrukdytas.

Matyti, greitu laiku pilis buvo vėl atstatyta, nes jau 1391 metais Vytautas su kryžiuočių pagalba stengiasi ją paimti, o 1933 metais ji vėl paimta ir sugriauta kryžiuočių ordino kariuomenės, pačiam ordino magistrui, Konradui von Jungingen, vadovaujant.

Sunaikinęs apylinkes, jis grįžta Prūsuosna.

Bet ir tada, matyti, pilis irgi skubiai buvo atstatyta, nes jau 1403 metais ji vėl kryžiuočių išgriauta ir sudeginta. Pavasario atolydžiui prasidėjus, jų vadas, didysis ordino komturas, Werner Tetingen, skuba namo Prūsuosna, matyti, didesnės kraštui žalos nepadaręs.

Iš visų čia suminėtų faktų reikia spėti, kad Merkinės pilies vaidmuo, kaipo rakto į Vilnių ir Trakus, buvo didelis. Gal todel Jogaila, su Vy-

tautu besitaikydamas, išsiderėjo Merkinę sau, kaipo nuosavybę.

Vėliau Merkinė tampa Lietuvos kunigaikščių ir lenkų karalių vasaros rezidencija. Jie nuolat čia praleisdavo laiką vasaros metu, bemedžiodami. Juos viliojo aplinkinės girios.

Kaipo rezidencija Merkinė auga, didėja, ir pagaliau Zigmantas Augustas 1569 metais suteikia jai Magdeburgo teises.

Dažniausiai čia viešėdavo Vladislovas IV, ir būdamas dar kunigaikščiu, ir vėliau, tapęs karaliumi. Jis čia ir mirė 1498 m. gegužės mėnesio 20 dieną.

Didelį smūgį Merkinei suteikė Jono Kazimiero laikais karas su švedais. Merkinė buvo išgriauta, sudeginta, ir švedai, be to dar, pasitraukdami išsprogdino pilį.

Išliko vos keli mūriniai namai, pusiau apardytos bažnyčios ir vienuolynas. Nuo to smūgio miestas jau nebeatsigavo, nors seimo buvo suteiktos didelės jo gyventojams lengvatos.

Legendos perdeda, kalbėdamos, kad Merkinėje senovėj buvusios skaitlingos bažnyčios. Bet yra žinoma, kad Jogaila, tuojau po krikšto, yra pastatęs bažnyčią, kuri vėliau buvo nuolat gražinama ir apdovanojama turtais. Galutinai atremontuota Merkinės bažnyčia buvo Vladislovo IV lėšomis. Be to, 1605 metais buvo įsteigtas domi-

nikonų vienuolynas, miesto burmistro, Krisiaus Stefonavičiaus, lėšomis, o 1615 metais prie vienuolyno buvo išmūryta bažnyčia. 1676 m. Mikalojaus Paco lėšomis įsisteigė jezuitų kolegiumas, prie kurio irgi buvo nedidelė bažnytėlė, mūryta. Tokiu būdu Merkinėje jos žydėjimo laikais buvusios trys bažnyčios, jei neskaityti koplyčios kapinėse.

Merkinės gyventojai buvo smarkiai sulenkėję. Tautinis renesansas Merkinėje pasireiškė tik XIX amžiaus pabaigoje, ir už tai reikia būti dėkingiems kunigui Konstantui Jagminui, kuris Merkinėj ir palaidotas.

III

Iki Mindaugio laikų lietuvių tauta dar neturėjo bendro pavadinimo, kuris būtų apėmęs visą tautą. Ji skirstėsi į mažas tauteles — gentis, kurių kiekviena turėjo savo vardą. Lietuviais tada vadinosi gausinga gentis, kuri gyveno į rytus nuo Nemuno, nuo dabartinės Liškiavos iki Kauno (vakarų siena), rytuose pasiekdavo Leipūnus— Kernavą, į šiaurę — Ramygalos, Upitos miestelius.

Tai tautelei, vienai gausingesniųjų ir didesniųjų užimamu žemių plotu, vėliau vadovavo Mindaugis. Užkariaudamas ir prijungdamas kitas gentis prie savo valdomųjų žemių, jis ir lietuvių

vardą išplėtė iki tų laikų lingvistiniai-etnografinių sienų. (H. Lowmiański: Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego. Wilno 1932 t. I—II).

Galimas daiktas, kad iš pradžių ne vienam Mindaugiui priklausė toje gentyje vadovavimas, ir jis tapo galingu valdovu tik nugalėjęs kitus valdovus — kunigus. Įsigalėjęs tokiu būdu, kaipo vienintelis didesnių sričių valdovas, pasireiškė plačiau ir ėmė jau vaidinti žymesnę istorijoje rolę.

Galima manyti, kad dalis poringių apie Merkinę ir Liškiavą kaip tik tuos kovų laikus ir vaizduoja. Nors jos nebuvo aiškiai užfiksuotos metraščiuose, bet užsiliko liaudies atsiminimuose.

Ar tos poringės tokia forma nuo pat pradžių liaudžiai buvo žinomos, ar tai tik prozaiškas turinio išnykusių jau poemų atpasakojimas, šiandien būtų sunku pasakyti. Bet viena galima spėti, kad jei tose poringėse tikrai yra ne kuris kitas atvaizduotas, tik Mindaugis, tai ten pasireiškia dvi jo asmens koncepcijos — viena — neigiama — turėjo kilti pas senovės tikybos ir stabmeldystės šalininkus, antra, be abejo, — pas sukrikščionėjusius jau Mindaugio pasekėjus. Pirmiems jis — piktas raganius, kuris klausosi savo žmonos Vokės. Vokietė galėjo stabmeldiškai lietuvių grupei atrodyti tikra krikščionė Morta,

Mindaugio žmona, nes ir pati krikščionių tikyba buvo vaizduojama, kaipo vokiška, vokiečių dievų garbinimas. Antrajai gi grupei — Mindaugis idealus valdovas ir žmogus.

Suprantama, kad visa tai tik spėjimas, kuriam patikrinti reikalingi nuodugnūs nagrinėjimai.

Visus čia tilpusius poringės, surištos su Merkine ir Liškiava, buvo užrašytos 1905—1908 metais (išskyrus vieną — X).

Pasakotojai:

Jokūbas Kašeta, 72 m. amžiaus. Kilmės vieta nepažymėta (I poringė);

Jonas Milutis, 59 m. amžiaus, iš Jočiūnų kaimo (II por.);

Jonas Kindaras, iš Subartonių kaimo, 64 m. amžiaus (III por.);

Krisius Naujalis, iš Uciekos kaimo, 72 m. amžiaus (IV por.);

Juozas Pikčiulis, 62 metų amžiaus, skerdžiavęs Liškiavoje (V por.);

Antas Peknys, 62 m. amžiaus, iš Jočiūnų kaimo (VI por.);

Kazys Šuleika, gyvenąs Liškiavos miestely (siuvėjas), 54 m. amžiaus (VII por.);

Jonas Girdešius, iš Lipliūnų kaimo, 62 m. amžiaus (VIII por.);

Antanas Girdešius, iš Lipliūnų kaimo, 58 m. amžiaus (IX por.);

J. Žekevičius, Alytaus gimn. mokytojas, užrašė, kas papasakojo, nenurodyta (X por.);

Jonas Javarauskas, iš Merkinės m., 53 metų amžiaus (XI por.);

Petras Kindaras, iš Subartonių kaimo, 64 m. amž. (XII por.);

Petras Kasiulynas iš Subartonių kaimo, 74 m. amžiaus (XIII por.);

Antanas Kačinskas, iš Subartonių kaimo. 52 m. amžiaus (XIV por.);

Juozas Žekas, iš Gudakiemio, 63 m. amžiaus (XV por.);

Krisius Naujalis, iš Uciekos kaimo, 72 metų amžiaus (XVI por.);

Kazys Milutis, iš Jočiūnų kaimo, 63 metų amžiaus (XVII por.).

Karalius Žvaigždikis

Poringėse apie karalių Žvaigždikį tenka pastebėti du elementu: vienas, matyti, istorinis, gal siekiąs Mindaugio laikų, ar gal vėlyvesnių, jau Vytauto, apie kažkokį dinastą, kuris, krikščionybės įvedimo laikais, matyti, atkakliai laikėsi stabmeldystės ir priešinosi naujos tikybos plėtimuisi.

Antras — ar nebus tik mitologinės kilmės apie Jotvingių garbinimą dievų Suaistix ir Panikę-ugnelę.

Apie Karalių Žvaigždikį poringės buvo užrašytos 1908—1912 metais iš vietinių žmonių lūpų.

Pasakotojai:

Jonas Mickevičius, iš Vikšninių kaimo, 82 metų amž. (1 por.);

Vincas Pacalis, iš Mikniūnų kaimo, 72 m. amžiaus (II por.);

Vincas Kopka, iš Mikniūnų kaimo, 64 m. amž. (III por.);

Marcelė Babavičiūtė, 67 m. amžiaus, iš Pilvingių kaimo (IV por.);

Juozas Sapiega, 71 m. amžiaus, iš Sapiegiškių kaimo (V por.);

Jonas Gecevičius, 69 m. amžiaus, iš Giraičių sodžiaus (VI por.);

Jonas Gecevičius, 67 m. amžiaus, iš Vinkšninių kaimo (VII por.);

Jakūbas Kurkuzinskas, iš Pilvingių sodžiaus, 72 m. amžiaus (VIII por.);

Jonas Babavičius, 76 metų amžiaus, iš Pilvingių kaimo (IX por.);

Petras Kasiulynas, iš Alovės kaimo, 59 m. amžiaus (X por.);

Jonas Kasiulynas iš Alovės kaimo, 63 metų amžiaus (XI por.);

Jonas Mickevičius Pacelis, 85 metų amžiaus, iš Vinkšninių kaimo (XII por.).

Šarūnas

Poringės ir dainos apie Šarūną yra vietinio pobūdžio. Tiek padavimai, tiek dainos yra surištos su vietomis — Balynu ir Gelovinės ežeru; dainos, galima manyti, tai likučiai didelės epinės poemos, kuri, ilgai gyvenusi liaudies lūpose, vėliau tapo užmiršta, ir išliko iš jos tik vietos, labiau paveikusios žmonių vaizdeną.

Kas buvo Šarūnas, nei istorija, nei metraščiai nieko mums nesako. Bet tiek dainose, tiek padavimuose jis vadinamas „karaliūnu", apie jį kalbama, kaipo apie karingą kunigaikštį — narsų, neramų, jau likimo paskirtą nuveikti tam tikrus žygius. Tie žygiai, matyti, buvo nukreipti prieš kitus vietos kunigaikščius, arba, senoviškai tariant, „kunigus". Žmonės jau yra pamiršę, ką reiškė seniau žodis „kunigas". Padavimuose šitas žodis jau suprantamas šių dienų prasme, todel ten ir atsirado persekiojimo „kunigų", „bažnyčių" ir „katalikų" atbalsiai. Žmonės, suprasdami žodį „kunigas" dabartine prasme, nemokėjo kitaip išaiškinti „kunigų" persekiojimo, kaip tik šių dienų panašaus apsireiškimo esme: kas neapkenčia ir persekioja dvasininkus kunigus, tas turi

nemėgti ir neapkęsti „bažnyčių“ ir „katalikų“, nes liaudis kunigą, bažnyčią ir tikybą yra pripratusi tapatinti.

Kad padavimuose kalbama ne apie dvasininkus, bet apie kunigaikščius, taip leidžia manyti kiti legendų variantai, kuriuos kalbama apie Šarūno norą nugalėti visus pasaulio karalius ir vienam „visus kraštus“ valdyti, ką jau buvo bepasiekęs, jei tikėti legendos žodžiais. Savaime aišku, kad „pasaulis“ čia reikia suprasti siauresne prasme: mūsų žmogui, ypač senesniais laikais, pasaulis baigėsi ten, netoli, už tų girių, už kurių kasdien saulė leidžiasi ir iš užu kurių kasdien ji teka. Taigi Šarūno noras „viso pasaulio“ karalius nugalėti, gal būt, reiškė tik tuos gilioje senovėje esamus vietinius valdovus „kunigus“.

Be kovų su tais vietiniais valdovais minimos tiek legendose, tiek dainose dar kovos su gudais. Viena daina teikia pamato manyti, kad Šarūnui tos kovos nevisuomet laimingai baigdavosi. Gal ne vien tik žmonos ir motinos tragedija priveikė Šarūno sielą, bet ir tų kovų nepasisekimai.

Legendas apie Šarūną man teko girdėti nuo mažų dienų. Tik, vėliau, besimokydamas jau, ėmiau jas surašinėti. Nemanau, kad dainų ir legendų ciklas čia patiektomis baigiasi, nes dar 1930 metais teko išgirsti visai kitoje, tolimoje nuo Subartonių vietoje, pati įdomiausia legenda. Ten

pat buvo pasakyta, kad gyvenanti Subartonyse Ona Muzikevičienė, daugiau kaip 80 metų amžiaus senelė, žinanti dar apie aštuonioliką įvairių apie Šarūną pasakų...

Čia patiekiamos apie Šarūną legendos susideda iš trijų skirtingų dalių: senovinės dainos, kurios, gal būt, yra didelės epinės poemos likučiai, poringės tikra to žodžio prasme, t. y., padavimai apie jo likimą, ir, pagaliau, apie įvairius pasivaidenimus vietose, surištose su Šarūno vardu. Savaime suprantama, kad paskutiniosios rūšies legendos nuolat naujai gimsta ir gali gimti jų vis daugiau, kol liaudies atminty išnyks galutinai Šarūno vardo pėdsakai.

Jau šiandien naujos kartos apie jį beveik nieko nežino.

Apie Šarūną papasakojo:

Jonas Kindaras (Puodžiu pramintas), 64 metų amžiaus, iš Subartonių kaimo (1 por. užrašyta 1904 m. VI. 21);

Petras Kasiulynas, iš Subartonių kaimo, 72 metų amžiaus (II por., užrašyta 1905 m. VI. 14 ir VIII por., užrašyta 1906 m.);

Petras Dudžionis, iš Subartonių kaimo, 73 metų amžiaus (III por., užrašyta 1905 m. IV. 16);

Jonas Bolys, iš Subartonių kaimo, 68 metų amžiaus (IV por., užrašyta 1905 m. VI. 18);
Jokūbas Dzengauskas, iš Subartonių kaimo, 67 m. amžiaus (V por., užrašyta 1903 m. ir IX por., užrašyta 1904 m.);
Juozas Mickevičius iš Subartonių kaimo, 76 m. amžaius (VI por., užrašyta 1930 m. IV. 23. Dobrovolėje, Alovės parap., per krikštynas pas S. Kazlauską);
Marė Kindarienė, iš Subartonių kaimo, 72 metų amžiaus (VII por., užrašyta 1903 m.);
Motiejus Slaminis, iš Subartonių kaimo, 72 metų amžiaus (X por., užrašyta 1904 m.);
Jonas Saračinskas, iš Subartonių kaimo 69 m. amž. (XI por., užrašyta 1904 m.);
Petras Juknevičius, iš Subartonių kaimo, 20 metų amžiaus (XII por., užrašyta 1905 m. Su juo buvo drauge Kazys Bolys ir Antanas Kindaras, to pat amžiaus);
Mikas Čeplikas, iš Subartonių kaimo, 52 metų amžiaus (XIII por., užrašyta 1924 m.).

Poteronių kalnas

Poteronys — nedidelis kaimelis, 4 kilometrų atstumoj nuo Alovės bažnytkaimio. Jo laukuose yra piliakalnis, su kuriuo surištos istorinės porin-

gės. Čia patiektas papasakojo šie asmens: Kazys Gavelis, 67 metų amžiaus (I por.); Juozas Mykolauskas, 71 metų amžiaus; Stasys Kazlauskas, 48 metų amžiaus, ir Jonas Gavelis, 63 metų amžiaus. Poringės buvo užrašytos 1906 metais.

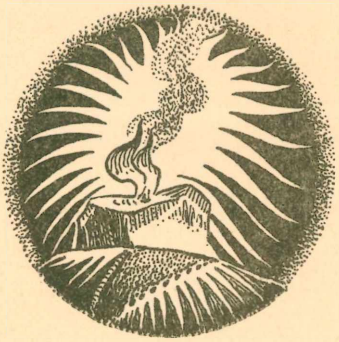

TURINYS

Raigardo miestas 3
Liškiava ir Merkinė 25
Karalius Žvaigždikis 65
Šarūnas 87
Šarūnas liaudies dainose 129
Poteronių kalnas 157
Pastabos 169